

A MAGYAR M A S A R Y K

Szerkeszti: Dr. Váradí Aladár

Ötödik kötet:

Az

antiszemizmus

Copyright by

PRAGER KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA, BRATISLAVA

1935

T. G. MASARYK

Az antiszemitizmus

összeállította:
Dr. V á r a d i A l a d á r

epv

PRAGER KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA, BRATISLAVA

E könyvet az Akcióvá moravská knihtiskárna Polygrafie
nyomta Brünnben.

Az antiszemitizmus

*„Akit Jézus Krisztus vezet a hitében,
nem lehet antiszemita...”*

Bevezetés:
A polnai vérvád

Természetes, szinte magátólértetődő, hogy egy olyan szellem, mint Masaryk, fölvette a harcot a babonaszágok egyik legförtelmesebbike, az antiszemitizmus ellen is. De, talán éppen azért, mert álláspontja ebben a kérdésben — amely sajnos, ma megint korkérdéssé vált — magátólértetődő volt, Masaryk csak kevés teoretikus munkát írt az antiszemitizmusról, a szidó-problémáról. Annál lángolóbb *cselekedettel* írta azonban be emberséges lelkét a történelembe ismeretes és emlékezetes harcával a szégyenletes polnai vérvád ellen, szerepével, amit az 1899. tavaszán kitört Hilsner-pörben vállalt.

Masaryk még ma is, nem szívesen emlékezik vissza ezekre az évekre. Tizenöt esztendővel a nagy affér után még bevallotta: „bizonyos benső irtózással emlékszem csak vissza a Hilsner-pör harcaira; durva, valósággal barbár hadviselés volt az ellenem ...” Azonban ennek a hadjáratnak az évei jelentősek voltak nemcsak Masaryk, az ő hívei és pártja, a realista párt kialakulására, hanem az egész cseh demokrácia alakulására is. Ezért részletesen foglalkozunk Masaryk szerepével a polnai

vérvád dolgában, mint az ő egyik herkulesi munkájával.

*

Masaryk professzor, akkor a prágai cseh egyetemen a filozófia nyilvános rendes tanára, azon a nyáron családjával Bystricen, a Hostyn-hegy alján, egy morvaországi faluban nyaralt. Ide jött utána egy volt tanítványának, Siegmund Münznek a levele, aki azt kérdezte, nincs-e egy szava se hozzá, hogy a cseh lapok, még a baloldaliak is, mind a polnai vérvád förtelmes meséjét fűjják...

Polna morvaországi városkában 1899 tavaszán eltűnt egy fiatal leány. Nagyszombat napján, április 1-én, megtalálták a holttestét a város erdejében, nyakán borzalmas seb. És rögtön fölrepült a vérvád. Letartóztattak egy fiatal zsidó csavargót, akinek ugyan egész nyilvánvalóan semmi köze sem volt a gyilkossághoz, de akire rá kellett fogni, hogy ismeretlen zsidókkal együtt a szerencsétlen leánynak vérért vették a húsvéti pászkához, a maceszhez. Lassankint egyre több tanú jelentkezett, a cseh közvélemény, a cseh sajtó — és éppen az ifjúcseh, a nemzeti kérdésben radikális lapok —, valamint a bécsi klerikális hecc-sajtó, visszhangzottak a hazugságtól és a gyűlölettől. Az emberek megint egyszer megboldultak és a szerencsétlen ösztönöket megint egyszer ki lehetett használni.

Masaryk professzornak más gondja volt. Nem szokta olvasni a gyilkosságokat, a polnai vérvádról szóló ezen

zációkkal se törődött. Tanítványának levele azonban meghökkentette... Ez a Siegmund Münz azelőtt, amikor még magántanár volt a bécsi egyetemen, kedves hallgatói közé tartozott. Volt Bécsben néhány tanítványa, akik eljártak hozzá teára, akikkel sétálgatott és nevelte őket. Ezek közül való volt Münz, aki újságíró lett, utóbb a „Neue Freie Presse” tekintélyes munkatársa. Ez a Münz, noha ragaszkodott hozzá, mindig valant szellemi önállóságot, ellenzékiiséget igyekezett megőrizni a professzor lenyűgöző szellemi fölényével szemben. Húsz esztendővel később, 1919-ben, amikor Masaryk a csehszlovák köztársaság elnöke lett, röpiratot írt hozzá és a csehszlovák állampolgárokká vált németek dolgában igyekezett a lelkére beszélni.

Most is, ezen a vérszomjas zsidógyűlölettől visszhangzó 1899-i nyáron, megkérdezte mesterét, mit szól hozzá, hogy a cseh nemzeti jogokat védő sajtó leghangosabb a vérvád otromba hazugságának terjesztésében.

Masaryk azt válaszolta, hogy a haladó cseh lapok a vérvád ellen foglaltak állást, úgy amint a Dreyfus-ügyben is, elejétől fogva Dreyfus mellett írtak. Az ifjúcseh és nemzeti kérdésekben radikális lapokat nem szabad a haladó cseh sajtóval összetéveszteni. „Ennek a példének alkalmából nem akarok most a „vérvádról” általában nyilatkozni. Efölött a kultúrtörténeti akták végleg le vannak zárva. Engedje meg azonban, hogy a szóbanforgó esetről a következő megjegyzést tegyem: Az antiszemita örökké a zsidók hallatlan ravaszságát,

ügyességét, csavaros eszét hajtogatják. Hogy férnek össze ezek a tulajdonságok ezzel a brutálisan bárgyú polnai büntetével? Ha manapság csakugyan volna valami titkos társaság vagy szekta, amelynek embervérre van szüksége, akkor ez az eszevesztett gonosztevő-gondolkodás áldozatait ismeretlen és már életükben eltűnt emberek közül keresné ki a nagyvárosokban és nem a vidéken. Ebből a szempontból ítélem én meg mind az utóbbi időkben vérvádi eseteknek bélyegzett gyilkosságokat. A polnai gyilkosság körülményei is ellenkeznek mindama föltételekkel, amelyeket maguk az antiszemiták állítanak föl a titokzatos, titokban végrehajtott vérvád-gyilkosságok számára... Én úgy látom, hogy a vérvádról szóló antiszemita babonának manapság elsősorban gazdasági a háttere. Az antiszemiták úgy tüntetik föl a dolgot, hogy a népet gazdasági vérszopóitól akarják megszabadítani. Olyan népet, vagy olyan néprétegeket azonban, amelyeket gazdasági fetisizmusban nevelnek, egyenesen a vérszopók számára preparálnak: zsidó és keresztény vérszopók számára. Az antiszemita babona természetesen általánosan elterjedt, nemzetközi. Ellene e babonáság valamennyi ellenfelének közös akcióban kell fellépni. Ha a föladatnak ez a nyilatkozatom valamit is használ, tessék, tegye azt közzé, ahogy jónak tartja.” Münz a levelet a „Neue Freie Presserben közölte. Általános elförmedés, nekiestek Masaryknak ... Masaryk professzor akkor már ötven felé járt; ebben a korban az emberek már karrierjük végén vannak, fiatalos nagy

harcok már mögöttük. Masaryk azonban, amikor vizs-
szatért Prágába, egy kollégájával találkozott. Ez az egye-
temi tanár kikeresztelkedett zsidó volt és mégis ilyen
jóakarató tanácsot adott néki:

— Nem kellett volna ebben az ügyben ennyire expo-
nálnod magad. Tudod, én magam is kikeresztelkedett
zsidó vagyok, meg is vagyok győződve róla, hogy a vér-
vád csak babona. Ez a mostani eset azonban egész kü-
lönös, ez mégis azt bizonyítja, hogy lehet valami titkos
szekta, amelynek a szabályaiban mégis benne lehet a
vérvétel, a gyilkosság...

— De hiszen ez lehetetlen, — felelte Masaryk, — le-
hetetlen, hogy intelligens ember ilyesmit elhigyen!...

— Nem, nem, — ez a polnai eset nagyon gyanús! —
erősködött a másik.

Masaryk a másik helyett is elszégyelte magát és át-
érezte, hogy ezt a harcot az emberi butaság, gonoszság
és gyávaság ellen, a cseh nép példaadó felvilágosításá-
ért, fel kell vennie.

Félpaszti vidéki városokban gyakran tűnnek el leá-
nyok. Elköltöznek, elzülnek, vagy tán meg is gyilkol-
ták őket. Ha a holttestüket véletlenül nem találják meg,
hamar elfeledik szegényt. így tűnt el már az előbbi esz-
tendőben, 1898-ban, Polnári *Klima* Mária, egy kör-
nyékbeli tehenslány. Keresték egy kicsit, de aztán máj-
rég el is felejtették, amikor a polnai városerdőben, a
Brezina-ligetben találtak egy női csontvázat. Ez a Klima

Mária! — mondták. De a föloszlás néhány hónap alatt annyira ment, hogy nem lehetett hivatalosan megállapítani, vájjon a Klíma Mária holtteste-e, ezért a szeretője ellen, akire pedig gyanúokok voltak, nem is indítottak eljárást...

... Polnin az alsóvárosban volt egy elég nagy varroda, ahol sok városbeli és környékbeli fiatal leány dolgozott. Ide járt varrni a tizenkilencesztendős *Hruza* Ágnes is, aki az alig félóránnyira levő Vjeznicska faluba való volt, édesanyjának ott volt házacska. Ez a kislány néhány nappal húsvét előtt, nagycsütörtökön nem jött be Prchal kisasszony varrodájába. Szerdán estefelé rendes időben hazament és azóta nem mutatkozott. Kellemetlen volt, mert húsvét előtt sok a munka, de már máskor is megtörtént, hogy Ágnes otthon maradt, ha dolog akadt a háznál. Nagypénteken azonban megjelent a varrodában Hruzáné és a lánya kosarát kereste. Bevásárolni jött, szüksége van a kosárra. Prchal kisasszony akkor megkérdezte, miért nem jött a lány szerda óta a műhelybe.

— Hát nincs itt? — kérdezte az anyja. — Azt hittem, itt van.

— Hogy volna itt, szerdán öt órakor, rendes időben elment, azóta nem láttuk. Hát nem jött haza?...

Nem, nem jött haza. Az anyja azt hitte, sok dolog van, azért a varrodában aludt vagy ottmaradt éjszakára, mert olyan nagyon esett az eső... De egyszerre csak jajveszékelní, kiáltozni kezdett:

— Biztosan történt vele valami... Az én Ágnesem, az én drága lányom!...

Próbálták megnyugtadni, de az asszony — özvegyasszony volt — elszaladt Ágnes gyámjához, hogy tán az tud róla valamit. Ott se látták a leányt, de a gyám megnyugtatta az anyát, hogy biztosan világnak ment, mint annyi más leány. Ez csakugyan meglehet; hisz ő sem volt nagyon gyengéd Ágneshez, a testvérbátyja, a közműveslegény pedig egyenesen üldözte, folyton veszekedett vele. Elmegy hát bevásárolni, aztán bejelenti az eltűnést a csendőrörs parancsnokának, Klenovec őrmesternek.

Csakhogy a dolog nem ilyen egyszerű és reményteljes. Ágnest egy másik leány a varrodából elkísérte szerdán egy darabon; egész biztosan hazafelé tartott, esze ágában sem volt másfelé menni. Az erdő szélén vált el tőle, amerre Ágnes minden nap hazament Vjeznicskába. Egy másik leány, a legjobb barátnője, pedig elmondta, hogy Ágnes panaszkodott néki, fél az erdő felé menni, mert a minap egy idegen ember megszólította, egy ijesztő képű, szúrósszemű ember, nagyon megijedt tőle. Más leányok is előjöttek az idegennel, aki ott az erdőszélen járkal és megszólítja a nőket, le is írták, milyen ruhát visel... Igaz volna ez, vagy csak olyan lányos fantáziák?

A csendőrőrmester bizonyos irányban nyomoz. Az eltűnési jegyzőkönyv fölvetelénél megkérdezte az anyát, nem volt-e az eltűntnek valami haragosa. Nem, senki.

Ágnes mindenkivel jóba volt, Vjeznicskában azonban a csendőr megtudta a népektől, hogy Ágnesnek egy ellensége volt: a testvérbátyja, Hruza János kőműves. Ez a legény különös, komor figura volt, nem volt se barátja, se szeretője, soha senkise látta egy leánynyal. Borzasztó fukar volt és fukarságával gyötörte, üldözte a hűgát. Folytonos veszekedés tárgya volt köztük, hogy nem akarta kiadni Ágnes kis örökségét, valami száz egynéhány forintot. Közvetlen a lány eltűnése előtt, mesélték a szomszédok, nagy botrány volt a házban, mert Ágnes tíz forintot akart az örökségéből egy ruhaszövetre. Az öreg Hruza kevéssel azelőtt halt meg: a falubeliek azt beszéltek, egész gyanús módon. Holtan hozták haza az erdőből, állítólag szerencsétlenség érte, de ez a dolog, mondták a falubeliek, nem egészen tiszta... Lehet, sok pletyka volt mindebben; az bizonyos, hogy már az öreg sem volt egészen normális ember, a családjával szakadatlan civódott és a fiú örökölte atyjának ezt a különös, komor, veszekedős, nem egészen józan természetét. Bizonyára terhelt család volt.

A csendőrőrmester mindenesetre különös dolgokat állapított meg. Egy tizenegyesztendős kislány jegyzőkönyvbe mondta, hogy látta Ágnest még szerda este Hruzáék házában, az eltűnt leány eszerint hazatért volna este és csak azután veszett volna nyoma. Ez csak egy gyerek vallomása és nem sokat bizonyít, A csendőrőrmester azonban megállapította, hogy magának az anyának vallomása szerint, ekkor először történt meg életé-

ben, hogy Ágnes nem jött haza éjszakára, mégis se az anya, se a bátyja nem keresték. Pedig Hruza János az eltűnés után való reggel bement Polnára — meggyónni. Kérdésköndhetett volna tehát a húga után. Nem tette. Ez nagyon gyanús volt és a nyomozás ebben a stádiumban határozottan Ágnes családjá ellen folyt. Később, a most gyanúsítottak, valóságos ünnepezt hősökké váltak. De a gyanú Hruzáék ellen sohasem hallgatott el. Egy Brettishl nevű kereskedő a vérvád-pör második tárgyalásán, Pisek városában, jelentkezett tanúnak és nyíltan megvádolta Hruzát, hogy ő ölte meg a hógát. Névszerint megnevezett emberekre hivatkozott, akiknek Hruza Jánoa így nyilatkozott: „Nem én vagyok az oka, anya a felelős mindenért. Számomra már az volna a legjobb, ha fölakasztanám magam...”

Egész ellen-legenda keletkezett ebből a soha el nem hallgató gyanúból, melyet a vérvád megfélemlített, háttérbe szorított ellenfelei bizonyos körökben terjesztettek és amit egy szabadgondolkodó orvos röpiratban meg is írt: Eszerint Hruza János verte agyon a hógát, másnap elment, meggyónta a polnai papnak és ez a pap tanácsolta néki, hogy vágja el a holttest nyakát, vigye az erdőbe, hogy így a zsidókra lehessen fogni. Ez a naiv kombináció persze ép olyan tarthatatlan, mint a vérvád meséje.

A csendőrőrmester nyomozása azonban más irányba is terelődik. Annál inkább, mert a Hruzáéknál végrehajtott házkutatás semmi gyanúsat nem hozott napvilágra. Vomeláné, a vjezniczkai falusi bíró felesége, azt adja jegy-

zökönyvbe, hogy amikor szerdán, a leány eltűnése napján, háromnegyed öt órakor Tolnárról, bevásárlásokból hazafelé igyekezett, a Brezina-erdő szélén egy nyugtalanító találkozása volt. Zörejt hallott maga mögött és mikor megfordult, valami ismeretlen legény volt az, a ki az erdőből kibukkant és feléje futott. A legény kezében egy friss galyból hántott fehér bot volt, azzal hadonászott ... Ez a fehér, hántott bot igen fontos; később majd látjuk, milyen szerepe van és ez a fehér bot bizonyítja, hogy az asszony elbeszélése nem volt kitalálás... Az ismeretlen férfi utána szaladt, merészen a szemébe nézett a megriadt, beteges, idős asszonynak és amikor az megkérdezte, mit akar, valamit dörmögött és eltűnt megint az erdő sűrűjében... Ez megfelelt a leányok elbeszélésének, hogy az erdőben valaki jár és nőkre vadászik. Csak egy baj volt: a bíróné szerint az ismeretlen szürke ruhát viselt, míg az egyik leány leírása szerint kék vászonujjas volt rajta.

Ez a nyugtalanító találkozás szerdán délután öt és hat óra közt történhetett, éppen akkor, amikor Ágnes ugyanazon az úton, az erdőszélen, hazafelé igyekezett és minthogy voltak emberek, akik már előtte való nap, csütörtökön vérnyomokat láttak ezen a környéken, az őrmester elrendeli az erdő átkutatását, hogy a holttestet esetleg megtalálják. Aznap hiába keresnek, másnap, nagyszombaton reggel azonban megtalálták Hruza Ágnes az erdőben, holtan, galyakkal elfödve.

A pör vádirata következőképpen írja le, hogyan hevert a holttest az erdőben és micsoda különös dolgok voltak körülé megfigyelhetők:

A fiatal ültetvény legsűrűbb bozótjában, közel az erdőszélhez, egy egészen száraz helyen, köröskörül fákkal körülvett térségen női holttestet találtunk, amely négy levágott fiatal fenyőfával volt betakarva. A holttest arccal a földnek feküdt a hasán, feje a két karja között. Fejére a véráztatta ing volt rácsavarva, és pedig egy madzagra járó női ingnek csupán a felső része. Az alsó része nem volt ott; az ing meglévő darabján látszott, hogy részben leszakították, részben levágták. Az ingdarabon kívül a fej még egy kék-vöröskockás kanavászszoknyába is volt becsavarva. Két karjára húzva, a holttesten, a könyök fölött tarkaszínű pruszlik volt, afölött pedig egy úgynevezett alsórékli, vörös-feketekockás és stráfós félgyapjú anyagból. A két karom azonkívül ott voltak még az ing darabjai, félig a vállról letépve, vértől átitatva, a jobb karon leszakítva, a balon levágva. A kezek keresztben feküdtek, mindkettőn vörös csuklómelegítő. A jobbkez volt felül, a bal alul; mindakettő dagadt, az ujjak begömbülve. Külső sérülés nem volt a kezen.

A törzs és a bal comb egy része meztelenül feküdt. A test mérsékelt ívben jobbfelé görbült, a lábak egymás mellett voltak, de térdtől lefelé erősen görbítve. A testen vörös barchet nadrág volt, a nadrág felső, övszerű része, barna barchet. Ez a szegély egészen el volt sza-

kítva, baloldalt madzagra járt, a jobboldalon a madzag hiányzott. Térdigérő nadrág volt ez; lábszárán a holttest vöröses, stráfos gyapotharisnyát viselt. Jó állapotban lévő fűzőscipő a lábon.

A megjelent két törvényszéki orvos a fejen több sebet állapított meg. Vér fődte a fejet, a haj össze volt ragadva. A holttest alatt jelentéktelen kis vértócsát találtunk, körülbelül akkorát, mint egy tenyér. Azon a helyen, ahol a holttest feküdt, két véres kő is volt. Közel oda, ahol a holttestre akadtunk, a bozótban egy fonott fehér kosár hevert, benne zöld agyagkorsó, olyan tejeskorsó. A kosárban azonkívül egy darab vörös barchetanyag is volt.

Vagy három méternyire a kosártól jobbkéz felé, 3-4 méter magas fenyőfáktól körülvelt kis mélyedésben, ráakadtunk a helyre, ahol kétségtelenül a gyilkosságot elkövették. Ebben a mélyedésben ugyanis vérnyomok voltak, egyes helyeken még egész friss vér. A vérnyomok területe 25 cm hosszú és 15 cm széles. Azonkívül világosan látszott, hogy ezen a helyen egy test feküdt, sőt a talajon még a vérnyomok területén túl is, körülbelül egy méter hosszúságban és 60 cm szélességben egy-egy elfecskenedett vércsepp látszott. Ugyanezen a helyen barna papírzacskó is feküdt, felső szélén és bal sarkán véres. Azonkívül találtunk itt egy új, de igen durva vászondarabot, ugyancsak véresen. Ez a vászondarab úgy volt összehajtvva, és a vérnyom olyan volt rajta, mintha véres kést törültek volna le rajta. Végül

azon a ponton, ahol tán a kést megtörülték, hosszú női hajszálakat találtunk, vércsöppecskékkel rajta. E hajszálak nyilvánvalóan a holttestéi voltak, mert színük ugyanaz volt. Ugyanebben a mélyedésben megtaláltuk a nadrag szegélyéről hiányzó jobboldali madzagot összecsomózva; a szegély egy darabja rajta volt, levágva. A madzag is vérrel átitatott.

Mindebből kitűnt, hogy az áldozatot ebbe a mélyedésbe cipelték és itt gyilkolták meg. A leginkább vérrel itatott ponton, egy fenyőfácska alatt, véres zsinórt találtunk, amely közepén el volt szakítva, vagy elharapva. A zsinóron asszonyi hajszálak, ugyanolyanok, mint a holttest haja. Vagy másfél méterre a leírt helytől délfelé, egy négy méter magas fenyőfa alatt fekete bőrből való üres erszény hevert. Hat méterre a tett színhelyétől keletre, egy kis, másfél méter magas fenyő alatt két fejkendő feküdt, szépen összehajtva. Vagy öt és fél méterre attól a helytől, ahol a holttest feküdt, megtaláltuk azt a négy fenyőfát, amelyekről a holttest betakarására szolgáló ágakat lenyesték. Ezeknél a törzseknél találtunk egy közepén összecsomózott fehér madzagot is. Huszonöt méterre északra egy fenyő alatt ruhadarabok heverték, és pedig három alsószoknya: egy új, vörös-kék-kockás kanavászból; jobboldalain és hátul ez az alsószoknya szennyes, a kapocs a szegélyen felszakítva, nyilván erőszakkal letépték. A másik alsószoknya szintén vörös-kék kanavász, de régibb; baloldalt hátul vérnyo-

mok rajta. A harmadik szintén kockás és jobboldalt sáros.

Harminc méterrel távolabb nyugat felé, moha alá eldugva, lehántott fenyőágból való botot találtunk. Ez a lehántott bot a végén és a közepén is, vérrel volt befecskendezve, a végén egy hatalmas ütéstől meg volt repedve. Szemben azzal a hellyel, ahol a bot el volt rejtve, ugyancsak moha alatt, fehér-vörösstráfos kötény fektült, madzagja mind a két oldalon leszakítva. A köténybe csomagolva volt az ing levágott, 60 cm hosszú alsó része és az ingből való néhány szál.

*

... Eddig a jegyzőkönyv arról, hogyan találták meg a holttestet. Nincs benne az, hogy a leány nyakán balfelől egy borzalmas seb tátongott, amely a csigolyáig hatolt, jobboldalt pedig a nyakon zsinegelés nyomai látszottak. Ezzel az orvosok boncoló jegyzőkönyve foglalkozik.

Nincs banne azonkívül még néhány részlet, amit csak később állapítottak meg, így az, hogy a durva vászondarabon, amelyen a kést letörülték, fehér festék vagy méz nyomai is látszottak, tehát egy kőműveskötény darabja is lehetett. Nincs továbbá benne az, hogy akörül a mélyedés körül, ahol a gyilkosságot elkövették, a fákon köröskörül vászoncérna lógott egyes szálakban és csomókban, ami nyilván az ingből volt kifosztva ugyanúgy, mint a köténybe csomagolt, ingdarabból való szálak.

Ahogy a holmik szanaszét voltak részben elszórva, részben elrendezve, abból értelmes figyelőnek csak két következtetést lehetett vonni. Ezt a tettet vagy örült követhette el, vagy pedig a gyilkosnak valami oka volt rá, úgy elrendezni a dolgokat, hogy az embereket a holttesthez vezesse, a színhelyet feltűnővé tegye. Az újabb lélektani kutatások, amelyek persze akkor még nem értek el olyan eredményeket mint ma, valószínűbbé teszik, hogy ez a gyilkosság egy eszeveszett embernek, egy szekszuál-örültnek a műve volt.

Dehát ez sose derült ki... Amikor a holttestet megtalálták, ott lézengett a Brezina-erdőben az egész Vjeznicska falu és fél Polna. Ott volt helyben mindjárt az öreg Hruzáné, az anya, aki koporsót is hozott magával és Hruza János, az áldozat testvérbátyja is. Az emberek előbb már elintézettnak és biztosnak vették, hogy Hruzáék a tettesek; gyűlölködve és rosszindulatúan húzódtak el tőlük. A falu ellenszenve e különködő, mogorva, zárkózott família ellen már ítelt, különösen akkor, amikor a fehérfestékes vászondarabot megtalálták, amibe a gyilkos a kést törülte volt. Ez nyilván kőműveskötény, Hruza János pedig kőműves ...

Egyszeriben azonban el voltak felejtve Hruzáék, amikor az orvosok fölemelték a holttestet és meglátták a borzalmas sebet a nyakán. Hiszen ez olyan, mintha „lesaktolták” volna!

— Lesaktolták! — adták szájról szájra.

Hiszen most húsvét hete van, a zsidóknak most van szük-

ségük ártatlan keresztény fiatal leányok vére a maceszűkhöz; nyilvánvaló, hogy Hruza Ágneszt a zsidók „lesaktolták” és vérét vették a pászkához. Hogy a gyilkosság szerdán történt, amikor a széder-est már elmúlt, amikor a macesznek már rég ki kellett sütve lennie, — ilyesmivel, ami a józan gondolkodáshoz tartozott, logikával, hiába jöttek volna ennek a tömegnek. A zsidók csinálták, húsvétukra.

— Lesaktolták!

Nyilvánvaló. Hiszen vért is alig találtak a helyszínen, egy ilyen sebből sokkal több vérnek kellett volna elfolynia. A zsidók vérét vették Hruza Ágnesnek és elvették, mert kellett a keresztény szüzlány-vér a húsvétukhoz.

A hangulat néhány óra alatt annyira elmérgesedik, hogy a polnai zsidók már aznap este nem igen mernek a házaikból kibújni, az aznapi pészach-istentiszteletet nem tartják meg a zsinagógában.

Hruza Ágnes tetemét a temető hullaházába vitték, közel az erdőhöz, ahol halálát lelte. Fölboncolták és dr. Prokesch és dr. Michalek törvényszéki orvosok fölvetették a boncoló jegyzőkönyvet. A jegyzőkönyv szerint a nyakseben kívül, a holttesten, még zsinegelés nyoma is látszik. Azonkívül a fejen nyolc seb volt megállapítható, egyenes vonalban futó egyforma sebek, amelyek nyilván ugyanattól a tárgytól eredtek. A részben dagadt karokon véraláfutásos foltok látszanak, a kezeken kisebb horzsolások és alvadt vér. A hímen sértetlen, tehát, ha

erkölcstelen merénylet is történt, azt nem hajtották normálisan végre...

Az orvosoknak még törvényszéki szakorvosi véleményyt is kell szerkeszteniük. Erre öt napi haladékat kérnek; mire elkészülnek a szakvéleménnyel, közben a vérvád-mámor teljesen elhatalmasodott.

A zsidók csinálták, az bizonyos. De amikor arra került a sor, kiket gyanúsítsanak vele, hogy a keresztény leányt meglesték, lefogták, lemészárolták és vérért egy edényben elvitték, akkor nehézségek merültek föl, Ugyan melyik polnai zsidóról lehetne ilyesmit elhinni, melyikre lehetne ráfogni! Nincs ilyen egy se... De igen, mégis van egy ilyen polnai zsidó, van egy munkakerülő, züllött csavargó köztük, akiről már majd hogy el is felejtették, hogy a zsidókhöz tartozik.

A Hilsner Lipót, a Poldi. Egyik hát már megvolna a gyilkosok közül, a többi majd előkerül... Hogy milyen gyorsan terjedt el ez a biztos megvádolás, arra nyomok vannak a vizsgálati jegyzőkönyvekben. Már annak a napnak az estéjén, amikor a holttestet megtalálták, Hilsner Lipót kisöccsének, egy suszterinasnak azt mondta a mestere, tudja-e már, hogy a bátyja, a Poldi gyilkolta le a Hruza Ágnest...

Persze, Hilsner Lipót csak az egyik a tettesek közül. A rituális gyilkossághoz tudvalévően három zsidóember kell. A zsidók így szokták húsvétkor. Egyik lefogja az áldozatot, a másik sakterkéssel elvágja a nyakát, a harmadik pedig tartja az edényt, amibe a vért fölfogják.

Egyik már megvolna, a másik kettő is meglesz, ha Husiért hamar lefognak, még mielőtt a zsidók megszöktetik és az egész dolgot eltussolják. És nem segített semmi: a vizsgálóbírónak, egy elfogulatlan, józan, tisztességes osztrák császári tisztviselőnek, a közvélemény veszedelmes nyomása alatt, végül le kellett tartóztatnia a csavargó Hilsner Lipótot,

Egész Polna és az egész környék ismerte Hilsnert. Tagbaszakadt, csúnya, vörös-szőke, mindig borostás arcú 22 éves, rongyos zsidófiú volt. Két csámpás ballába befelé fordult, ezért a járása föltűnően kacsázó, keze hatalmas nagy két kéz, amit sose tudott hová tenni. Kitanult suszter volt, de sohasem dolgozott. Az anyja, a hitközség jótékonyaságából tengődő koldusasszony nyakán élt, ha nem volt kéregető és csavargó körutakon. De szívesen elcsavargott, néha jó messzire is és végigkéregette mindenütt a hitközségeket, meg a jobbmódú zsidókat. Ilyenkor néha vállalt valami alkalmi munkát is, de nem tartotta ki sokáig, tovább csavargott.

Odahaza, Polnán, sohasé dolgozott. Megvolt a maga társasága, hozzávaló munkakerülők és csavargók, csehek, keresztények, akik között ő volt az egyetlen zsidó. De nem is igen tartották őt zsidónak, bevették a társaságba, minthogy épolyan naplopó volt, mint ők, a többiek, épúgy gondolkozott, épúgy beszélt, ha csehül beszélt,

mint ők. Néha fölhúzták a zsidóságával, vicceket csináltak vele, de ő azt nem vette nagyon rossz néven, hiszen mindenkit fölhúztak valamivel, őt a zsidó voltával. Ez az egész társaság, köztük Hilsner Poldi, ott tanyázott egész nap a város előtt a réteken, dombokon, a Brezina-erdőben, kártyáztak, fecsegték, lopták a napot.

Mint a legtöbb csavargó-természet, Hilsner Poldi is olyan félkegyelmű-forma volt. Majdnem minden kis zsidó hitközségben vannak ilyen naplopók; apró csirkefogásokhoz, kéregetéshez, traccsoláshoz van magukhoz való eszük, néha egész jó humor is van bennük, de kétségtelenül nincs rendben minden náluk, baj van valahol a fejükben és a karakterükben. Hilsner Poldi is ilyen hitközség „snorrere” volt. Szemtelen, a zsidósággal szemben, noha belőle élt, igazában közömbös, tétlenségben és lustálkodásban erőteljesre hízott, minden élősdiségre szemfüles, de tulajdonképpen azért mégis bárgyú, gyámoltalan, olyan félhülye. Ijedős, gyáva, amelletts bizonyos gyerekes érvényesülési dolgokban mulatságosan hiú.

Súlyosan dégénérait, nyomorú családból való volt. Megrendítő az embertelen nyomor, amelyben éltek. Az öreg özvegy Hilsnernének két fián, a naplopó Poldin és a kis inas Móricon kívül még a nővérét is el kell tartania. Ez egy egészen félkegyelmű vén zsidóasszony, akit úgy kell ápolni, mint egy gyermeket. Nem csoda: az asszony anyja, Poldi nagyanyja is beteg volt, eskóros, epileptikus. Az asszony ura viszont, Poldi papája, —

egy keresztény úrifíú és egy zsidólány törvénytelen fia — ugyanolyan csavargó, léhűtő, semmirevaló természet volt, mint a fia és még hozzá ivott is, italtól megbu-
tulva, delírium tremensben halt meg.

Ez a förtelmes család, amely mintha a zsidó isten rossz álma volna csak és nem is valóságban létező, a polnai zsidó hitközség nyakán élt. A hitközség nem nagyon erőltette meg a nyakát. A zsidó népiskola pincéjében adott nekik lakást. Lépcsőn kellett a „lakásba” lemenni és az ablakok az ucca szintjére értek. Volt egy valamivel jobb helyiségük és két nedves lyuk. A lakást azonban azzal a kötelezettséggel kapták a hitközségtől, hogy átvándorló szegény zsidóknak a jobbik szobában éjszakai szállást kell adniok. A szállás ingyen volt, de a snorrer-kollégák tudták, hogy az éjszakázásért illik valamit az öreg Hilsnernének adni. Ez a pár krajcár volt egyetlen rendes jövedelmük. Hogy éhen ne haljanak, az öreg Hilsnerné is kéregetett a helybéli zsidóknál. Pénzt nem igen kapott, hanem főleg régi ruhákat. Ezeket eladogatta, erre specializálta a maga snorrer-üzemét. Ami Poldi személyét, terhelt csavargó voltát illeti, — ha ugyan erről lett volna szó és nem. vérvádról, — még tán föl lehetett volna róla tenni egy ilyen örült szexuál-gonosztettet, amilyenek ez a gyilkosság látszott. Hilsner Lipót nem vetette meg a nőket, igyekezett leányok után járni, — már amilyenekhez ő hozzáférhetett. Voltak is bizonyos sikerei. Volt például egy ideig egy szeretője, valami szegény cselédlány, aki úgylátszik,

nem is igen szégyellte a zsidó csavargót, sőt nagyon meg volt elégedve vele, és ez a körülmény viszont, hogy tudniillik Hilsner Lipót minden jel szerint normális nemi életet élt, valószínűtlenné teszi, hogy ezt a csavaros lelki huzatokban járó pszichológiája büntettet — ha csakugyan szexuális gyilkosság volt — ő követte volna el... Ezt a szeretőjét, ezt a cselédleányt, például komolyan el is akarta venni feleségül. A leány azonban a környékről elszegődött máshová, megunta Poldit, nem akart többé róla hallani. Ez sokáig nagyon bántotta Poldit és bosszút esküdött, olyan bosszút, amilyent a maga elnyomorodott gyáva lelkében rettenetesnek képzelt: ráijesztett a leányra. Levelet írt neki és halállal fenyegette meg. Ezt a levelet a vérvád-pör második tárgyalásán, Pisekben fölolvasták; az egész hallgatóság a hasát fogta nevéttében. Ebben az írásban Poldi elpanaszolja, azt hazudja, hogy szerelmi bánatában — két ballábával — beállt katonának és a dragonyos-kaszárnyában, Prágában szenved a hűtlen kígyó miatt. De nem sokáig szenved, írja: élesre fent dragonyos-kardjával majd bosszút áll a csalfán... A cselédleány azonban nem ijedt meg, hanem följelentette Poldit életveszélyes fenyegetésért. Az eljárást mégis indították, de amikor ezt a nagyszerű levelet elolvasták, persze be is szüntették. Később azonban Poldi életének ezt a hősi epizódját is fölhasználták ellene; ez az életveszélyes fenyegetésért megindított eljárás is, bizonyosság volt rá, milyen vérszomjas zsidó Hilsner Lipót.

Még lett volna valami értelme, hogy a förtelmes gyilkosság miatt Hilsner Lipót ellen induljon meg a nyomozás, ha valami megokolt gyanú lett volna ellene elejétől fogva. Azonban Hilsnert csak azért gyanúsította a „közvélemény”, mert a tettesnek okvetlen zsidónak kellett lennie és Poldi volt Polnán az egyetlen zsidó, akiről ilyesmit föl lehetett tenni. Az ilyen tendenciózus pereknél mindig a nyomozás első stádiumába kell visszamenni, hogy a tényállásról elfogulatlan képet kapjunk; később a politikai szenvedélyek, a tömegszuggeráció, a részben tudatos, részben öntudatlanul hazug tanúvallomások, a sajtó, a híresztelések, egészen elferdítik és összevissza csavarják a képet. Az elején kell megvizsgálnunk, mi lett volna a természetes, a magától értetődő, és akkor látjuk csak, milyen önkényes volt a vád.

*

Két természetes nyom volt eredetileg: az egyik a Hruza-család, Hruza János, az áldozat testvérbátyjának tettessége, a másik az az ijesztő külsejű idegen ember, akivel Vomeláné, a vjeznicskai bíró felesége találkozott az erdőben, kevéssel, mielőtt Hruza Ágnest ott meggyilkolták. A kettő kizárta egymást. Hruza János tettessége mellett csak egy tizenegyesztendős kislány vallomása szólt, aki állítólag szerdán, az eltűnés napjának estéjén látta Ágnest otthon, a lakásukban. A gyerek azonban képzelődhetett, vagy tévedett a napban; előtte

való nap láthatta az eltűnt leányt. Hruzáék közömbös, szívtelen viselkedését az eltűnés után, egész jól megmagyarázza az ő mogorva, különös természetük.

Ámde Vomeláné minden valószínűség szerint csakugyan a gyilkossal találkozott abban az órában, ott az erdőben. Döntő a fehér bot. Vomeláné elmondta, még mielőtt a lehántott fehér botot a holttest közelében, véresen, ütéstől megrepedve megtalálták volna, még mielőtt a fehér botról valamit is hallott volna, hogy a zavaros, ijesztő benyomást keltő idegen ember, aki ott kitört az erdőszélből és utánaszaladt, egy lehántott, fehér bottal hadonászott. Utóbb ezt a fehér botot csakugyan megtalálták a holttest közelében, tehát Vomeláné minden valószínűség szerint csakugyan a gyilkossal találkozott.

Vomeláné öregasszony volt, Vjeznicska pedig Polná-
nak jóformán külvárosa, a városba az asszony szinte naponta eljárt, a polnai figurákat tehát mind ismerte, legalább is látásból. Bemondása szerint azonban a fehérbotos ember idegen volt, nem ismerte. Leírta a külsejét és az öltözetét: sötét polgári ruhát viselt. Max most természetes az lett volna, hogy egy a környéken csavargó idegen embert keressenek, aki sötét ruhát visel. Még az is érthető lett volna, ha a polnai naplopók egész társaságát, a városkörnyék mezőinek, a Katalin-hegynek és a temetőnek törzsvendégeit átfirtatják, különösen azt nézik, melyik visel sötét ruhát.

De nem ez történt. A hangulat már a holttest megta-

lálásának estéjén úgy meg volt mérgezve, hogy a hatóság emberei kénytelenek voltak engedni a nyomásnak, nehogy pártoskodónak tartsák őket. A tettesnek muszájt zsidónak lenni és minthogy más zsidóról egyelőre nem lehetett szó, hát Hilsner ellen kellett eljárni. Még mindig nem tartóztatták le ezt a gazembert, ezt az utálatos állatot, ezt a gyilkost? — hangzott a kocsmában és városzerte. Látszik, milyen a hatalmuk a zsidóknak, még a csendőrség és a bíróság is fél tőlük.

... Hilsnerről azonban tudták, hogy két ruhája van. Egy meghatározhatlan színű, zöldes, piszkos, de sötét rongy, amiben hétköznap járt és egy sötétkék ünneplője. A gyilkosság napjaiban, minthogy „pészach” volt, a sötétkéket viselte. De végül lehet, hogy Vomeláné a nagy ijedtségében tévedett, hátha nem is szürke ruhát viselt a fehérbotos idegen. Szembesítették Vomelánét Hilsnerrel. Kétszer is. Az előnyomozásnak ebben a stádiumában! Vomeláné mindakétszer határozottan azt állította, hogy az erdőbeli ismeretlen nem Hilsner volt. Nem ismerte föl Hilsnerben a fehérbotos embert, akivel találkozott. Nem is találta hozzá hasonlónak.

A hangos és veszedelmes népharag nyomása alatt a csendőrmester elviszi még Hilsnert a tett színhelyére, hátha elárulja magát. De nem. Semmi gyanúsat sem lehet rajta, megfigyelni. A vizsgálóbíró is maga elé állíttatja, de ez csak formalitás, még jegyzőkönyvet sem vesz föl, hiszen semmi gyanú nincs ellene. Hilsner nem mer az

uccán végigmenni, rendőrnek kell őt hazakísérni és az emberek csakugyan utánakiabálnak, fenyegetik.

Dehát most már a hatóság is foglalkozik ezzel a ronda zsidó Hilsnerrel: bizonyíték rá, hogy ő a gyilkos. Ha pedig ő a gyilkos — ami most már kétségtelen, — akkor miért nem tartóztatják le? Hihetetlen, milyen nagy a hatalmuk ezeknek a zsidóknak! Még azt a veszedelmes, vérszomjas csavargót is hogy védik! Persze, hiszen ha letartóztatnák és jól sarokba szorítanák, kiderülne, hogy más zsidókkal együtt, egy keresztény szűzlány vérért vette a maceszhez, kiderülne végre a nagy titok, amit úgyis jól tud mindenki...

Harmadnapra eltemették szegény Hruza Ágnest. Ott volt a temetésen a fél város, már prágai újságíró is jött, keserű részvét hulláma vetette föl a keresztény cseh polgárság lelkében a legnemesebb érzéseket, amelyek ezúttal a város zsidai ellen irányultak ... Hilsner lakásában a sűrke ruhát keresi a hatóság. Senki sem látta ugyan Hilsnert sűrke ruhában, sőt egy tanú elmondja, hogy körülbelül a gyilkosság idejében látta Hilsnert a városban kék ünneplőjében. De a közvélemény Hilsner sűrke ruháját követeli, amelyben gyilkolni ment, tehát keresik a sűrke ruhát. Fölhányják a szegény özvegy egész raktárát, a rongyokat, amikkel kereskedett. Találnak is egy sűrkekés nadrágot, de a hozzávaló ruha nincs sehol.

Végül is azonban Hilsnert mégis csak le kell tartóztatni, különben az emberek szétszedik a várost. Reichenbach vizsgálóbíróról már úgyis azt írták a bécsi

lapok, hogy zsidó, azért védi a zsidó gyilkost, a zsidó maffia dolgozik... Reichenbach vizsgálóbírónak ugyan soha semmi atyafia sem volt zsidó, de azért nem meri a felelősséget viselni és letartóztatásba helyezi Hilsnert. A letartóztató végzésbe azonban, hogy fedezze magát, beleírja, hogy a letartóztatásra jogi ok nem forgott fenn, csupán a közvélemény nyomására volt kénytelen így intézkedni.

De még csak ez kellett! A temetés már úgylis fölizgatta a kedélyeket, most még elterjed a hír, hogy Hilsnert csakugyan letartóztatták, tehát kiderült, hogy mégis a zsidók követték el a gyilkosságot: estére kisebbfajta pogrom tör ki Polnán.

*

A nyolcvanas és kilencvenes évek voltak az antiszemitizmus aranykora. Ezek a hangulatok, most a háború után, sok országban megint visszatértek, de éppen úgy, ahogy most látjuk, hogy Németországban és egyes más országokban a zsidókra mindent ráfognak és róluk mindent elhisznek, éppen úgy érthetetlennek találjuk ma azt, hogy a századforduló idején, a haladott, fölvilágosodott Csehországon a vérszomjas zsidógyűlöletnek az egész lakosságot megrázó hulláma csaphatott végig.

A nyolcvanas és kilencvenes évek voltak azonban a mi környékünkön, Ausztriában, Magyarországon és a

mai Csehországban az a kor, amikor a kispolgárság és a kisipar végleg háttérbe kezdett szorulni és a gazdaság nagy átalakuláson ment át, a nagykapitalizmus kialakult. A kispolgárságnak az elkeseredése ebben a tekintélytisztelő rétegben csak egy irányban szabadulhatott föl: az antiszemitizmusban, amelyet a klerikális papság is szított. Amellett, különösen vidéki városokban és falvakban, a gettó múltja még félig-meddig élt, a zsidók elkülönözve, idegenek gyanánt, mint sok tekintetben elzárkózó, különös, sőt titokzatos népek éltek a keresztény polgárok között. Idegen, különös, ismeretlen: az a kezdetleges, egyszerű gondolkodás számára egyértelmű az ellenséggel.

A munkásságnak akkor futott végig a világon első modern, fölszabadulásra törekvő hulláma. Ezek badulási törekvések azonban a nagytömegben még erősen magukon viseltek a közelmúlt zavaros gondolkodásának bélyegét. Amerikában például a nyolcvanas években egyes nagy városokban valóságos forradalmi mozgalmak és kitörések csaptak föl, ezeknek a forradalmi megmozdulásoknak azonban a romantikusan anarchista módra, titkos társaságokban tömörülő „munka lovagjai” voltak az irányítói. Ausztriában még csak az imént tömörítette Viktor Adler a munkásságot a szociáldemokrata pártba és a régebbi, vad, anarchista-módra való egyénien erőszakos gondolkodás még ugyancsak rányomta bélyegét a munkásság nagy részének érzéseire. Legnagyobb részének meg is volt minden oka a

vad elkeseredésre. A modern munkásmozgalomnak még nem volt ideje rá, hogy alaposan segítsen a dolgokon, hihetetlen bér- és munkaviszonyok uralkodtak még sokfelé. A harc még a tízórás munkanapért folyt, sőt egyes helyeken a tizenegyórás munkaidőért sztrájkoltak. A nagy morva bányákban a bányász alig keres meg hetenként két forintot, amellet a munkaidő szinte egészen a vezetőség tetszésétől függ és biztonsági intézkedések csak papíron vannak, ezerszámra pusztul a bányász, megtorlatlanul. A háziipari vidékeken az egész család, napi tizenöt-, sőt tizennyolcórás munkával alig tud megkeresni heti egy forint nyolcvanát. Az elkeseredés nagy, vad. Ki ellen irányuljon? A szakszervezeti és pártmozgalom, amely az elégedetlenségen segíteni tud, amely levezetheti, még gyerekkorában van. Azonkívül az egyszerű emberek még mélyen a vallásos babonák világában élnek, vallásosságuk még nem tisztult meg. Még nem is igazi munkások, félig még mesterlegények, még nincs osztálytudatuk, még a kispolgárság szellemi vezetése alatt állnak és ennek az elkeseredett kispolgárságnak egyetlen forradalmi érzése az antiszemitizmus.

Különösen a morva vidékeken szívós a néptömeg bigott, babonás gondolkodása. Masaryk maga elmondja, hogy ő is, édesanyja buzgó katolikus hatása alatt, a falusi káplán szellemi vezetésével, mennyire irtózott a zsidóktól. Még nagyocska korában is, ha valakiről megtudta, hogy zsidó, a kezére sandított, vájjon nem véres-e a körme, keresztény szüzlány-vértől. Amellet Masaryk ki-

vételesen intelligens fiú volt, már franciául is olvasott és segédtanítónak tették meg az iskolában, szülei pedig jólelkű emberek voltak, akik a velük összekeverülő zsidókkal barátságos viszonyt tartottak. Általában a zsidó idegen, ellenséges, titokzatos faj: megölték Krisztust...

Az antiszemita ösztönöknek ilyenformán a nagy tömegeknél bizonyos szociális forradalmi jellege volt. Úgy a kispolgárságnál, mint a munkásságnál itt tört ki a szociális elkeseredés és elégedetlenség. Már a Tisza-Eszlárt követő zavaroknál, Magyarországon, is megfigyelhető volt az antiszemita mozgalmaknak balog, de kétségtelenül szociálisan forradalmi jellege, a még félig kispolgári, félig már proletártömegeknél. Azonkívül ezek a zavargások, tüntetések nacionalista, hazafias, függetlenségi jellegűek voltak; a jó magyar, nyakas negyvennyolcasnak hirdetnie kellett az eszlári vérvádat, még ha nem is hitt benne. Már csak azért is, mert a pečovics kormány és Bécs ellene volt, védte a zsidókat, a zsidókat, akik németül beszéltek és az Ausztriával való közösség mellett tartottak.

Még sokkal nagyobb mértékben volt ugyanígy, vagy egy évtized múlva, a századfordulón, Csehországban. Az ifjúcseh párt és a nemzeti kérdésben radikális lapok, elsősorban a kispolgárság pártja és a kispolgárság szócsövei voltak. A kispolgárság előítéleteit szolgálták és ezért az ifjúcseh párt, noha hivatalosan, a programjában nem is, valójában azonban antiszemita volt, hiszen a kispolgárságnak legnagyobb, legszenvedélyesebben vallott

ideálja akkor az antiszemitizmus volt. Az ifjúcseh pártnak és sajtójának és a cseh kispolgárságnak ez a magatartása ugyancsak kitűnt a polnai vérvád visszhangzásának idejében. Cseh nemzeti érzést és antiszemitizmust azonossá zavarták össze. Annyival könnyebb volt ez, mert a zsidók, ha zsidósan is, de németül beszéltek és mint mindig, most is, nagy többségükben gutgesinntek voltak, a császári kormánnyal tartottak. A zsidó fiatal-ságban voltak ugyan már rétegek, amelyek a csehekkel éreztek és tartottak, de odahaza ezek is németül beszéltek. A zsidóság az elnyomó bécsi kormány, a nemzeti és szociális elnyomás közegének látszott.

öntudatosan haladó cseh körök, élükön Masaryk, már régebben összeütközésbe kerültek a legbaloldaliabb nemzeti mozgalom, az ifjúcseh mozgalom nemzeti kérdésekben, sőt általában szociálisan is radikális, sok tekintetben azonban mégis erősen retrográd szellemével. Ennek a demagóg módra reakciós mának ki kellett törnie az ilyen időkben, mint a polnai vérvád ideje volt, hiszen az ifjúcseh párt, az akkor annyi előítéllettel és korlátoltsággal terhelt cseh kispolgárságnak a pártja volt. Ennek az előszele már akkor érzett, amikor Masaryk összeütközésbe került, éppen a párt retrográd korlátoltságai miatt, Grégr-rel, az ifjúcseh párt vezérével és, hogy ne ártson a nemzeti mozgalomnak, letette a mandátumát. A polnai vérvád hatása alatt, az ezekben az időkben átélt kálváriája után, Masaryk végre kilépett az ifjúcseh pártból és 1900 áprilisában megalapította a realista

pártot, amely a szociáldemokratákkal karöltve harcolt a cseh függetlenségért, de az igazságért, az egész igazságért és minden igazságért is, ami igazság marad a félrevezetett, részben elmaradott, sokban babonás cseh kispolgár sovinizmusa ellenére is. Ugyancsak nagy szerepe volt ennek a polnai vérvád ellen, az igazságért és a cseh nép becsületéért folytatott nehéz harcnak abban is, hogy Herben lapja, a „Cas”, Masaryk orgánuma, ekkor, 1900 őszén alakult át napilappá.

... A bécsi kormánykörök általában nem szerették, szegyeitek ezeket az antiszemita hecceket. Már Polna előtt is volt egész csomó vérvád-eset, hiszen, mint Masaryk is tanúsítja emlékeiben, azokban az időkben, ha zsidókról volt szó, mindig a vérvádról kezdtek beszélni. A központi kormány eleinte elnyomta ezeket a hecceket. Ezek közül a vérvadás heccek közül, amelyek Polnát közvetlen megelőzték, különösen néhány vert föl nagyobb port. 1893-ban Kolinban, tehát Prágától nem messze, egy nagy városban, eltűnt egy leány. Később kiderült, hogy vízbefult, epúgy, mint, Solymosi Eszter Tisza-Eszláron, azonban addig is a helybeli zsidókra fogták, hogy „lesaktolták” és vérét vették. Ezt a vérszomjas mesét pedig elsősorban intelligens emberek terjesztették, helybéli orvosok. Érdekes általában az intelligencia szerepe a vérvád-babona terjesztése körül. Mindig intelligens emberek vezetnek a vérvád-heccekben. Hogy hisznek-e benne maguk is, kérdés. Valószínűleg valamennyivel úgy áll a dolog, mint dr. Karel *Baxa*-ra, akinek, mint

a Hruza-család jogi képviselőjének, oly végzetes szerepe volt a polnai perben. Mikor egyszer megkérdezték tőle, vajjon csakugyan hisz-e a vérvádban és hogyan hihet benne intelligens ember létére, azt felelte:

— Én? Én nem hiszek benne. Hanem a népet fel kell világosítani a zsidóság veszedelmes voltáról.

Hisznek az antiszemitizmusban és ebből logikusan következnie kell, hogy a vérvádban is higgyenek, bármennyire lázadozik is ellene az eszük... Akkor, 1893-ban a császári kerületi kapitányság körmére koppintott a vérvádat terjesztő kolini orvosoknak. Gróf Thun helytartó pedig a parlamentben lépett föl a veszedelmes kolini mese ellen. Kevéssel utóbb a morvaországi Holesovában két asszony lépett föl azzal, hogy *Tändler* Dávid nevű zsidó, még két társával, meg akarta őket gyilkolni, hogy vérüket vegyék. Trebován, Csehországban, *Meiler* Móric zsidó kereskedő cselédje azzal szaladt a rendőrségre, hogy a gazdája éjszaka egy tüvel kezébe, lábába szúrt, vért csapolt belőle zsidó rituális célokra. A hatóság azonban megállapította, hogy a lány az egészet kitálalta és a rágalmozót, szigorú példaadás okából, háromhónapi börtönre ítélte.

Ugyanekkor Chocefi városban olyan szenzáció történt, amely sokáig foglalkoztatta a közvéleményt. Egy odavaló munkásember azt állította, hogy Löwy, a „sakter”, a hitközség megbízásából vért csapolt belőle és ezért két forint honoráriumot kapott. Husek Jaromir, egy prágai zuglap szerkesztője, megírta a szenzációt, nagy si-

kére is volt vele, de az ügyészség eljárást indított a lap ellen, a tárgyaláson a munkás bevallotta, hogy az egészből egy szó sem volt igaz és Husek Jaromírt kétheti, böjttel szigorított fogházra ítélték. Ebből azonban Husek Jaromir csak azt a következtetést vonta, hogy ő a bécsi kormánnyal szövetkezett zsidók mártír áldozata és revansot is vett magának a polnai pör idején. A polnai vérvádnak egyik primadonnája volt Húsek Jaromír, akkor ő nagy ember lett és akkor már nem is csukták be.

A polnai vérvád idején a bécsi kormányzat már kissé megpuhult. Az antiszemita pártoknak egyre nagyobb hatalmuk volt a parlamentben, parlamentáris eszközökkel, de egyszerű, sajtóbeli és egyéb demagóg zsarolásokkal is, engedékenységre kényszerítették a minisztereket, akiknek bizony gyakran vaj volt a fején. Azonkívül nem vették rossz néven, hogy a szociális és nemzeti elégedetlenség ezen a kényelmes úton, az antiszemitizmusban, levezetődik. Mit csináljunk, — mondották — hiszen Grégr, az ifjúcseh párt vezére, kijelentette már két évvel a polnai botrány előtt: „Egész Prága antiszemita!” Ez az antiszemitizmus üdvösen befolyásolta a nemzeti ellentéteket. A nagynémetek, a „Los von Rom” emberei, meg Lueger és Bielohlavek keresztényszocialistái együtt dolgoztak a legradikálisabb nemzeti cseh irányzatokkal, mihelyt a zsidókról volt szó. Egy felvilágosodott, haladó cseh réteg, a későbbi csehszlovák köztársaság megteremtői, Masarykkal az élükön, ugyan

hősiesen harcoltak a cseh nép elbutítása és az emberi szégyenletesség ellen; ezek azonban Bécs szemében ép olyan „államellenség”, ép olyan „hazaárulók” voltak, mint az ifjúcseh kispolgárság képviselői, amellet még „istentagadók” is. írásaikat, amelyekkel a vérvád és az antiszemitizmus ellen léptek föl, elkobozták, igyekeztek őket elhallgattatni. Igaz, elkobozták a vérvádat hirdető újságokat és írásokat is, ha túlságosan lázítóak voltak, vagy ha túlságos otrombaságot hazudtak. De ez éppen csak a rend kedvéért történt.

A bécsi kormánynak a vérvád dolgában egész furcsa álláspontja volt: igazi osztrák módszer. Nem szabadott kimondani magát a vérvád szót. De hogy soha senki sem említette a gyilkos tett motívumait, senki sem tette föl a kérdést, vajjon mi oka volt Hilsnernek Hruza Ágnes meggyilkolni — hiszen mindenki tudta, miért vágta el a nyakát —, hogy a főkérdés akörül forgott, hova lett Hruza Ágnes vére, hogy „tudományos” beszédek és értekezéseket tartottak arról, mi van a talmudban, — mindez meg volt engedve. Utóbb, amikor már az osztrák sajtó nagyrésze és csaknem az egész cseh sajtó teli volt a vérváddal, már magát a főtilalmat se vették olyan szigorúan. Szemet hunytak, ha nyíltan a vérvádról beszéltek is. Akkor már csak Masaryk írásait kobozták el, amelyek a vérvád táplálóinak és „tudományos” terjesztőinek butaságát és gaszágát bizonygatták. A liberális osztrák lapok lapultak. Igen keveset foglalkoztak a polnai ügygel; a

helyszínre csak az antiszemita lapok küldték le munkatársaikat. A liberális és józanul gondolkodó személyiségek is hallgattak, féltették karrierjüket, állásukat, sőt életüket is. Jóformán csak az egy Masaryk állt ki. Az első a hiénák közül a helyszínen az a Husek Jaromir volt, akit már említettünk. Ez összeállt Ernst *Schneiderrel*, a hatalmas bécsi német nemzeti politikus-sal, akinek pártja és gondolkodása semmi más nem volt, mint pontosan ugyanaz, amit ma olyan jól ismerünk: náci, kampóskeresztes. Csakhogy akkor még persze más neve volt. Ennek a Schneidernek az volt a hirdetett elve, hogy a társadalom két részből áll: emberekből és — zsidókból. Orgánuma a bécsi „Deutsches Volksblatt” volt, egy szenny-lap, amely azonban a polnai vérvád idején hatalmas napilappá izmosodott és úgy meggazdagodott, hogy még a „Presse” is irigyelte. Tulajdonosa és szerkesztője egy *Vergani* nevű képviselő volt. egyébként sikkasztó, hamisító és zsaroló. A lap legtöbb munkatársa is büntetve volt már, legalább is zsarolásért, ha egyébert nem. Mindez azonban nem ártott a lap népszerűségének.

A „Deutsches Volksblatt” Hans *Schwer* nevű munkatársát küldte le Polnára, egy ideig állandóan ott lakott és Húsek Jaromírral együtt dolgozott. A cseh-faló német lap és a németgyűlölő ifjúcseh újságíró lelkesen együtt dolgoztak a szent ügyért, hogy megmutassák a zsidóknak... Mindjárt az első időkben egy „jogbizottságot” alakítottak Polnán. És a bizottság lázasan dol-

gozott. A hivatalos törvényszéki vizsgálat mellett, az ellen, tanúkat hajszoltak föl, tanúvallomásokot vettek föl, tényállásokat konstruáltak, szakértői véleményeket gyűjtöttek, a sajtót informálták, kommunikéket gyártottak. A „jogvédőbizottság” Vergani védnöksége alatt állott, elnöke maga *Sadil*, Polna város polgármestere volt. Pénz volt dosztig. Még Polna városa és Vjeznicska helység is díjakat tűztek ki, olyan adatokra és tanúvallomásokra, amelyek „az igazság kiderítését” szolgálták. Igazság persze az volt, hogy Hruza Ágnesnek a zsidók vérét vették és maceszbe sütötték. És a bécsi kormányhatóságoknak, amelyek egyébként oly szigorúan ügyelnek a bürokrácia korrektségére és a közigazgatás rendjére, egy szavuk sem volt e visszaélés ellen.

Polnának akkor vagy ötezer lakosa volt. Legnagyobb részük nyárspolgár, amilyen a középkorban volt: van kis műhelyük, boltjuk, amellet azonban házacskájuk, földesckéjük is. Néhány család többre vitte, kis: gyárosok, jobbmódú üzletemberek, tekintélyesebb ügyvédek, orvosok, vagy államhivatalnokok. Egyre többen azonban elproletarizálódnak a lakosság közül, a kocsmát, a műhelyt be kell zárni, a házat eladni és a volt kispolgár bemegy dolgozni valami gyárba, vagy a család háziiparhoz fog. Polna rosszul fekszik, rosszaik a vasúti összeköttetései és ezért elmaradt a világtól. Általános a szűkösség, a panasz, a tönkremenés.

Lakik a városban vagy negyven-ötven zsidó család, legnagyobb részük már igen régen odavalósi. De még

akik ugyanazon a helyen laknak, többnyire, ahol valaha a zsidóváros volt, különösen a jobbmódnak, akiknek saját házuk van. A zsidók nem mennek olyan rohamosan tönkre, mint a keresztények, a kereskedők valahogy csak kivannak, fiaikat főiskolákon taníttatják és azok Bécsben, Prágában, Brünnben karriert csinálnak. Vagy fele a zsidóknak kisember, iparosok, házalók, sőt kisbirtokosok is vannak köztük, egyszerűen: parasztok. Akad köztük már munkásember is, persze szocialista. Mint mindenütt egész Csehországban, a zsidó idegen, nem csak azért, mert elzárkózva él, hanem már azért is, mert németül beszél. A fiatalság nagyrésze ugyan már cseh íazafinak mondja magát, de egymás közt mégis németül — zsidós németül, de németül — beszélnek.

Ez az állapot valahogy csak tartott, a két társadalom, a nagy keresztény és benne a kis zsidó sziget, valahogy csak elélték egymás mellett, sőt még egyesek itt-ott barátkoztak is egymással a két világból. Amikor azonban az elvágott nyakú lányt megtalálták, vége volt minden tréfának, fölszállt a pogrom fekete madara. Már aznap, amikor a holttestet megtalálták, estére betörték a zsidó háza és néhány zsidó ház ablakát. A tetteseket nem is keresték: — érthető felháborodás... A temetés napján aztán, amikor híre ment annak is, hogy Hilsner zsidót letartóztattak, néhány száz emberből való tömeg zendült össze este, husángokkal, vasbotokkal, baltákkal és kalapáccsokkal a kezükben és zsidózó nóták éneklése közben, nagy ordítózással, megrohanták a zsidóvárost. Az

ablakokat, kirakatokat bezúzták, sok üzleti berendezést is darabokra törtek, egy kicsit fosztogattak. A helybéli rendőrség „tehetetlen volt a fölháborodott tömeggel szemben”. A törvényszéki elnök azonban kívülről csend-örököt hozatott és azok néhány óra alatt rendet teremtettek. A zendülők főkolomposait letartóztatták, a többi látta, hogy nem lehet ingyen „fölháborodni”, másnap tehát már csend volt, mintha misem történt volna, csak a zsidó üzleteket, kóser étkezőket rámoltták helyre és a zsinagóga színes ablakait, reparálták keresztény üvegesek; legalább munkát kaptak.

A következő napon Náchodban tör ki pogrom, amely komolyabb, mint Polnán volt. Itt főleg munkásnép csinálja. A textilmunkások éppen sztrájkban álltak nyomorúságos bérük javításáért. A munkaadó, akinek üzemében a sztrájk kitört, nem is volt zsidó; mégis a polnai lesaktolt lány és a polnai pogrom hírére, a munkások és asszonyaik elkeseredett tömege fékezhetetlen dühvel támadt rá a zsidó üzletekre és a zsidók gyáraira, üzemekre. A kapitalizmust csak a zsidókban látták. Egész sereg zsidó boltot és zsidó üzemet romboltak le, zsidó kocsmákban bevették a pálinkáshordók fenekét, a részeg tömeg féktelenül fosztogatott. Csak reggelre érkezett katonaság; a hatóság nem sietett, bürokratikus tárgyalgatásokkal töltötte az időt. Hiszen olyan fertelmek nem történtek, mint Oroszországban, a katonaság megjelenése után vagy száz lármás munkást letartóztattak és becsuktak és ezzel minden rendben volt... Illetőleg

nem volt egész rendben, mert a sajtóban országszerte elterjedt vérvád-heccre, Morvaországban és Csehország félparaszti vidékein számtalan helyen zsidóellenes erőszakoskodások törtek ki. Még néhány tucat munkást és parasztot becsuktak, a vérvád-hecc sajtóban és politikában tovább folyt és ezzel mégis csak rendbejött valahogyan a dolog.

*

A holttest megtalálása napján, április 1-én, nagyszombaton, dr. Prokesch és dr. Michalek törvényszéki orvosok fölboncolták a tetemet. Ebben az első boncjegyzőkönyvben még szó sincs arról a kérdésről, amely több mint egy esztendeig aztán egy országot foglalkoztatott: hová lett Hruza Ágnes vére? A jegyzőkönyv megállapítja: A holttest övétől térdéig vörös nadrágban van, lábszárán stráfos harisnya, lábán fűzőscipő. A felsőtest övig teljesen meztelen, — mondja a jegyzőkönyv, de ez, mint később kiderült, pontatlan, nem igaz.

A nadrág gondos megvizsgálása után — mondják az orvosok a jegyzőkönyvben — a bal hátsó részen, a lábak közt, néhány beszáradt folt volt megállapítható. Bizonytalan, piszkossárgába játszó, ötfillérestől forintos pénzdarab nagyságáig terjedő foltok. Tapintásra a nadrág anyaga e foltok helyén mintha kissé meg volna keményedve. A foltok anyaga áthatolt a szöveten és a visszáján is észrevehető volt. A nadrág jobboldalán ugyan-

csak a belső combnak megfelelő helyen, körülbelül 2—3 cm átmérőjű barnás foltok voltak, a szövet itt szintén keményítős benyomást tett az érintésre, de ezek a foltok már nem hatoltak át a szövet anyagán.

... Itt meg kell jegyeznünk, hogy ezeket a foltokat, valamint a nemi szörzetet elküldték vegyi vizsgálatra. A vizsgálat eredménye az volt, hogy férfi-sperma nyomait nem sikerült megtalálni bennük, de, hogy mi lehetett hát a foltok anyaga, arra nem jött válasz.

... A jegyzőkönyv megállapítása szerint Hruza Ágnes kecses csontszerkezetű, egészséges leány volt. A holttest vörös haja borzasán, rendetlenül esett az arcba és száradt vérrel volt átitatva. Az arc is véres és az orrlyukak beszáradt vérrel telve. Az arc s az ajkak némileg duzzadtak, lüaszínűek. A száj csukott, a fogak összeszorítva.

Elül a nyakon óriási seb tátong, amely kissé jobbfelől keresztbe, balra a fül irányában terjed. A seb minden lágy részen áthatolt, egész a csigolyáig. Hátrafelé fektett fejjel a seb 8 cm hosszú és 5 cm széles, a seb szélei élesek, nem szakítottak. A nyakseb alsó feléből kilátszik a gége, amely kissé szintén meg van metszve. Körülbelül a nyak közepétől jobbfelé, körülbelül a seb jobb végződésétől kezdődőleg a nyak egész jobbfelén, körül, egész a csigolyáig, zsinegelés nyoma. Ez a nyom vagy félcentiméter széles, egyenesvonalú, beszáradt, vörösharna színű.

A testen különböző nyomok, foltok, amelyek a holttestem földön való fekvésétől származtak.

A szeméremtest szőrzete két helyen szürkés, keményítőszerű anyagból összecsomósodott, a két csomó egyenként körülbelül kásaszem nagyságú.

A felsőkaron, különösen a könyök felett, zsinogelési nyomok, amelyek a ruháktól, az ing ujjától származnak. A bal felsőkar külső részén egy lilás-zöldes, körülbelül 12 cm hosszú és 3 cm széles, véraláfutásos folt húzódik alulról fölfelé. A bal alsókar kissé dagadt, a kéz is, különösen a felső felülete. Az ujjakat és a tenyereket friss, beszáradt vér fedi. A kezeken jelentéktelen karcok is vannak nagy számmal.

A holttest hátán semmiféle, mégoly csekély sérülés sem állapítható meg.

A fej hátsó részén és mindkét oldalán nyolc, vonalszerűen elhúzódó, egyforma ütött seb; a legkisebb $2\frac{1}{4}$ cm, a legnagyobb 6 cm. Valamennyit egyugyanazzal a tárggyal okozták; a bőrön át a csontig hatolnak. A koponyaalapi csontok nincsenek megsérítve. Az agy vérvetetékeiben kevés vér és kevés savós folyadék.

A szív bal kamrája teljesen üres, a jobb kamrában egy kevés pirosbarna, részben folyékony, részben alvadt vér.

A gyomorban nagymennyiségű híg, kásaszerű anyag, amely főképpen tejből való, de itt-ott szilárd ételrészecskék is benne.

Az anyaméh kicsiny, szűzies; a hímen gyűrűalakú, gyenge, megsérítve egy pontján sincs, nem mutatja erőszakos roncsolás, nyomás, színváltozás nyomait sehol.

... öt nap múlva a két törvényszéki orvos benyújtotta törvényszéki szakértői véleményét. Eszerint a halál a nyakon látszó metszett seb okozta. Életveszélyesnek tekinthető a zsinogelés is, amelynek nyomát a holttesten megállapították. A bal felsőkaron és a jobb kézen lévő sérüléseket enyhe testi sérüléseknek lehet tekinteni.

A kézen lévő dagadtságot arra kell visszavezetni, hogy a ruha okozta szorítás megakasztotta a vérkeringést. A kézen és ujjakon lévő számos karcolás és sérülés a halál beállta után keletkezhetett azáltal, hogy a holttestet a földön füveken, száraz gályákon vonszolva cipelték.

A halál azáltal következett be, hogy a nyak átmetésése folytán gyors elvérzés közben a lélegzés megszakítása állt be. A sebet éles és megfelelően erős szerszámmal ejtették, bizonyára egy erős Késsel.

A fejen ejtett sebesüléseket egy nagy kő éles szélével ejthették — ezt bizonyossággal állítják a szakértők —, nem állíthatják azonban, hogy a holttest mellett talált két véres kő valamelyikével ejtették, sőt e kövek alakja és vérfoltjai alapján ezt kétségbevonják. A fejsebeket tehát a gyilkos valamely más kővel vagy szerszámmal ejtette.

A bal karon lévő véraláfutásos ütést a fehér bottal ejthette a gyilkos, amelyet a holttest közelében találtak.

A gyilkosságot a tettes különös kegyetlenséggel, orvul követte el. Védekezés, ellenszegülés jelei gyanánt csupán a jobb kéz egyes sérüléseit lehet tekinteni.

Minthogy a holttest szinte megfagyott, lehetőknek tartják az orvosok, hogy noha friss állapotban találták, mégis két és fél napig feküdt a szabadban, tehát a leány eltűnése időpontjától a megtalálásig.

Az orvosok úgy vélik, hogy nemi merénylet nyomait a holttesten nem tudtak találni, addig azonban, amíg a nadrágon és a szeméremrészeken talált gyanús nyomok górcsővi és vegyi vizsgálata meg nem történik, ebben az irányban határozott véleményt nem mondhatnak.

*

... Közben a tanúvallomások szépen kifejlődtek. Az első vallomásokat még az emberek abban az előítéletben tették, hogy igazat kell mondani. Hruza Ágnes leánykollégái és a varrónő maga, mind azt adják jegyzőkönyvbe, hogy Ágnes nem is ismerte Hilsnert, sohase hallották, hogy a zsidófiú utánajárt volna, hogy Ágnes panaszkodott volna vagy félt volna tőle. Talán ismerte látásból, mert Hilsnerék odúja ott volt a varroda mellett. Egy leány meg éppen azt vallja, hogy látta Hilsnert körülbelül háromnegyedhatkor, tehát akkor, amikor a meggyilkolt leány még az erdőn járt, sötétkék öltönyében a város felé menni. Nem lehetett később, mert a nap még sütött. Hilsner három naplopó pajtása egyhangúan vallja, hogy Poldi aznap sötétkék ünneplőjét viselte.

Hilsner maga így állítja össze alibijét: Délelőtt a közvetlen a városszálen lévő Katalin-hegyen volt a pajtá-

saival és nézték, hogy dolgoznak ott az építkezéseken. Ebédre hazament, aztán kószált kicsit a városban, tracsolt ezzel is, azzal is, aztán megint a Katalin-hegyre sétált. Ott négy pajtása gyűlt össze, akik leültek kártyázni. Ő nem játszhatott velük, mert nem volt egy vasa se. Unatkozott, fölszólította hát a barátait, menjenek sétálni az erdőbe. De egyik se akart jönni, az idő is mogorva volt, hát befelé lógott a városba. A trafik előtt találkozott egyik naplopó társával, azután a nagyterén, a Ringen diskurált egy zsidó diákkal és utóbb még egy fiatal zsidóval. Azután pedig — erre nem emlékezik már biztosan, de mert ünnepnap volt, hát biztos — a zsinagógába ment, onnan haza aludni.

Azonban se a templomszolga, se más megkérdezettek, nem tudják biztosan tanúsítani, hogy Hilsner azon a szerdán délután a zsinagógában volt; az ismerősei, akikkel diskurált, se emlékeznek már a dologra ... És a vallomások rohamosan fejlődnek. Hruza Ágnes édesanyja, aki vagy négyszer már azt vallotta, hogy nem tud semmiféle gyanús dologról, 5-én egyszerre emlékszik rá: Az eltűnés előtt való héten Ágnes panaszkodott, hogy egy ronda zsidó állt a varroda előtt és olyan különösen nézett rá, mikor kijött. A Hilsnert pedig ismerhette, mert egyszer beszélt róla, hogy tanult suszter és mégis egész nap csak a napot lopja... Későbbi vallomásai az anyáknak aztán egyre határozottabbak. A többi vallomások is hamarosan az egyenesbe jönnek. Az a leány, aki háromnegyedhatkor látta Hilsnert a város felé menni, már

nem emlékszik például olyan jól. Lehetett jóval később is. Közben a városbéli dühös hangulat, a sajtó, az azóta kitört pogromok, Husek Jaromir és Hans Schwer közös munkája megtették a hatásukat.

Különösen egy jelszó sívít végig az országon és Bécsen is. Hol a vér! Hol a Hruza Ágnes vére? A helyszínen alig találtak vért, pedig abból a borzalmas saktolt sebből rengeteg vérnek kellett jönnie. A holttest egészen ki volt vérezve, mint a libák, ha kóserül levágták őket. Hol ez a vér? ... Ezért nem kell kutatni, mi vihette Hilsnert a gyilkosságra; mindenki tudja, miért gyilkolt Hilsner. Más zsidókkal együtt elvitte a Hruza Ágnes vérét maceszt sütni.

A kutnáhorai (kuttenbergi) törvényszék, amely alá a polnai vizsgálat tartozik, nyugtalankodik az igazságszolgáltatás ilyen bárgyú megcsúfolása miatt, attól tart, hogy egy olyan hangulat támad, amelyben az igazság kutatása nem folyhat le rendes mederben. Ezért átiratot küld a polnai járásbírósághoz, amely utasítja a hatóságokat hogy: először is kutassanak a környéken olyan gyanús emberek után, akikről föltehető, hogy egy ilyen nyilván szekszuális háttérű gonosztettet elkövethettek, mert nyilvánvaló, hogy itt az úgynevezett szadizmus beteges eltévelyedéséről van szó. Másodszor pedig föl-szólítja a törvényszéki orvosokat, egészsítsék ki szakértői véleményüket abban az irányban, mennyi vérnek kellett a holttestből kifolynia és mennyi vért találtak,

nehogy az a legenda elterjedhessen, hogy a Hruza Ágnes vérét elvitték.

És ekkor egy nagy meglepetés történik.

A törvényszéki orvosok, tanult doktorok, megállapítják, hogy a Hruza Ágnes vére eltűnt.

Pont két héttel előbbi szakértői véleményük után dr. Prokesch és dr. Michalek törvényszéki orvosok, a kuttenbergi törvényszék főszoállítására, véleményüket a következőkkel egészítik ki:

A tetem külső és belső megvizsgálása után ast kell állítanunk, hogy Hruza Ágnes holtteste szinte egészen vérevesztett volt.

Az elvérzésnek a metszett nyakseb folytán kellett bekövetkeznie; ezzel sok hatalmas véredény elvágása történt.

Az elvérzésnek rövid időn belül kellett bekövetkeznie; a vérnek hatalmas sugárban kellett elfolyania. Minthogy a vér ilyen tömegben folyt a sebből, a levegővel való érintkezés pillanatában meg kellett aludnia. Néhány perc leforgása alatt hatalmas alvadt vértömbnek kellett képződnie a fibrinből és a szilárd alkatrészekből, mert csak a vér-szérum párolog el a levegőn, vagy itatódik be a földbe.

Nem ismerhetjük el, hogy azalatt a két nap alatt, míg a holttestet megtalálták és a csütörtöki mérsekelt eső folytán, ez a vértömb egészen eltűnhetett volna.

Tekintettel arra, hogy a gyilkosság valószínűen

abban a mélyedésben történt, az út közelében, ahol a kifolyt vérnek együtt kellett volna maradnia, tekintettel arra, hogy a ruhadarabok, valamint a két hely, az, ahol a gyilkosság valószínűen történt és az, ahol a holttestet megtalálták, csak kevésbé voltak vérrel átítatva, inkább csak vértől nedvesek voltak, — mindebből biztonsággal következtethetünk arra, hogy a talált vérnnyomok nem felelnek meg annak a mennyiségnek, amelyet ilyen halálnem mellett a holttest közelében várnunk kell.

Végül: vonatkozással arra, mily körülmények közt történt a nyakmetszés, biztonsággal azt kell állítanunk, hogy a metszést úgy követték el, hogy a meggyilkolt arccal a föld felé volt fordulva. Ha ugyanis az áldozat hátán feküdt volna és a metszés ebben a helyzetben történt volna, akkor a minden irányban fecskendező vérsugártól az egész környezetnek, a fáknak vértől befecskendezve kellett volna lenniök. Ezt pedig nem állapíthattuk meg, pontos vizsgálódás után úgy találtuk, hogy a vértől foltos hely csekély és korlátozott területű volt. Ez volt a válasz a kuttenbergi törvényszék elfogulatlanságot és igazságot kereső kérdésére. Hruza Agnes vére eltűnt, azonkívül tudományos megállapítást nyert, hogy „arccal a föld felé” vágták el a nyakát, tehát nem úgy, ahogy egy gyilkos dühében vágni szokott, hanem az áldozat nyakát lefelé fordították, nyilván az edény fölé, úgy mint a libákét, mikor a vérüket veszik... Ha

igaz az, hogy a helyszínén nem találtak annyi vért, amennyit várni kellett volna, abból józan ésszel csak egy következtetést lehetett vonni, hogy tudniillik a gyilkosságot nem ott követték el, ahol a holttestet találták, hogy Hruza Ágnest másutt gyilkolták meg és holttestét azután tették ki az erdőbe, amint ezt Masaryk hangoztatta a vérvád ellen fölvett harcában. De nem: a tudós orvosok megállapítják, hogy Hruza Ágnest „arccal a föld felé” gyilkolták meg ott az erdőben, tehát vérét edénybe folyatták és elvitték.

*

Az egyre jobban növekvő és idétlenebbé váló jegyzőkönyv-halmazban azonban megdöbbenő villanások tűnnek föl, amelyek jelzik, hogy az igazságot merre kellett volna elfogulatlanul keresni. Mindjárt az első napokban egy *Vlöck* nevű katolikus lelkész — tehát bizonyára nem a zsidóktól megfizetett tanú — elmondja, micsoda találkozására volt a Brezina-erdőben kedden, tehát az Ágnes eltűnését és meggyilkolását megelőző napon. Egy ismeretlen, idegen, nyugtalanító külsejű embert látott az erdőben. Fiatalember volt, nagyszemű, kiálló pofacsontú. A papra föltűnően kellemetlen, meglepő benyomást tett, különösen a szúrós tekintete. A pap megfordult utána és ekkor éles, hosszú füttyöt hallott. Az idegen gyűrött, rossz kalapot viselt és hosszú, szürke felöltő volt rajta. Ez lehetett tán az a szürkeruhás férfi,

aki Vomelánét, a vjeznickai bíró feleségét is annyira megriasztotta.

A csendőrség lefog egy Majkovszky nevű harmincszor büntetett gonosztevőt, aki ép ezekben a napokban Bolna környékén csavargott. Semmiféle nyoma sincs, hogy ennek a veszedelmes figurának a gyilkosság napján való viselt dolgait és tartózkodását firtatták volna. A vizsgálat egyszerűen elejtette ezt a fonalat, elfeledkezett Majkovszkyról, noha első kihallgatásakor, úgylátszik: jogos gyanú merült föl ellene.

Mínta a véletlen egyenesen ugratni akarná a zsidókat és józanul és tisztességesen gondolkodókat: Pár napra rá, hogy az orvosok szakvéleménye hivatalos tápot ad a vérvádnak, egy olyan rendőri esemény történik, amelyre a zsidók és az egész elfogulatlan sajtó és közvélemény föllélegzenek. Mindenki azt hiszi: most aztán vége a vérvád-heccnek. Prága Liben nevű szegényes városrészében a kapitányságra egy ember jön rohanva. Nyivánvalóan zavarteszű. Azonban olyan dolgokat mond el, amelyeknek utánajárva, részben igaznak bizonyulnak. A félbolond az állítja, hogy őt a polnai gyilkosság miatt üldözik és ezért éjszaka kellett az ablakon át menekülnie. Kiderül, hogy éppen a gyilkosság idején három héttig tartózkodott Polna környékén és a húsvéti ünnepek után jött Prágába. Sőt az is bebizonyul, hogy egy esztendő előtt, amikor a másik leány, Klima Mária, akinek halála körülményei sokban hasonlítanak Hruza Ágnes

halálára, eltűnt, hogy ez a félbolond, ez a Janda nevű iparos, akkor is Polnán tartózkodott.

Megvizsgálják ruháit: egy nadrágjain és a felöltőjén vérfoltok. Egy ingén mosott vérnyomok. Kihallgatásakor összevissza beszél, de egyszer csak azt mondja, hogy a leányt nem ott az erdőben gyilkolták meg, ahol magtalláltak. Ez csakugyan megfelel az elfogulatlan emberek föltevésének, de ez az újságban akkor még sehol sem állt, csak jóval később, az első tárgyalás után foglalkozott ezzel a hipotézissel Masaryk... Egyre gyanúsabb lesz, ez a félbolond. Azt állítja, hogy a gyilkos nem ő, hanem egy unokafivére, aki Polna környékén lakik és akit meg fis nevez. De azért megéri az ilyen gyilkosságot, — mondja, — olvasta Zolának „Az emberi vadállat” című regényét és természetesnek tartja, hogy valaki szenvedélyében egy nőt meggyilkol.

A prágai rendőrtisztviselő elutazik Kutná Horára és onnan bizottság száll ki Polnára. Kihallgatják a megnevezett polnakörnyéki embert, házkutatásokat tartanak, minden jel oda mutat, hogy most komoly nyomon vannak. A kutnáhorai törvényszék kikéri a prágai rendőrségtől a félbolond Jandát.

A fölötte gyanús ember azonban sohasem érkezik Kutná Horára és az egész ügy, amely pedig úgy látszott, nyomra vezethetett, úgy elalszik, mintha sohasem merült volna föl. Jandát eltemetik a bolondokházába, véres ruháit pedig a feledésbe. Közben ugyanis az antiszemita harcosok energikusan léptek föl. A bécsi képviselőházban

nagy botrányt rendeztek, a cseh sajtóban ugyancsak. És a „zsidó” Keichenbach polnai bírót, aki eddig a kihallgatásokat végezte, felmentik. Az ürügy az, hogy német, nem tud elég jól csehül. Az így megfélemlített kutnáhorai törvényszék is abbahagyja ellentállását és hagyja az ügyet sodródni a maga bárgyú és ronda útján.

Pedig, mintha szekszuális és büntető járvány futna végig az országon, annyi különös gonosztett válik ismertté a vizsgálat későbbi folyamán. Vagy így volt ez mindig a tisztas, jó vidéken, csupán a figyelem csak most terelődik rá?... Kiderül, hogy nemrég valami, Polna vidékén ismeretlen ember két fiatal leányt csalt ki az erdőbe, kényszerítette őket, hogy mezítelenre levetkőzzenek, de arra járókelők elriasztották. A dolognak nem jártak utána. Prága környékén két asszonyt találnak meggyilkolva, az egyiknek szintén a nyaka elmettszve. Mind a két holttest körül találtak olyan jelenségeket, amelyek a polnai gyilkos különös szertartásaihoz hasonlítottak. Ezt a fonalat is elejtették... Vagy négy hónappal a gyilkosság után végül, a Polna mellett fekvő tóban, ahonnan a Brezina-erdő magaslata mellett elfolyó patak ered, találnak egy férfiholttestet. Hiába gyanús a dolog, hiába merül föl a kézenfekvő szükséges következtetés, hogy hátha a gyilkossággal valami összefüggésben lehetett az ismeretlen, hátha a tettest benne kell keresni; a hatóság az ismeretlen holttestet hamar eltemeteti, anélkül, hogy kilétének megállapítását csak meg is kísérelték volna.

Az új polnai bíró, *Pilar*, egészen újra kezdi a kihallgatásokat. És most már a vallomások egészen határozott jellegűek. Jelentkezik egy tanú, aki Hilsnernél egy 80—40 cm hosszú metszőkést látott. Onnan tudta, hogy az, mert nem volt hegye. Mihelyt ez a vallomás ismertté válik, jelentkezik még egy ember: ő is látta a metszőkést Hilsnernél. Börtokban volt és Hilsner a belső zsebében viselte. Erre aztán már egy asszony is jelentkezik, akinek Hilsner a kést dicsekedve mutatta.

Most, hogy már a kés megvan, jelentkezik a tanú is, aki látta a „saktolókat”, amikor munkába mentek. Cink nevű fuvaros ez a tanú. Körülbelül a gyilkosság elkövetése előtti időben kocsijával éppen ott állt a városból kivezető úton, amikor egyszerre látta a Poldit, amint „galoppban” elrohant a kocsija mellett, kifelé a városból. Utána még két más, a városban ismeretlen zsidó galoppírozott. Egy fiatal testes, nagyszemű, vastagajkú zsidó és egy másik, még rongyosabb. Az egyik éppen egy hosszúkás, újságpapírba pakolt tárgyat dugott el futás közben a zsebébe. Nyilván a metszőkést... Ez a vallomás óriási szenzációt kelt a városban és rögtön jelentkezik egy másik tanú, aki szintén látta a galoppírozó zsidókat és az egyikben Fried nevű polnai zsidót ismerte föl. Fried azonban bebizonyítja, hogy a gyilkosság idejében kórházban feküdt... Hát jó, akkor nem Fried volt. De Cink fuvaros, Friedtől eltekintve, fenntartja a vallomását, sőt egyre jobban kirészletezi.

Felröppennek valamennyi legendák, amelyek ilyen-

kor megszületni szoktak: azonban hites tanúvallomások gyanánt. Feltűnik a zsidók összeesküvése is. Anya és leánya, akik a zsinagóga mellett laknak, egyértelműen vallják, hogy kihallgatták a zsidók tanácskozását, amikor húsvét hétfő estéjén a templomból kijöttek. A zsidók nem vették észre, hogy kihallgatják őket, mert az ablak zárva volt, de a zsidók tudvalevően úgy zsinatolnak, ha sokan együtt vannak, hogy minden szót meg lehetett hallani. Természetesen a gyilkosságról beszéltek. Úgy, hogy csakugyan Hilsner követte el, más zsidókkal együtt, de azt mondták, nincs semmi baj, tanú nem volt és ők tagadni fognak. Azt is mondták még, hogy az egész dolog nem érvényes, mert Ágnes „tréfi” lett, rossz volt a vágás. Végül szemrehányást tettek Steiner kántornak, miért nem mondta a vizsgálóbíró előtt, hogy Hilsner szerdán délután csakugyan a zsinagógában volt, ahogy Poldi állította... A zsidók természetesen cáfoltak és Steiner kántornak könnyű volt bebizonyítania, hogy húsvét hétfőjén még ki sem hallgatták Hilsner alibijéről, vallomása jóval később történt.

Azonban ez mindegy. Ha egyenként baj is van a vallomásokkal, olyan tömegben lépnek most föl, hogy le-sújtóan bizonyítják Hilsner és a zsidók bűnösségét. A „jogszerző iroda”, Husek Jaromir és Hans Schwer bizottsága, lázasan dolgozik, szállítja a bírónak a tanúkat és a lapoknak a szenzációkat. Novák, Hruza Ágnes gyámja, most már határozottan emlékszik, hogy Hilsner régen üldözte a leányt. Sőt segít az anya emlékezetén is. Aki

eddig eléggé tartózkodó volt. Most, már kiderül, hogy szegény Agnes hányszor panaszkodott, hogy az a ronda zsidó Hilsner utánajár és mennyire reszketett a félelmei csavargótól, akiről mindenki tudta., hogy késekkel a zsebében jár.

A lapok megírják a másik esedékessé vált legendát is. Egy polnavidéki metszőt följelentett a cselédje, hogy egy üvegcsét küldött a polnai rabbinak. Nyilván ez a metsző volt az, aki a vért fölfogta a gyilkosságnál és aztán küldött belőle a polnai rabbinak is a pászkához. A vidéki metszőt le is tartóztatják, az be is vallja, hogy küldött egy kis üveget a rabbinak, de abban — levespótló kivonat volt. A metszőt szabadonbocsátják. Magára vessen; minek metsző ilyen időkben... A metszőkre nem jó idők járnak, de a zsidókra sem, általában. A hatóságok alig győzik a vérvád-följelentéseket Csehországban és egész Ausztriában elintézni és isten csodája, hogy más vérvádperek nem keletkeznek.

De egy igazi szenzáció is történik. Megtalálják Hilsner szürke nadrágját! Ezt a nadrágot ugyan már rögtön a vizsgálat elején megtalálta a csendőrőrmester, az öreg Hilsnerné a házkutatásnál mindjárt fölmutatta néki, hogy tán ez az a szürke ruha, amit keres. De a csendőrőrmesternek nem ez a nadrág kellett; egy egész szürke öltönyt keresett. Azóta a viszonyok úgy átalakultak, hogy most a szürke nadrágnak az újramegtalálása is szenzációt okoz.

Hilsner öccsét, a tizenötéstartendős Móricot Pilát vizs-

gálóbíró újra kihallgatja. Bárgyú, álmos zsidógyerek a Móric és amikor nagyon faggatják, hol a Poldi szürke öltönye, elmondja, hogy szürke öltöny nincs, hanem volt a Poldinak két évvel ezelőtt egy szürke nadrágja. Megvan még a szürke nadrág? Megvan biztosan, ott lesz abban a ládában, a többi holmi közt, amit a zsinagógába állítottak be.

Hilsneréknek el kellett költözniök Polnárról, különben agyonverték volna őket. Poldi Kutná Korában ült vizsgálati fogságban, a dutyiban, a családját pedig Polnárról eltoloncolták illetőségi helyükre, Velké-Meziricibe. Ott a hitközség olyan kis szobát adott nekik lakásul, hogy a holmijuk ott el nem fért, a templomszolga tehát néhány bútordarabjukat és egy ládát, amelyben az öreg Hilsnerné „áruja” volt, elraktározta a régi zsinagóga egy kamrájába. Amikor házkutatni jöttek, az öregasszony rögtön elvezette a hatósági embereket a kamrába és ott maga kikereste és átadta, a régi szürke nadrágot. De — óriási szenzáció! A borzongós ódon meziriciei zsinagóga egy sötét lyukában volt elrejtve a véres nadrág! A nadrág ugyanis véres volt; két krajcárnyi rozsdavörös folt volt rajta. Hilsner ugyan azt állítja, hogy ő ezt a nadrágot hordta, amikor két év előtt egy vasútépítésnél dolgozott és a foltok téglától eredhetnek, amelyeket hordania kellett. Lehet különben vér is, mert ott egy földcsuszamlásnál megsérült, azért is hagyta abba a munkát a vasútnál... A nadrágot elküldik vegyi vizsgálatra Prágába, az eredmény: a foltokról már nem lehet

bizonyossággal semmit sem mondani, de nagy a valószínűség, hogy vérfoltok.

A „jogszerző bizottság” azonban figyelmissé lett a kis Hilsner Móricra, kiszállt tehát Meziricibe. A fiút megfogják, elviszik kocsmába, leitatják és ott összevissza beszél jókedvében, de igazában nem mond semmit. Hans Schwer lapjában, a „Deutsches Volksblatt”-ban azonban mégis hajmeresztő tudósítás jelent meg, amelynek igazi forrása nyilván egy másik Móricnak, a tiszaezlári Scharff Móricnak a vallomása volt. A lap tudósítása szerint, a polnai Móric részletesen elmondta, miként gyültek össze az erdőben, a zsidók, micsoda szer-tartásokkal vették vérért Hruza Ágnesnek. A polnai Móricnak azonban, bármi bárgyú volt is, annyi esze volt, hogy a vizsgálóbíró előtt kijelentette, az egészből egy szó se igaz, ő mindebből a kocsmában semmit sem mondott. Hans Schwer se tagadja, hogy kitalálta a históriát; nevetve mondja, hogy Bécsben így szoktak ők újságot csinálni, nem kell komolyan venni...

Azonban történik komolyabb esemény is. Július végén jelentkezik a vizsgálóbírónál egy új tanú, Pesák Péter és ez lesz mindakét tárgyaláson a vád koronatanúja.

Tudni kel, hogy a helyszín környezete a következőképpen mutatkozott: Amint a város déli végéről kilépnek, mezőségek közt, jobbkézről, nyugatra emelkedik egy mérsékelt domb, a Katalin-hegy, a temetővel. Azután, délnek, egy patak elég mély völgye következik és ott, ahol a Brezina-erdő az úthoz kiszögeli, éppen délnek,

egy elég nagy, dombos emelkedés következik. A kocsiút a dombba bevágva, egy mélyúton vezet, míg a gyalogosok jobbkézt, a dombtetőn, egy ösvényen az erdőszélen jártak. A város déli kijáratától a dombtető gyalogösvényéig, az erdőszélig, ahol a gyilkosság történt, a távolság jóval több egy kilométernél.

Pesák azt állította, hogy március 29-én, a gyilkosság napján délután öt óra felé a város végéről látta Hilsnert még két emberrel az erdőszéli magaslati ösvényen állni és várakozni. Ez a Pesák egy idősebb lakatos, de mint a város régi polgárai általában, tulajdonképpen szegény földművelő. Van háza, földcsekéje, néhány jószága; műhelye nincs, mesterségét csak akkor űzi, ha odahaza nincs dolga. Akkor eljár a házakba javítani, pizsmogni. Kap érte pár krajcárt. A gyilkosság napján délután, beszélt, elindult a sógorához a szomszéd faluba, de útközben a város végén betért egy barátjához, egy asztaloshoz néhány szóra. Éppen ötöt ütött az óra, amikor megindult a városból kifelé. És ekkor, odaát a Biezina-erdő szélén, a gyalogút mellett, meglátott egy alakot szürke ruhában. Föltűnt néki, mert ez az alak egy fehér botra támaszkodott. Ott állt ez az alak a mélyút fölött, a gyalogösvény mellett az erdőszélen és merőén a város felé nézett. Ebben az alakban megismerte Hilsner Lipótot. Hilsner egyszerre „katonásan” megfordult és a fehér botot a közepén fogva, belépett a cserjésbe. Itt még két ember állt, kalappal a fejükön. Az egyikük jobban volt öltözve, a másik rongyosabban, de mindakettő

sötétbe. Az arcukat nem láthatta. Hat vagy nyolc percig figyelte ezt a különös társaságot, aztán tovább ment a dolgára a sógorához.

Arra a kérdésre, szolt-e valamit akkor a sógorának erről a megfigyelésről, azt feleli, hogy nem említett-e. Arra a kérdésre, miért csak most, négy hónappal a gyilkosság fölfedezése és a vizsgálat megindítása ritán jelentkezik oly fontos tanúvallomásával, azt válaszolja, hogy félt a zsidók bosszújától. Sok zsidó kuncaftja van, akiknél lakatosmunkát szokott végezni, elvesztette volna munkájának egy részét.

*

1899 szeptember 12-én kezdődött Kutná Hóra (Kuttenberg) városában, a kerületi törvényszéken a vérvád tárgyalása és tartott öt napig. A tárgyalást *Jezek* udvari tanácsos, törvényszéki elnök vezette. A vád képviselője *Schneider-Svoboda* államügyész volt. De mint-hogy az államügyész kötve van, nem képviselhet vérvádat, csak közönséges gyilkossági vádat, a „jogszerző bizottság” gondoskodott a tulajdonképpeni vádlóról. A gyászoló anya, Hruzáné nevében, megszerezte a magánvád képviselőjéül dr. *Baxa* Karélt, egy fiatal ügyvédet, aki mint a cseh tartománygyűlés képviselője, azzal tűnt föl, hogy beszédeiben a vérvádról, mint tudományosan bizonyult tényről szólt. A lelkes lakosság körében gyűjtéseket indítottak dr. *Baxa* költségeinek fedezésére,

mert hisz a szegény *özvegynék* nem volt pénze rá, jogi képviselőt fogadni és így Baxa mind a két tárgyaláson nagy szerepet játszhatott. Később hatalmas karriert is csinált.

Hilsner védőjéül dr. *Aurednicek*, fiatal kutnáhorai ügyvéd jelentkezett. A gyűlölet ellenállhatatlan hullámai csaptak össze fölötte, szülővárosát a Hilsner-pör után el kellett hagynia és Bécsbe költözött, ahol mint tekintélyes ügyvéd, osztrák állampolgár, nemrég halt meg.

A törvényszék elnöke mellett még két szavazóbíró, *Budecius* és *Pesek* működött, azonkívül tizenkét esküdtet és két pótesküdtet sorsoltak ki. Legnagyobb részük egyszerű parasztember volt.

A vádirat a gyilkosságot a következőképpen írja le: Hilsner és ismeretlen tettetársai — mert a gyilkosságot egyedül nem követhette el — azzal a szándékkal, hogy megöljék, meglesték Hruza Ágnest, hurkot dobtak a nyakába, a sűrűbe rántották, ott egy kővel fejbeütötték és elkábították, aztán a nyakát elvágták. A cselekedet rendkívül gyorsan történt. Tanúvallomásokból kitűnik, hogy Hilsner Hruza Ágnest ismerte és utánajárt. Tanúvallomások bizonyítják, hogy Hilsner a gyilkosság idejében a tett színhelyén tartózkodott. Alibit Hilsnernek nem sikerült bizonyítania. Különösen gyanús pedig azért, mert, tanúvallomások szerint, aznap többször váltotta a ruháját. A szürke nadrágon, amelyet Hilsnerék oly gondosan dugdostuk, szakértői vélemények szerint, minden valószínűség szerint, vérfoltok vannak. Megbíz-

ható tanúk vallják, hogy Hilsner egy börtökben nagy kést hordott magánál. Züllött élete és karaktere pedig valószínűvé teszik, hogy a gyilkosságot ő követhette el.

Ezért a vádirat Hilsnert orgyilkossággal vádolja.

A tett elképzelhető okairól a vádirat mitsem mond. De Csehország, Ausztria, sőt Németország is, visszhangzott a vérvád babonájától. Nemcsak a sajtó nagyrésze volt teli vele, nemcsak a politikának volt egyik főtémája. Hatalmas népies irodalom támadt körüle, a füzetek, ponyva-nyomtatványok, szenzációs vagy vallásos bélyegű írások százai terjesztették sok százezer példányban a vérvádat. Németországi kiadók kitűnő üzletet csináltak vele, de akadt egy magyar kiadó is, aki magyar nyelven terjesztette Hilsnerék szörnyű tettének színes, amellet azonban a zsidók titkait áltudományosan tárgyaló történetét. Komoly és tisztességes felvilágosításnak, vagy igazi irodalomnak sohasem volt ilyen, a nép mélyét átjáró elterjedése. Keletkeztek azonkívül valóságos népdalok: egy csehül, amelyet széltében énekeltek és amely ballada-stílusban beszélt el Hruza Ágnes zsidókéztől szenvedett mártíriumát, de keletkezett egy szomorú, fájdalmas zsidónóta, is, amelyben a zsidók panaszták üldöztetésüket.

A népszerű irodalom mellett fellendült a vérvád „tudományos” irodalma is. A vérvád-mesének tekintélye és legfőbb táplálója egy pap-tanár volt, dr. *Rohling* Ágost kanonok, előbb a németországi, münsteri, utóbb a prágai német egyetem hittudományi karának professzora. Ez

a fanatikus és lelkiismeretlen ember már föltűnést keltett volt azzal, hogy könyveiben a protestánsokat elvetemült gazembereknek jellemezte és Hus János kivégzését helyeselte és ünnepelte. 1883-ban, a tiszzaeszlári per keltette hangulat hatása alatt, „tudományos” könyveket jelentetett meg, amelyekben azt állította, hogy titkos zsidó írásokban a keresztények ellen elkövetendő rettenetes bűnökre való parancsokat fedezett föl. Egyik könyve: „A talmud zsidó”, olyan népszerű lett, hogy százezres példányszámban volt elterjedve.

A komoly tudósok rögtön fölléptek hazugságai ellen és Rohlingnak végül nemcsak állításait kellett visszavonnia, hanem katedráját is otthagya, noha oly hatalmas személyes protektorai voltak, mint a prágai érsek. Masaryk így jellemezte ezt a Rohlingot: „Képzeljünk csak egy cs. és kir. osztrák egyetemi tanárt, akit egyházi fölöttesei, antiszemita tevékenysége jutalmául, kanonoknak neveztek ki, akit azonban ugyanakkor az egész tudományos világ megvetésével bélyegez meg. Ezt a kanonokot és professzort egy kollégája, Strack, nyilvánosan hamis esküvel és közönséges hamisításokkal vádolja; ennek a kanonoknak és professzornak ugyanezt a vádat más tudósok is, köztük Delitzsch, a lipcsei egyetem teológiai tanára is, nyilvánosan a szemébe vágják; ezt a kanonokot és professzort végre kényszerítik, hogy dr. *Bloch* osztrák reichsrati képviselő és az „österreichische Wochenschrift” kiadó-szerkesztője ellen, becsületsértésért beadja a vádat. De ez a híres kanonok és

professzor, közvetlen a tárgyalás előtt visszavonja a vádat és végül a magánéletbe vonul vissza, mert erkölcsileg és tudományosan halott. De ennek a kanonoknak a lelkiismeretét nem zavarja, konokul hallgat, amikor a polnai pörben a magánvád radikális képviselője, az ő, hamisítványok gyanánt megbélyegzett, hamisítványnak bizonyult állításaira hivatkozik ...”

Ennek a Rohlingnak a „tudományos” adataira hivatkozott a polruai pörben Baxa. Adatokra, amelyeket nyilvánosan számtalanszor hamisítványoknak bélyegeztek és amelyeknek hamisítvány voltát maga Rohling is beismerte azzal, hogy a cáfolatok lesújtó hatása alatt lemondott a katedrájáról és hallgatva a magánéletbe vonult vissza. Ezeken a meséken és más ilyeneken alapult az egész intelligencia gyűlölködő vérvád-agitációja. Hiába bizonyult be róluk, hogy hazugságok, azért — a törvény tilalma ellenére — ilyen Rohling-féle „adagokat” tartalmazó traktátumokkal árasztották el a polnai esküdteteket, ezekre az „adatokra” hivatkozott Baxa és ilyen „adatokban” hisz talán még ma is az intelligencia egy jó része.

*

Pár nappal a tárgyalás előtt dr. Aurednicek, Hühner védője, lemegy Polnára, hogy helyszíntanulmányokat végezzen. Egyszerűen kidobják Pokláról, a kísérőivel, segédeivel együtt. Az erdőből, a gyilkosság színhelyéről a csendőrörs parancsnoka maga utasítja el, azután fe-

nyezető néptömegtől hajszolva, menekülve kell elhagynia a várost. Az ordítózza fenyegető néptömeget maga Sadil polgármester, egyébként a „jogszerző bizottság” elnöke, vezeti... Itt meg kell mondanunk, hogy Aurednicek védő akkor, úgy mint az ügy egész folyamata alatt, tán nem tanúsított elég energikus ellentállást. De magárahagyottan, jóformán egyedül kellett harcolnia; senki sem járt a kezére, még a polnai zsidók sem, akik, mint hasonló helyzetben a zsidók kevés kivétellel általában, most is gyávák voltak. Masarykot, aki ekkortáiban vette be magát az igazságért és a cseh nép tisztaságáért való harcba, azzal vádolták, hogy a zsidók megfizették. Pedig még Masaryk esetében sem volt ez a zsidó támogatás sehol sem. A jómódú és tekintélyes zsidók általában óvatosan lapultak; viselkedésükre jellemző annak a zsidó egyetemi tanárnak az esete, aki jóakarátú szemrehányást tett Masaryknak, minek avatkozik ilyen ominózus dologba...

A tárgyalás egy kis város megmérgezett atmoszférájában folyt le. A túlszűfolt terem óriási izgalma mellett vezették be a „gyilkost”. Meglepetés! Hilsner nem tesz olyan ellenszenves, ronda benyomást, ahogy várták. Rendes fekete ruha van rajta és a hosszú eljárás folyamán megtanult rendesen viselkedni is. Egész értelmesen beszél, noha a kiejtése és a szavai miatt gyakran támad a teremben derűtség.

A cselekedetet természetesen tagadja. De Jezek tör-

vényszéki elnök hamar megérteti vele, hogy elítéltetett, még mielőtt a tárgyalás megkezdődött volna,

— Hogy maga vágta-e el a nyakát, mondja az elnök, — azt persze nem tudhatjuk. De hogy maga ott volt a gyilkosságnál és részt vett benne, az olyan biztos, mint az ámen az imádság után ...

Legfőbb érv Hilsner csavargó volta.

— Igen, tudom, — mondja Hilsner. — attól van az én egész szerencsétlenségem, hogy nem dolgozok, hanem körül csavargok, ezért Poklán az emberek mindenfelét mondanak rám. Dehát mi szegények vagyunk, már az apám és az anyám is mindig koldulásból éltek. De gyilkolni, rabolni, — sohase csinálta közülünk senki...

Az öreg Hruzáné, noha a városban valósággal ünnepteti magát, mint a zsidók áldozata, megint mogorva, hallgatag, zárkózott a tárgyaláson. Úgy kell kihúzni belőle minden szót. Az elnök végül kénytelen a jegyzőkönyvekből fölolvasni a vallomásait, hogy a leány és a bátyja nemcsak, hogy nem voltak haragosok, hanem nagyon is szerették egymást. A védő indítványát, hogy a fivért magát idézzék meg tanúnak, a törvénytörő elveti. Hogy Hilsner az Ágnes után járt, azt Novák, a gyám most határozottan tanúsítja. Általában a tanúvallomások most már határozottak, egyenesek, biztosak. Fölvonulnak egymásután Cink, a fuvaros, aki a szidókat látta a tett színhelye felé „galoppírozni”, Sobotka Mária, aki legelőször azt vallotta, hogy háromnegyedhatkor, mindenesetre még teljes napfényben látta Hilsnert kék ünneplőjében a vá-

ros fölé menni, most a tárgyaláson már arra esküszik, hogy a nap már nem sütött és Hilsner nem ment, hanem nyargalt a város felé. Vesely és a többiek megesküsznek a metszőkésre, Klenovec, a csendőrőrmester is elmondja a mondókáját.

Az egyetlen tanú, aki tényleg látott valamit, Voine-láné, a vjezniczkai falusi bíró felesége, aki közvetlenül a gyilkosság előtt a szürkeruhás, fehérbotos férfival találkozott. Ez az asszony az egész vizsgálat alatt és most is, láthatóan küzdöklik, hogy az igazságot mondja. Sohasem állította határozottan, hogy Hilsnerben felismerheti a fehérbotos férfit. Amikor a tárgyaláson szembesítik Husnerrel, először egészen másnak találja:

— Annak más volt a termete, kerek arca volt és íle kete szeme ...

Az elnök rábeszéli; a vizsgálat alatt valami hasonlóságot mégis csak talált.

— ... Igen, mintha a teste olyan volna. De az arca egész más... És a járása, az egész alakja egész más volt...

Ez hát nem sikerült. Annál hatásosabb Pesák, a koronatanú. Igaz, hogy Pesák sógora a védő kérdésére bevallja, „... azt mondják róla „hazudni szokott.” Sőt szóba kerül az is, hogy Pesák már lopásért büntetve volt, de a törvényszék ezt nem hagyja firtatni. A koronatanú megismétli határozott vallomását:

— Láttam egy embert szürke ruhában, fehér botra támaszkodott és a város felé nézett. Gondolom: mit csi-

nálhat ez ott? Erre látok még két másikat is a sűrűben, sötét ruhában, kalappal a lején, szembe a másikkal.

Elnök: Hol állt az első?

Tanú: A gyalogösvényen állt, tíz lépésre lehetett a másik kettőtől.

Elnök: Megismerte valamelyiket e közül a kettő közül?

Tanú: Nem, csak a vállukat és a hátukat láttam,

Elnök: Na, és mi volt az elsővel ott a gyalogúton?

Tanú: Az ott, a világos öltönyben katonás mozdulatot tett, odalépett a másik kettőhöz és beszélt hozzájuk valamit.

Elnök: Megismerte azt az embert?

Tanú: A ruhája, a mozdulatai után, ahogy hadonászott, esküdhetek rá, hogy Hilsner volt. Az areát nem láthattam, de nagyon jól ismerem őt. A botot a közepén fogta és úgy hadonászott. Ezek szerint azt állítom: Hilsner volt.

Elnök: Felismerte határozottan?

Tanú: Az alakja és mozdulatai Hilsneré volt.

Elnök: Egész biztosan felismerte?

Tanú: Igenis, ismerem kora ifjúsága óta nagyon jól, mert Hilsnerék a szüleim házában laktak.

Elnök: Milyen messziről láthatta?

Tanú: Szemmértékre, úgy 600 lépés.

Elnök: Sedlák azt mondja, az a távolság megvan 700, 800 méter is.

Tanú: Kérem, én nem olvastam meg, hány lépés, csak úgy gondolom.

Elnök: Jól lát távolban?

Tanú: Igenis.

Elnök: Azt mondják, maga rövidlátó.

Tanú: Nem, kérem.

Aurednicek védő keresztkérdések alá veszi a tanút. Többek közt aziránt is érdeklődik, hogy Pesák állítólag azért várt négy hónapig a vallomásával, mert félt, hogy elveszti a zsidóknál a lakatosmunkáját.

Dr. Aurednicek: Micsoda zsidók számára dolgozott ön az idén?

Tanú: Azt így hamarjában nem tudom elmondani. Menjen, kérdezze meg tőlük, magának megmondják.

Elnök: Beszéljen tisztességesen, micsoda hang ez!... Hát kinek dolgozott, sorolja el.

És Pesák nem igen tud zsidó munkaadókat felsorolni. Mindössze néhány krajcárt veszthetett volna, ha a vallomásával nem vár négy hónapig.

Aztán Hilsnert veszi elő megint az elnök:

— Na, Hilsner, mit szól ehhez a vallomáshoz, hogy Pesák ott látta magát akkor az erdőszélen.

Hilsner: Ha ő engem március 29-én azokon a helyeken látott volna, akkor mindjárt ment volna és megjelentette volna, mihelyt én Polnán fogságba kerültem. Jött volna és mondta volna: „Láttam ezt a Hilsnert, aki ezt és ezt csinálta”, — de ha én már fél éve fogságban vagyok és az egész világban ki vagyok kiabálva,

akkor jönni és azt mondani, hogy engem 600 lépésre a Brezina-erdőnől állni látott!... Ez egy egészen látható dolog, hogy azt akarja, el legyenek ítélve, ez egy egészen látható dolog ...

Elnök: De ő meg is mondta., miért nem tett mindjárt jelentést. Mert zsidóknál volt munkája. Lakatos, dolgozott zsidóknak és félt, hogy elveszti ezt a munkát. De mégsem tudta magának tartani, elmondja itt is, ott is ismerősöknek, míg a törvény fülébe jutott és megidézték. Nem is ő ment a törvényszékhez, hogy megjelentse ...

Hilsner: De nem láthatott engem, mert március 29-én nem voltam a Brezina-erdőben.

Elnök: De hiszen ismeri a maga mozdulatait, a járását, az egész megjelenését és határozottan állítja: „Abban a fiatalemberben, aki ott az erdőszélen a gyalogősvény mellett állott, a fehér bottal, határozottan Hilsner Lipótot ismertem föl.”

Hilsner: Egy tanú, aki az embert látta volna, nem hallgatja azt el, hanem megmondja mindjárt.

Elnök: Már megmondtam, miért nem szólt mindjárt.

Hilsner: Nem kérem, az ilyen dolgokat nem hallgatják el, azt megmondják mindjárt. Hiszen akkor mindenki jöhetne és mondhatná: láttam Hilsnert 60 lépésről, vagy 300 lépésről, kérem azt mindenki mondhatja...

A szembesítésnél Pesák rákiabál Hilsnerre:

— Ne hazudjon, én láttam magát!...

... Érdekes a metszőkés körül való kihallgatás is. Az

egyik tanú, aki a metszőkést látta Hilsnernél, Vesely. Dr. Aurednicek megkérdezi tőle, hogy néz ki egy ilyen szerszám.

— Körülbelül ilyen hosszú volt — mutatja a tanú.

Védő: Ön Polnán, a vizsgálóbíró előtt azt mondottal, hogy ismeri a metszőkést, milyen: az a kés nem metszőkés volt.

Tanú: Mert a bíró úr előtt meg voltam félemlítve ...

Védő: Miért mondta akkori vallom ásába'n, hogy az a kés egy konyhakés volt.

Tanú: Azért, mert olyan nagyon rámkia báltak, hát ráhagytam, hogy csak olyan volt, mint egy konyhakés.

Elnök: Azt mondotta (olvassa a jegyzőkönyvet): „Ismerem, milyen a métszőkés, láttam a zsidó mészárszéken, de egy ilyenhez az a kés nem hasonlított.”

Tanú: Mert azt a bíró úr akkor így mondta elő nekem és én utánamondtam!

Elnök: De, már engedjen meg, hiszen alá is írta a jegyzőkönyvet!

Tanú: Olyan gyorsan csinálta az egészet, hogy már csak fejezzem be a vallomásomat és én mindent utánamondtam ...

Hilsner persze tagadja, hogy metszőkése lett volna; valamikor volt egy csuklós bicskája, amit azért szerzett, mert valaki megtámadta, de a gyilkosság idején már az se volt.

A védő azt indítványozza, szálljon ki a törvényszék helyszíni szemlére, vájjon Pesák láthatta-e a mondott

helyről Hilsnert és megismerhette-e. A törvényszék ezt elutasítja, ellenben kiküldi az egyik bírót egy bizottsággal, hogy tegyenek próbákat. Az eredmény határozatlan, bizonytalan.

Dr. Aurednicek a prágai szakértői véleményekkel szemben, amelyek szerint Hilsner szürke nadrágján ai foltok „igen nagy valószínűséggel” vérfoltok, egyetemi tanárok véleményét csatolja be, akik szerint a foltokról nem állapítható meg, hogy vértől valók. Indítványozza egyik egyetem orvosi fakultása szakvéleményének a hivatalos beszerzését. A törvényszék azonban az indítványt elveti.

*

A vérvád, a vérvétel vádja, leginkább a tudós tanúk, az orvosszakértők kihallgatásakor kerül kifejezésre.

Dr. Prokesch Alajos, az egyik törvényszéki orvos többek közt ezt mondja:

— Úgy képzelem el a dolgot, hogy az áldozatnak arccal a föld felé kellett lennie. A tettes balkézrel fel-emelte kissé a fejét, jobbkézzel pedig végrehajtotta a metszést.

Elnök: Miért gondolja, hogy arccal a föld felé volt?

Orvos: Mert különben vért kellett volna találni. A vérnek különben rendkívül nagy mennyiségben minden oldal felé fecskendeznie kellett volna, A fákon azonban nem lehetett vért. látni és a testen sem.

Elnök: A holttest friss volt; mikor történt a, boncolás?

Orvos: Szombaton délutáni ½ 3-kor.

Elnök: És a holttest szerdától szombatig friss maradt, feloszlás nem mutatkozott?

Orvos: Erre a. hűvösebb időjárásnak bizonyára nagy hatása volt.

Elnök: Ebből következteti csupán, hogy a holttest három napon át frissen maradhatott?

Orvos: Teljesen vérevesztett holttest rendszeren friss marad.

Elnök: Az áldozat teljesen vérevesztett volt?

Orvos: Igen.

Elnök: Mennyi vért találtak a holttestben?

Orvos: Csak a szív jobbfelében néhány cseppet.

Elnök: Mennyi vér volt azon a helyen, ahol a holttest feküdt?

Orvos: Igen kevés, körülbelül egy tenyérynyi alvadt vér.

Elnök: Volt ott friss vér is?

Orvos: Vagy hat lépésre attól a helytől, a talaj be volt vérezve. Itt a vér nem volt egy tömegben meg-aludva.

Elnök: Mit gondol, a holttestet miért cipelték el a helyről, ahol a gyilkosság történt?

Orvos: Hogy ne heverjen az út közelében.

Elnök: Milyen volt a meggyilkolt leány; erős volt?

Orvos: Fejlett izmai voltak, jól volt táplálva, derék, edzett leány volt.

Elnök: Egy ember ellen, ha az egyedül támadja meg védekezett volna?

Orvos: Igen.

Pesek szavazóbíró: A nyakmetszés szükséges volt hozzá, hogy a gyilkos a leánnyal végezzen?

Orvos: Lehet, hogy a halál a zsinegeléstől magától is beállott volna.

Pesek: A nyakmetszést végre lehetett volna hajtani, ha a leány ellentállást tanúsít?

Orvos: Ez lehetetlen lett volna, ha a leány védekezik. Ellentállás jeleit azonban nem találtuk.

Pesek: Végrehajthatta a tettet egy ember egyedül?

Orvos: Nem hiszem, egy ember alig.

Dr. Baxa, a magánvád képviselője: Mit gondol, minthogy a helyszínen nem találták meg a vért, mi történt a vérrrel?

Orvos: Azt nem tudom.

Dr. Baxa: Megfelel a talált vér mennyisége egy ember vére mennyiségének?

Orvos: Az emberi test tizenharmadrésze vér. Ha Hruza Ágnes körülbelül 70 kilót nyomott, akkor vagy öt kiló véréinek kellett lennie, az öt-hat liter.

Dr. Baxa: Lehetségesnek tartja, hogy a vért szándékosan fölfogták?

Orvos: Lehetségesnek tartom.

Dr. Baxa: Mit gondol, nem taposhatták, nem törülhet ték szét a vért?

Orvos: Ez nem lehet. Az emberek nem lépnek vérbe, és akkor is, a vérnyomokat széthordták volna.

Dr. Baxa: Tegyük föl, hogy az áldozat teljesen föl lett volna öltözve. Ha a ruhái mind rajta lettek volna, akkor a test alsó részében több vért lehetett volna találni?

Orvos: Igen.

Dr. Baxa: A gyilkosok azért távolították el a ruhát, hogy a vére kifolyjon?

Orvos: Igen.

Dr. Aurednicek, védő: Mire alapítja a véleményét, hogy a gyilkos előbb a leányt csak elkábítani és nem megölni akarta?

Orvos: Ha mindjárt meg akarta, volna gyilkolni, akkor az ütést a fejre nagyobb erővel mérte volna.

Dr. Aurednicek: De ha nem volt nagyobb ereje?

Orvos: Nagyobb erővel ütött volna, ha rögtön gyilkolni akar és oda, ahol a fejsont gyengébb.

Dr. Aurednicek: Igen, ha orvos lett volna ...

Orvos: Azt tudta a gyilkos.

Dr. Aurednicek: Például én s©m tudom. Az ütések mind hátulról mérték?

Orvos: Igen.

Dr. Aurednicek: Meggondolta, hogy a leányom két fejkendő volt és sűrű haja volt? Nagy erő kellett volna hozzá, hogy ilyen föltételek mellett agyonüssék?

Orvos: Attól függ.

Dr. Aurednicek: Nagy erő szükséges hozzá?

Orvos: Ez nem egyforma az embereknél.

Dr. Aurednicek: Ön azt állítja, hogy a gyilkos előbb csak el akarta kábítani.

Orvos: Azt gondoltuk: a gyilkos előbb egy kővel fejbeverte, aztán a hurkot vetette és aztán meghúzta.

Dr. Aurednicek: De kérem, okolja meg nekem, miből következteti, hogy előbb csak el akarta kábítani?

Orvos: Nem tudom... hogy gondolja, hogy ezt megokoljam?

Dr. Aurednicek: Az állítom, lehetséges, hogy a gyilkosnak nem volt elég ereje rá és tán ez az oka, hogy nem ütötte mindjárt agyon az áldozatot. Nem tudta szétzúzni a lány koponyáját, mert két fejkendő volt rajta.

Orvos: Én azt hiszem, csak el akarta kábítani, hogy öntudatlanságában azt tehessen vele, amit akar. Nem tudhatom ugyan, micsoda szándéka volt a tettesnek, de azt állítom, hogy el akarta az áldozatát kábítani.

Dr. Aurednicek: Ha nem tudja, akkor ne állítson dolgokat. Kérem tehát, okolja meg nekem. Nem megokolás azt állítani: „Minthogy zsinegelés nyoma volt a holttesten, tehát a gyilkos nem akarta meggyilkolni.” Lehet, hogy éppen azért fojtogatta, mert előbb nem sikerült megölnie. Ön meg azt állítja, hogy a gyilkosnak nem is volt szándéka megölni az áldozatot.

Orvos: Állítom: el akarta kábítani...

Dr. Aurednicek: Tessék ezt, mint szakértő megokolni. Kérem, Baxa doktor ur, ne tessék folyón sügni, mint

az iskolában! ... Azt szeretném, ha ezt a szakértő, mint szakértő megokolná.

Elnök: Vájjon egyáltalán lehet-e ezt szakértő módon megokolni?..

Dr. Aurednicek: Akkor ne állítsák!

Budecius s z a v a z ó bíró: Nem lehet azt szakszerűen megokolni, hogy a gyilkos előbb az áldozatot csak el akarta kábítani és nem akarta rögtön meggyilkolni?

Dr. Aurednicek: Éppen ezt akarom itt megállapíttatni. A doktor úr, mint tudományos szakértő áll előttünk és nem mint laikus... Egész biztosan állíthatja, hogy a halál csak az elvérzés következtében állott be és nem esetleg már a zsinegei és folytán?

Orvos: Ezt biztosan állíthatjuk. Különbben a tüdőben több vérnek kellett volna lenni. A szívben alig volt két csöpp vér; ez nem elegendő.

Dr. Aurednicek: Az első szakértői vélemény szövegét mintha kétségesnek látnám. Ott önök azt mondják, a halál főoka a nyakmetszés volt, – főoka, de nem egyedüli oka, nem ezt akarták mondani?

Orvos: Magátólértetődik, hogy ha azt mondjuk: főoka, az azt jelenti: egyedüli oka.

Elnök: Ez nem magátólértetődő.

Dr. Aurednicek: Nem tartja lehetségesnek, hogy a nyakmetszést már a megfulladt áldozaton ejtették?

Orvos: Ezt tagadom.

Dr. Aurednicek: Mivel magyarázza, hogy a seb szé-

lom, se a kötőszövetben, se az izmokban nem találtak véraláfutásokat, holott egy sebnél, ha élön ejtik, mindig vannak véraláfutások.

Orvos: Hiszen a sebet egy éles szerszámmal ejtették.

Dr. Aurednicek: Ha a sebet még az áldozat életében ejtik, úgy a vérkeringést megszakítják és mindig vannak ezért véraláfutások.

Orvos: A vágás nem történhetett a halál után, különben a test nem lehetett volna vérevesztett.

Dr. Aurednicek: Ön azt állítja, hogy az áldozat a hátsón feküdt, amikor a nyakát elvágták, mert » fák nem voltak vérrel befecskendezve. Más okot nem talál ennek a megmagyarázására? A szakértői leletből nem tűnik ki, miből következteti, hogy a vágást így, vagy amúgy ejtették.

Orvos: Egész biztosan állíthatjuk, hogy a vágást bal-felülről ejtették, mert a mi tapasztalataink, valamint általában az orvosi tapasztalatok szerint, a seb mindig ott mélyebb, ahonnan ejtik.

Dr. Aurednicek: Szóval ott mélyebb volt. A szakértői leletben szó sincs erről.

Orvos: Lehet, hogy az írnok ezt nem vette föl, kihagyta.

Dr. Aurednicek: Ön azt állítja, hogy a gyilkosságban többen vettek részt, viszont fölteszi, hogy az áldozat már az első csapásoktól elkábult.

Orvos: Igen.

Dr. Aurednicek: A leány öntudatlan volt, tehát magános tettes is csinálhatott vele, amit akart.

Orvos: Ez lehetetlenség. Én azt hiszem, hogy a közvetlen tettes egyik kezével az áldozat fejét fogta és a másikkal a kést tartotta, amikor az ütéseket mérték.

Elnök: És még a botot és a zsinórt is tartotta volna az egyetlen tettes?

Orvos: Akkor tíz kezének kellett volna lennie.

Dr. Aurednicek: De hátha egy másik helyen gyilkolták meg?

Orvos: Ez nem lehetséges.

Dr. Aurednicek: Lehetségesnek tartja-e, hogy miután azon a helyen sok ember járt és a talaj nedves volt, a vérnyomok a talaj felszínéről eltűnhettek?

Orvos: Ez nem lehetséges. Ott a egy alvadt vértömb támad, ez nem tűnhet el.

Elnök: Láta doktor úr hogy feküdt a holttest? Lábai felfelé csavarva, mellette feküdtek. Még sohasem láttam a praxisomban, hogy egy meggyilkoltnak a lábai ilyen helyzetben, felfelé csavarva lettek volna.

Orvos: Lehet, hogy amikor a holttestet átvitték, a lábukat így felfelé szorították, hogy még a megmaradt vér is kifolyjon. Vagy lehet, hogy a lábak csak így vetődtek.

... A másik polnai orvosszakértő, dr. *Michalek* Ven-
cel is azon erősködik, hogy Hruzia Ágnest előbb csak elkábították, hogy aztán zavartalanul vérét vehessék.

— Tény az, — mondja, — hogy nem találtuk meg

azt a vérmennyiséget, amely az elvzésnek megfelelt volna. Ennek egy nagyobb vértócsának, egy alvadt vér tömbnek kellett volna lennie. Amit találtunk, ami még megmaradt, másfél liter vérnek felelhet meg.

Dr. Baxa: Lehet, hogy a vért fölfogták?

Orvos: Ott a helyszínen nem találtuk meg.

Dr. Baxa: De lehetséges-e a vért fölfogni, ha olyan erő« sugárban fecskendez?

Orvos: Biztosan lehet, ezt a házi gazdálkodásból is tudom.

Elnök: Mire alapítja ezt a következtetését?

Orvos: Nem tudom, micsoda célra fogták volna. föl..

Dr. Baxa: Ezt nem is kérdem, mert ezt senki közülünk nem tudhatja.

Orvos: Lehet, hogy fölfogták.

Dr. Baxa: Ha ezt biztosan tudnók!... Mibe? Egy edénybe?

Orvos: Lehet.

Elnök: Mire alapítja azt a föltevését, hogy a vért fölfogták?

Orvos: Mert *a vért nem találtuk meg a tett színhe-lyén, a környék nem volt befecskendezve és vértömb nem volt sehol.

Dr. Aurednicek: Orvostudományi szempontból teljesen kizártnak tartja azt a lehetőségeit, hogy az áldozatot más helyein gyilkolták meg?

Orvos: Akkor persze más helyen vérzett el.

Dr. Aurednicek: Arról van éppen szó, vájjon azt a helyet megtalálták-e.

Orvos: Ha másutt gyilkolták meg, akkor persze bizonyon idő elmúlt, míg onnan áthozták, és akkor érthető, hogy a test a mostani helyen már nem vérzett.

Ezek után a nyilatkozatok után *dr. Aurednicek* még egy kétségbeesett kísérletet tesz. az örültséget józan útra terelni. Közben letartóztatták azt az embert, akit a Prága környékén történt, Hruza Ágnes megöletéséhez hasonló asszonygyilkosságokkal joggal gyanúsítanak. Franz *Wehrnek* hívják és nem szidó. Arcképét *dr. Aurednicek* megszerezte és megmutatta annak a *Vlcek* katolikus lelkésznek, aki a gyilkosság előtt az erdőben a gyanús, szürkekabátos emberrel találkozott. És a pap nem tartja leh>3tetlenek, hogy ez volt az az ember. A védő tehát indítványozza, hogy ezt a Franz Wehrt állítsák elő, a tárgyalást addig szakítsák meg és Wehrt szembesítsék a tanukkal, hátha ráismernek.

Ezt az indítványát is elleti a törvényszék, mint minden eddigit; a bizonyító eljárás be van fejezve, következnek a vád- és védőbeszédék.

Az államügyész egy szót sem említ róla mi lehetett a gyilkosság indító oka, miért gyilkolta meg Hilsner ismeretlen bűntársaival Hruza Ágnest.

Annál szebben szól *dr. Baxa*, a magánvád képviselője. Az ő vádbeszéde egészen arra van fölépítve, hogy a szerencsétlen leányt zsidók, vallási fanatizmusból gyilkolták meg. „Minden arra mutat, hogy egész másról volt

szó, nemcsak arról, a szegény leányt életéből megfosztani. Képzeljük el, hogy történt. Ez a szegény leány hazafelé tart, gondolatai már otthona körül járniak, sejtelmésincs, hogy meggyilkolását már elhatározták, — egyszerre el van kábítva, emberek hatalmában van, akik rögtön elkezdik ruháit leszaggatni, oly örült, oly erőszakos módon, hogy közben okvetlenül magához kellett térnie. És érezzük át a szerencsétlen, fiatal, erkölcsös leány helyzetét, mikor letépték róla a ruhát, mikor három ismeretlen kezében látta magát, akik nyilvánvalóan egy más, néki utálatos fajhoz tartoztak és rávetik magukat, mint egy áldozatra szánt állatra! Mily kínokat élhetett át, amikor keblét megmeztelenítették, amikor arra gondolt, mi célja lehet mindennek: nyilván a következő pillanatban egyikük meg akarja erőszakolni, szűzi szépségét megbecsteleníteni. És míg ettől félt, látnia kellett egyszerre, hogy egész mást akarnak tőle, látta, a gyilkos miként veszi elő a kést, érzi magán e szennyes gyilkos kezeket, látja, hogy ez a kéz még! megvizsgálja a pengét, elég éles-e...” A gyilkosság célja az volt, hogy egy ártatlan keresztény nőszemély véréért megszerezhessék. Semmiféle szépítgetés nem segít. A vizsgálat megállapította, hogy Hilsner, idegen, ismeretlen zsidókkal lesbe állt Polna környékén és legyilkolta az áldozatot, hogy véréért vehesse.

Hogy véréért vehesse... De hogy mire kellett a vér, arról dr. Baxa itt még óvatosan nem beszélt.

Azonban szólt róla *Dr. Aurednicek*. Mielőtt védőbe-

szédét elmondaná, indítványt tett. Hogy olvassák fel azt a húsz tudományos szakvéleményt, amit összegyűjtött és ami bizonyítja, hogy a vérvád a mesék birodalmába tartozik, ezen az alapon nem lehet valakit gyilkossággal vádolni. Azonkívül indítványt tett, hogy Hmza Ágnes halálának közvetlen lehető okáról és körülményeiről, minthogy ez nincs tisztázva, egy orvosi fakultás szakvéleményét kérjék ki.

Az indítványokat a törvényszék elvetette.

Erre dr. Aurednicek megtartja védőbeszédét, amelyben bizonyítja hogy Hilsnert alaptalanul gyanúsítják a gyilkossággal, de részletesen és alaposan foglalkozóit a vérváddal is és annak tarthatatlanságát kimutatta.

Dr. Baxa replikájában a következő álszenteskedéssel jön elő: Néki nem szabad a vérváddal foglalkoznia, ő nem is említette, ellenben a védő teljes; részletességében hozta elő ezt a tiltott kérdést. Erre most már ő is kipakol: fősorakoztatja, általános tetszés mellett, Kohling professzor valamennyi, hazugságnak bizonyult meséjét a zsidók gyilkos titkairól.

A tárgyalás utolsó napján a terem zsúfolásig tele van. Elöl a legfinomabb hölgyközönség ül, köztük magasrangú katonatisztek. Az esküdtek visszavonulnak.

Az esküdtek igazmondása tizenegy igennel válaszol arra a kérdésre, hogy Hilsner a gyilkosság végrehajtásánál tettelesen segédkezett. Ezen az alapon a bíróság Hilsnert gyilkosságban való bűnrészességért – kötélhalálra ítéli.

Vagy ezer főből álló tömeg várja dr. Baxát a törvényszék épülete előtt és éljenezve kíséri a szállodájáig. Dr. Aurednicek belebetegedett a tárgyalásba, betegen, egy mellékajton távozik. A halálraremült Hilsnert viszaviszik a börtönbe. A kötél még nincs a nyakán; dr. Aurednicek az ítélet ellen semmisségi panaszt adott be.

Kutná Horában szuronyos csendőrség jár az uccákon és a helyőrséget megerősítették. Az egész birodalomban még jobban föllendül a zsidóellenes agitáció és a kutnáhorai ítélet a pogromszellemnek mindenütt az egész világon, ahol csak talaja van, új tápot, ad.

Hilsner a börtönben halálos kínokat áll ki, amiket még csak növel cellatársainak, válogatott gonosztévőknek a gyötrése. Amint ez börtönökben szokásos, kegyetlen tréfákkal űzik az időt. A zsidót, aki úgy reszket a haláltól, ütik, verik, akasztást játszanak vele. A fogházőr is érdemeket akar szerezeni: rábeszéli Hilsnert, vallja ki a bűntársait, akikkel együtt vágták el a Hruza Ágnes nyakát. Akkor néki biztosan megkegyelmeznek. A félkegyelmű Hilsner enged a rábeszélésnek és a kínzásoknak: gondolkodik, melyik zsidóra azok közül, akik egy-egy éjszakára édesanyjánál voltak megszállva, melyikre foghatná rá. Annál inkább hajlandó rájuk fogni a gyilkosságot, mert hisz a polnai zsidók csúnyán cserbenhagyták őt nagy bajában, sőt a meziricii zsidók még egy beadvánnyal is fordultak a törvényszék elnökéhez, amelyben a közölök való Hilsneréket megtagadták, kijelentették, semmi közük sincs

hozzájuk. Miért kímélje hát a zsidókat, ha ezzel segíthet magán?

Az egyik zsidó, Cink fuvaros és a többiek vallomása szerint, sántított. Az anyja vendégei közül az egyik vándorló „snorrernek”, *Bergmann-nak* rossz a lába. Vele együtt ott éjszakázott náluk februárban egy *Wassermann* nevű. Ez a kettő jó lesz. A fogházőr diadallal viszi a papirost, amire a „vallomást” fölírták. Bergmann és Wassermann körözik. A lapok vastagbetűs diadalordításokban törnek ki. Azonban Wassermann maga jelentkezik: teheti, március elejétől április végéig — a gyilkosság március 29-én történt — a németbrodi kórházban feködt. A kórház igazgatója ezt bizonyítja, Wassermann hamarosan szabadonbocsátják. Bergmann is tökéletes alibit tud bizonyítani és amikor szembesítik a két „gyilkost” Hilsnerrel, ez bevallja, hogy egész állításából egy szó sem igaz, a két zsidó nem is a gyilkosság idején, hanem februárban éjszakázott náluk. A két embert, míg toloncúton hazakerülnek, minden állomáson, még Prágában is, óriási tömeg várja és az emberek fenyegetve szidják a „gyilkos” zsidókat.

Hanem Hilsner már egészem megbolondult. A börtönbe visszakerülve, megint azt állítja, hogy ő követte el, más zsidókkal együtt a gyilkosságot, csak a személyekben tévedett. Most megint másokat akar gyanúsítani. Azonban a kutnáhorai vizsgálóbíró, *dr. Baudysch*, aki az ügy egész tartama alatt a lehetőség elfogulatlanságot tanúsított, elhozatja Hilsner édesanyját. Mikor anya és

fia látják egymást, Hilsner észretér és azóta nem voltak ilyen vallomások rohamai többé, végleg visszavonta a hazugságait. Csakhogy ez nem segített többé rajta: a második tárgyaláson nemcsak két gyilkosságért ítélték el, hanem még rágalalmazásért is, amiért két zsidóra ráfogta a rituális gyilkosságot. Dr. Baxának. és a többinek, aki az egész zsidóságra fogta rá ugyanezt, nemcsak semmi bajuk nem történik, hanem még ünneplik is őket. Dehát ez a legkisebb, ami a józan ész ellen történik ...

Tanítványának, Siegmund Münznek, aki figyelmeztette rá, hogy ítélik meg a józan és tisztos emherek a cseh közvélemény szörnyű eltévelyedését, Masaryk novemberben adta meg az igazi választ. Akkor jelent meg első röpirata a polnai vérvád dolgában és arra a példányra, amit Münznek küldött, a következő ajánló sorokat írta:

„Bár lángoló tollal mutathatnám meg, micsoda igazságszolgáltatásnak és micsoda orvostudománynak van az emberek élete kiszolgáltatva Ausztriában, — olyan igazságszolgáltatásnak, olyan orvostudománynak, hogy egy laikusnak kell figyelmeztetni őket, hogyan kellene gondolkozniuk. Meg fogjuk látni ebből a füzetből, hogy a pör revíziójára már jóformán nincs is szükség, mert én végrehajtottam. A cs. kir. igazságügyminisztérium már nem is tehet egyebet, mint hogy végrehajtsa, ami szük-

séges. A polnai ügy véres figyelmeztetés; a mi osztrák dekadenciánk ijesztő rendszeréről rántottal le a leplet.”

Mire azonban erre került a sor, Masaryk már benn volt a harc közepében. Amikor levele a „N. Fr. Presse”-ben megjelent, az ítélet Kutoá Borán még nem volt ki-
mondva. Az ítélet után Masaryk azonban már el volt jegyezve ezzel a harccal, amely annyi keserűséget, de oly nagy lelki elégtételt is hozott számára.

A cseh lapok gyűlölködő koncertjében, vagy lapuló hallgatásában jóformán egyedül Masaryk professzor és Jan Bérben „Cas”-ja, akkor még nem is napilap, emeli fel a szavát. Az ítélet után keserű érzésnek ad kifejezést, hogy éppen a szabadságáért küzdő cseh föld, a cseh nép tesz ilyen barbárságról tanúságot. Baxának és tár-sainak ezt kiáltja oda: „A ti bűnötök, hogy a cseh népet nem csak meghagyjátok babonaságaiban, hanem még ti segítitek a mocsárba rángatni. De babonával eltelt nép sohasem szabadíthatja fel magát a szolgaságból.” És a „Cas” nem hallgat el. Rövid idő múlva így ír: „Fölemeljük egyre újra a szavunkat, hogy legalább legyen egy hang a babonaság ellen, amely Európaszerte szégyent és gúnykacajt hoz a cseh névre. Hiszen Csehországban most a *bestia triumphans* ül győzelmi ünnepet!”

... A triumfáló vadállat azóta, most napjainkban, még végzetesebb győzelmeket ül. De hogy nem itten, nem Csehországban; hogy idegenkedő csodálkozással nézhetünk a „*bestia triumphans*” országaira, azt nem

utolsó sorban annak köszönhetjük, hogy akkor egy elme és egy lelkiismeret kötelességének érezte, legalább az ő egyetlen tudó szavával nem hallgatni.

Masaryk azzal a tudományos lelkiismerettel, szívósággal és éles elmével fogott hozzá a polnai vér-varázs lerombolásához, amivel minden dolgát végezte, bár filozófiai kérdésről, a cseh nép hamisított nyelvemlékeiről, a jugoszláv politikusok ellen hamisított okmányokról, vagy a cseh nemzet életerői-haláláról és a világpolitikáról volt is szó. Amikor őt a „Presse”-ben megjelent leveléért élesen megtámadták és aztán a kutnáhorai ítélet még a szegénypírt kergette arcába, rendszeresen kezdett foglalkozni a dologgal. Megszerezte a pör gyorsíró-jegyzőkönyveit, amely egy prágai könyvkereskedőnél jelent meg, fölfrissítette anatómiai ismereteit — a lipcei egyetemen, fiatal korában hallgatott anatómiát —, összeköttetésbe lépett orvostudósokkal, tanult, informálódott, kísérletezett és rájött, micsoda szakszerű tudatlanságnak, micsoda könnyelműségnek és rosszakaratú elfogultságnak volt az eredménye az egész pör és a szörnű balítélet. Arra a valószínűsége jutott, hogy a gyilkosságnak másutt kellett történnie, nem ott az erdőben, ahol a holttestet megtalálták. Cikkeket írt, járt-kelt, agitált az igazság érdekében. Már hallatszott a bestia morgása, már a most egyre sűrűbbé váló újabb pogromokban és veszedelmes tüntetésekben együtt kezdték ordítani a zsidókkal, a tőlük megfizetett Masaryk és néhány harcostársa nevét is.

Ebben az időben történt például, hogy egyik híve, dr. *Vohryzek* Viktor pardubici orvos ellen, aki „Rozvoj” címen, haladó lapot adott ki, a „bestia” dühe a következőképpen tört ki: Vohryzeknek meghalt az édesanyja és a Baxa híveitől föllázított tömeg a temetést használta ki a tüntetésre. A temetést megtámadták, úgyhogy csendőröknek kellett a gyászolókat megvédeni, a „hazafias” ifjúság két kilométerre üldözte szitkaival és fenyegetéseivel a temetési menetet. Estére dr. Vohryzek lakását megrohanták és bepiszkították ...

Masarykot folyton figyelmeztették némely barátai, ne vesse magát ebbe a harcba, rá fog fizetni, tönkretelheti magát vele: „Nem tudok ebben a levegőben élni! — felelte. — Nem lehet, nem tudok hallgatni!”

Voltak mások is, akik a szégyen helyrehozásán dolgoztak. Dr. Aurednicek Bécsben befolyásos embereket és köröket nyert meg a pör revíziójának és fölmerültek hősieken bátor, igazságot kereső lelkek a cseh vidék mélyéről is. Karlinban például élt egy orvos, szenvedélyes szabadgondolkodó és monista: dr. *Bulova*. Ez egész külön, a maga szakállára kezdett foglalkozni a polnai vérvádas ítélettel. Keresztül vi te dr. Baudyschnál, a kutnáhorai vizsgálóbírónál, hogy az két tanú jelenlétében néki és a feleségének megmutatta a polnai bűnjeleket, különösen Hruza Ágnes ruháit. És ez a dr. Bulova és felesége különös dolgokat vettek észre. Először is azt, hogy Ágnes réklíje, amelyet állítólag a gyilkosok letéptek róla, úgyhogy csak a két karján ló-

gott, — szépen be volt gombolva, egy gomb sem hiányzott róla. Úgylátszik tehát, a leányt levetkőzve gyilkolták meg és aztán öltöztették föl, annyira, amennyire egy holttestet lehetett. De Balováné, aki varrónő volt, egy varroda tulajdonosa, azt is megállapította, hogy az ing egy részét — ollóval vágták le. Olló az erdőben? Úgylátszik, Hruza Ágnest tehát egy lakásban gyilkolták meg...

Dr. Bulova szintén írt röpiratokat, amelyekkel ugyan tán többet ártott az ügynek, mint használt, mert sok fantasztikus, ellenkező fanatizmustól fűtött állítását könnyen meg lehetett cáfolni. De önfeláldozóan vetette magát a harcba, a „bestiával” való küzdelemben teljesen tönkre is ment és szomorúan halt meg... Ezekkel a rendkívül fontos észrevételeivel azonban segítségére jött Masaryk harcának, aki a pör újjáfelvételéért írt röpiratában adatait föl is használta.

1899 november 6-án jelent meg csehül a „Cas” kiadásában Masaryk első híres röpirata a vérvád ellen ezzel a címmel: „*A polnai pört revideálni kell!*” A füzetet a bécsi kormány rögtön lefoglaltatta azzal, hogy a kúráhorai ítélet még felebbezés alatt áll, tehát törvény tiltja egy folyamatban lévő igazságszolgáltatási aktust kritizálni. November 9-én azonban *Kronawetter* reichi-rati képviselő a bécsi parlamentben interpellált és az interpelláció keretében, német fordításban fölolvasta az egész röpiratot. Ezáltal terjesztése, az elkobzás ellenére, szabaddá vált. Az interpellációt még tizenhét képviselő

írta, alá, német liberálisok, szociáldemokraták, egyes csehek és lengyelek. Az interpelláció kijelenti:

„A füzet nem tartalmaz semmi egyebet, csupán olyan kritikai megjegyzéseket a polnai tárgyalásról, amelyeket, jogállamban mindenkinek meg kell engedni, bármi következtetéshez jut is. Ha pedig meggondoljuk, hogy a polnai tárgyalást igen sok cseh füzetben olyan tendenciák kritikátlan terjesztésére szabad volt fölhasználni, amelyek az állam alaptörvényeivel ellenkeznek. Masaryk minden tekintetben törvénytisztelő röpiratának elkobzása teljesen érthetetlen.”

Mint az egész botrányos ügy folyamán, úgy most is: az antiszemita heccelő írásoknak semmi bajuk sem történt, Masaryk fölvilágosító röpiratát elkobozták. A bécsi kormánynak ez a kétszínű gyávasága persze csak a tekintélyének ártott, mert az interpelláció folytán immunizált röpiratot aztán mégis terjeszteni lehetett.

Masaryk maga a röpiratáról ezt írta a „Cas”-ban: „A polnai port kritizáló írásom éppen úgy tudományos munka, mint minden egyéb tudományos munkám volt.” Óriási tanulmány fekszik benne, azonkívül azonban újságírói munka is, riport; mint ahogy Masaryk minden egyéb élete-munkája, ha még olyan filozófiai volt is, sohasem vonatkozott el az élettől, mindig volt benne valami publicisztikai is.

A röpiratnak és a jóakarató emberek munkájának meg volt a hatása. Bécsben új kormány alakult, hivatalnok-kormány amely kevésbé volt kitéve a demagóg

befolyásoknak és az új igazságügyminiszter hajlandónak látszott a szégyenes kutnáhorai ítéletet megsemmisíteni és új tárgyalást kitűzni. Felülről az ügy átvizsgálását rendelték el, amelynek eredménye volt, hogy Schneider-Swobodát, a kutnáhorai államügyészt elmozdították.

Hanem erre egész Ausztriában, különösen pedig Csehországban, nekidühödik az antiszemita agitáció. Az újságok, a röpiratok hangja még vadabb lesz, mindenütt a vidéki városokban zsidóellenes zavargások törnek ki újra. A tömeg rombol és rabol, zsidó üzletek, zsidó lakások, zsidó ablakok zúzódznak, törnek. A zsidóknál fosztogatni, virtussá válik. Polnában is kitör megint egy kisebbfajta pogrom. Mintha egy örület fogta volna el Csehországban az embereiket. És ebben a láziban Masaryk neve visszhangzik mindenütt, gyűlölettel, eszeveszett dühvel ordítják a „zsidóbérenc” nevét, aki, íme, elárulta a cseh nemzeti függetlenség eszméjét, beállt a zsidók védőjének.

A „jogvédő bizottság” energikusan munkába lép. Prágában döntő tanácskozásra jönnek össze a vadnémet Schneider képviselő, a cseh Baxa, Husek Jaromir és a „Deutsches Volksblatt” szerkesztője, Vergani. A két-polnai orvos újságcikkében válaszol Masaryk kritikájára, majd egy ellenröpiratot is adnak ki, amelyben a tudományos alapossággal fősorakoztatott érveket gúnyolódással, rágalmazással és demagógiával próbálják ellensúlyozni.

Masaryk egyik cikket írja a másik után. Felel az orvosoknak is. És minthogy a nagy cseh lapok elzárkóznak a „nemzetáruló” elől, hát többnyire osztrák és berlini újságokban közli az írásait. Ez aztán új heccelési anyag ellene: németül ír, nem is igazi cseh... Masaryk azonban azt feleli: Hátha kínaiul kellene írnom, hogy az igazságot megmondjam, akkor kínaiul írnék ...

1900 februárjában Berlinben ad ki egy százoldalas fizetet németül, amelyben nemcsak a polnai gyalázat ellen foglal állást és az orvosoknak ad választ, hanem a vérvád meséjével is leszámol. Polna akkor már nemzetközi ügyévé vált, az emberiség ügyévé. Világhírű tudósok, történészek és teológusok utasítják vissza a vérvádról szóló hamisításokat és hazugságokat. A Hilsnerpör második tárgyalásán, Písekben, még egy, éppen Ausztriában tartózkodó japán tudós is megjelent... Viszont az antiszemita megszállottak is nyüzsögnek világszerte. Polna és Hilsner és Masaryk épp olyan aktuálisak Münchenben, mint Bécsben. Münchenben népgyűléseket tartanak a zsidóbérenc és istentagadó Masaryk ellen.

Mielőtt a második füzetét kiadta, Masaryk vakmerő dologra vállalkozott. Egészen titokban, úgy, hogy senkinek sem szólt róla, leutazott az oroszlánbarlangba, Polnára. Ha megismerték volna, tán agyon is verik. De Masaryk álruhában élt lenn; fiatalkorában lakatosinas volt, lakatosnak öltözve igyekezett a gyilkosság helyszínét tanulmányozni, az adatokat, méreteket összehasonlítani, a szereplő emberekkel, a tanúkkal megismerkedni, az egész

környezetet, és a nép megmérgezett lelkét megismerni. Később elmondta, hogy egy valóságos detektív-organizációt is szervezett meg a polnai igazság kikutatására... Hogy meddig tartott Masaryk e romantikus tartózkodása a gyűlölettől és hazugságtól megfertőzött Polnán, azt nem tudjuk. Masaryk életírójának volna a feladata e polnai kalandnak a részleteit föltárni.

A „Jogvédő bizottság” köre és a többi bécsi és csehországi antiszemita, elhatározzák, hogy végeznek Masarykkal. Ott támadják meg, ahol legérzékenyebb, egyetemi tanszékén, élete igazi céljában, forrón szeretett nevelőmunkájában.

Egyetemi tüntetést nem nehéz csinálni. Mozgósítani lehet egész idegen tömegeket, hiszen az egyetemi előadások nyilvánosak. Aztán ott vannak a gólyák, az egyetemre most került fiatal jogászok, akik mindig örülnek, ha friss akadémiai szabadságukat valami heccben gyakorolhatják. Masaryk hallgatóinak nagy része föltétlenül mellette állt, ez tanúsították a tüntetések alatt is, de ez kitűnik a diák-folyóiratok Masaryk mellett való állásfoglalásából is. Aki dolgozott és gondolkozott, az Masaryk mellett volt; Masaryk akkor nevelte azt a cseh generációt, amely a csehszlovák köztársaságot megcsinálta és amelynek számára már nem volt vérvád. De a léha ordítózókat nagy tömegét nem volt nehéz mozgósítani.

A bécsi „Deutsches Volksblatt”-ban szombaton, november 11-én jóakarató figyelmeztetés jelent meg: „Masaryk professzor legközelebbi előadásán kellemetlen kis meglepetést fog megélni. A cseh diákság szabályszerűen ki fogja fütyülni.” És csakugyan: a prágai egyetemeken és a technikán nyomtatott cédulákat osztogattak — hogy ki nyomatta? bizonyára nem a diákok —. amelyeken ez állt: „Hétfőn Masarykot a praktikus filozófiai kurzuson kifütyülni!”

Masaryk meg volt hűlve, nem járt ki. Mikor azonban megtudta, mi készül, elhatározta, nem marad otthon, betegen is megtartja előadását. Csütörtökre előadást hirdetett. A „Katolické Listy” és más cseh lapok figyelmeztették a diákságot, hogy csütörtökre készüljenek. Azonban a hétfőt sem akarták elmulasztani. Délelőtt tizenegy órakor vagy 70—80 diák, élükön a „Pardubitz” klerikális egyesület tagjaival, föl vonultak Masaryk lakásához, a Thun-ucca 16. szám alá, a Kis-Oldalon. A lakás udvari volt és a tömeg benyomult a régi ház udvarára. A beteg professzor ott állt a folyóson, felesége pedig lement a diákokhoz és meghívta őket, jöjjenek föl, ha beszélhiválójuk van az urával. Erre a tüntetők mit tehettek? — elszéledtek. A tüntetés sikertelenségének nyilván az volt az oka, hogy kevesen voltak; három cseh lap tehát a tüntetésről való részletes beszámolójában pontosan megírta, hol lakik Masaryk, milyen úton a legpraktikusabb odavonulni, merre nyílnak a lakás ablakai. Kedd délutánra nagy diákgyűlést hívtak össze a Karo-

linum aulájába. A hivatalos programon aktuális politikai kérdések voltak, bizalmasan azonban közölték, hogy Masaryk polnai röpiratáról lesz szó. A rektor azonban a gyűlést betiltotta, a gyülekezett diákság egy része elindult a Kis-Oldal felé, de Masaryk lakásáig már elszéledtek.

Csütörtökön aztán vagy 1200 fiatalember tolongott a Klementinum udvarán és Masaryk előadó-termében. Az áldozat konflison jött a feleségével, mert még beteg volt. Füttyülés és ordítozás fogadta, amikor belépett a terembe. Várt egy ideig és mikor látta, hogy nem jut szóhoz, vette a krétát és fölírta a táblára:

„Nem féltem, eljöttem, szót kérek.”

A lárma azonban még dühösebb lett. Erre Masaryk ezt írta a táblára:

„Kijelentem, bogy: 1. a lapok vádja, hogy megfizettek, hazugság. Hazugság az is, hogy

2. nevémet egy idegen ember munkájához adtam oda.

3. Azért léptem föl a polnai ügyben, mert a klerikális antiszemitizmust nemzeti veszedelemnek tartom.

4. Gondos tanulmányok után rájöttem, hogy a polnai pör tárgyalásának módja valóságos merénylet a józan ész és az emberi gondolkodás ellen.

A gondolat és az érzés szabadságát védtem és védeni is fogom, mindig, minden kertelés nélkül. Miért tüntettek hát ti ellenem? Mondjátok meg, mit akartok, respektálni fogom a véleményeteket, de jogom van rá, hogy az enyémet is becsüljétek.”

A válasz: még nagyobb ordítás.

Masaryk professzor tehát letörülte, amit írt, vette a krétát és a pokoli lármában ezt írta újra a táblára:

„Mindig becsültem a cseh diákokat és érzéseiket. Itt állok, minden kérdésre felelek. Én még hiszek a férfias meggyőződésben, hiszem, hogy lesz, aki személyesen mondja meg a véleményét, nem névtelenül a tömegben.”

Erre végre kilépett *Fiala* diák, vette a krétát és ezt írta:

„Szemrehányást teszünk Masaryknak, hogy ily mozgalmasságban, amikor szükséges volna, hogy a nép, mint egy ember álljon a kormánnyal szembe, ő egy zsidó miatt a népet pártokra szakítani, tehát gyengíteni akarja, A támadó, hódító németiségnek segít! Szemére hányjuk továbbá, hogy mindig azt állítja: Igazamnak kell lenni, még akkor is, ha amit állítok, nem igaz. Őbelőle még egy Hilsner sem ereszthetne egy csöpp cseh vért.”

Masaryk megpróbált ezzel a diákkal vitatkozni, de a kiabálás, a láрма nem szűnt. Elhagyta hát a termet. Amikor kiment, noha diákjai védeni igyekeztek, meglökdösték, taszigálták, sőt, amikor kocsiba szálltak, még a feleségét is lökdöstek. Az uccán azonban voltak az arrajárók között, akik megéljenezték.

A tüntetők nagyrésze jogász volt, aki nem is volt beiratkozva Masaryk előadásaira, azt se tudta, miről ad elő. Voltak köztük klerikális szervezetek tagjai, ifjúcseh diákszervezetek sipkaviselői, aztán úgynevezett radikális haladópartiak és sok fiatal munkás abból a nemzeti

munkáspártból, amit Klofác csak nemrég alapított a szocialisták ellen.

A dékánok megkérték Masarykot, hogy egy hétig ne tartson előadást. Mikor aztán folytatta az Höndásokar, a tüntetés újrakezdődött. Minthogy Masaryk látta, hogy az egyetemi hatóságok sem igyekeznek megvédeni őt, beszüntette az előadást. Az egyetem többhónapi szabadságot adott néki.

Évekig ezután üldözték még Masarykot azért, hogy a poinai időkben az igazságért szót emelt. Széles rétegekben meggyőződés volt, hogy a zsidók milliókat adtak néki, sőt azt is írták és mesélték, hogy a bécsi kormány külön pótlékot adott néki, a tanári fizetésén kívül, amiért a zsidókat védte a csehek ellen. Masaryk még soká azután nem léphetett föl nyilvánosan; durva tüntetésekkel, erőszakosságokkal akadályozták meg, hogy beszéljen. Ha Palackyról, vagy Havlicekről akart valahol előadást tartani, még évek múlva is azt ordították oda:

— Beszéljen a maceszről! Mennyit kapott a zsidóktól?

Még 1907-ben is megtörtént, hogy amikor Masaryk Pilsenben előadás-sorozatot tartott a szocializmus fejlődéséről, egy odavaló orvosnak, mikor az uccán ment, vitriolt loccsantottak az arcába, mert hasonlított Masarykhoz, Masaryk ellen akartak merényletet elkövetni. Ugyanebben az évben tartotta a bécsi parlamentben szép beszédét polnai szerepléséről, mert a klerikálisok még akkor is támadták miatta.

1914 márciusában, amikor már a cseh nép kijózanodva

és csodálkozva tekintett vissza ezekre az örült évekre, Masaryk a „Cas”-ban ezt írta e sötét időkről:

„Nem szívesen, benső irtózással emlékszem vissza azokra a Hilsner-pőri harcokra; goromba, valósággal barbár hadviselés volt az ellenem. Akkor bizony nemcsak a diákság, hanem maga az egyetem is alávetette magát az ucca kultúraellenes antiszemita nyomásának. Még látom ismerőseim ijedt arcát, emlékszem, hogyan igyekeztek kerülni engem, hogyan magyarázgatták nekem az „antiszemita klerikalizmus” érthető voltát, — nyomasztó emlékek, amelyek elfárasztják a lelket. Sok harcot harcoltam végig, de az antiszemitizmus ellen való küzdelem került a legtöbb időmbe és gondomba. Nehéz írói és tudományos dolgot is adott. Át kellett tanulmányoznom az orvosi és jogi irodalmat és már maga ez is nagy megerőltetés volt és sok időt vett el, De össze kellett hasonlítanom a Hilsner-elíenes tanukat is, a pör egész menetét átvizsgálnom, hogy a gyilkosság végrehajtását és jellegét megállapíthassam. Egész sereg levelet kellett, írnom mindenfelé, össze kellett jönnöm a legkülönbözőbb emberekkel, tanácskozásaim voltak, utaznom kellett ide-oda, sőt külön detektívszervezetet, — bizony még detektívszervezetet is kellett fölállítanom. Ehhez még, mindjárt elejétől fogva, jótékonyági gondok is jöttek: égés/sereg embert ért súlyos csapás, nemcsak zsidókat, keresztényeket is. Elvesztették az állásukat, vagy a keresetüket, nagyon sokan hozzám fordultak, segítsék rajtuk, hiszen miattam jutottak bajba. Persze, jelentkeztek

tisztességtelen emberek is, csalók. A kárvallottak közt voltak németek is, keresztény és zsidó németek. Máig is előfordul még, hogy ilyen esetekben segítenem kell, még csak nemrég történt, hogy egy zsidóval kellett foglalkoznom, aki Hilsner miatt szenvedett. Még arra sem volt időm, hogy kiadásaimat, pénzbeli áldozataimat, amibe az antiszemitizmus ellen való harcom került, összeszámítsam. Kis részben, jelentéktelen részben, barátaim, ismerőseim segítettek. Azért elég fizetnivalóm maradt nékem. A viszonyok akkor Csehországban olyanok voltak, hogy segítséget munkámban csak német barátaimmal találhattam. Prágában nem, — csak Bécsiben és a külföldön, például Németországban, találtam szerény segítségre... Ezek az emlékek is keserű emlékek...”

Az ember itt azt kérdezhetné, hol volt hát a zsidók hatalma, a híres zsidó vagyonok, a sokat emlegetett zsidó összetartás? Hol voltak a Rothschildek, a Guttmannok és a többiek, mikor a zsidók üldöztetéséről volt szó? Mikor a Guttmannok és Rothschildek bányáiban és üzemekben néhány krajcár béremelésért, vagy a szörnyű üzembiztonsági viszonyok miatt sztrájk volt, akkor ép azok az elemek foglaltak állást a munkások ellen, amelyek a vérvádat is fújták... Voltak itt-ott egyes zsidók, akik hajlandók voltak a sötétség ellen való harcért áldozni, — éppen úgy, mint egyes keresztények is. Így például egy zsidó gyáros egész kis vagyont, 25.000 osztrák koronát lett volna hajlandó adni annak, aki az; igazi gyilkost föl kutatja... Általában azonban a zsidók meg-

elégedtek azzal, hogy a hitközségek méltóságos hangú tiltakozásokat fogadtak el a vérvád ellen, — ez nem került semmibe. Sőt: Masarykkal szemben bizonyos hűvös tartózkodást tanúsítottak; Masaryk professzor ugyanis népszerűtlen volt. A zsidó vagyon gyávasága, itt is megmutatkozott, Masaryk lapját, a „Cas”-t napilappá kellett átalakítani, ehhez pénz kellett. A zsidók azonban gyűjtést indítottak egy másik, kevésbé kompromittált lap támogatására. Amikor persze egy antiszemita lap leplezte ezt az akciót és kezdte nyilvánosságra hozni az adakozók nevét, még ez is abbamaradt, A zsidó vagyonnak különben sem tetszettek Masaryk szociális elvei és az, hogy a realista párt a szociáldemokratákkal dolgozott együtt.

Ezekben az időkben egy napon valaki azzal jött Masarykhoz, hogy haladó szellemű jómódú emberekből egy bizottság alakult, zsidók, keresztények vegyest és tiszteleti ajándékot nyújtanak át a harcos professzornak. Az volt a szándék, hogy tekintélyes összeget, száz-kétszázezer forintot gyűjtsenek. Mit szólna hozzá, elfogadná-e? Masaryk azt felelte, nem fél a tisztességes, semmiféle kikötéssel nem járó pénzadománytól. Tud a pénznek ura lenni. Egy harmadát az összegnek Machárnak fogja adni hogy otthagyhassa a bankját és dolgozhasson, egy másik részének is van már helye különböző közérdekű célokra, például a „Cas”-nak kell adni, amely súlyos veszteségeket szenvedett a népszerűtlen harcban.

„Egy részét pedig megtartom magamnak — mondotta — és pakkolom a kofferjaimat.”

Masaryk akkor csakugyan annyira el volt keseredve ebben a csúnya harcban, amelyben mindenki magára hagyta őt és néhány önfeláldozó, de hatalom nélkül lévő társát, hogy azzal a gondolattal foglalkozott, elhagyja Csehországot. Azt mondják, csak felesége, a csehhé vált amerikai, asszony befolyása bírta őt rá a további, keserű kitartásra.

Elég oka volt a csüggedésre: abból a száz-kétszázezer forintból sem lett végül egy krajcár sem.

*

Közben a többször változott bécsi kormányok igyekeznek az osztrák igazságszolgáltatáson esett foltot valahogy eltüntetni. A prágai legfőbb semmitőszék dr. Aurednicek védő semmiségi panaszának helyt ad és bekéri a prágai cseh fakultás szakértői véleményét a polnai gyilkosságról. Az orvosi fakultás igen részletes szakvéleménye mindenekelőtt megállapítja, hogy semmi jel nem mutat rá, hogy a gyilkosságban többen vettek részt. A tettét igen jól végrehajthatta egy ember is. A halálos nyaksebet, bármilyen késsel, közönséges zsebkéssel is ejthették. Hogy a zsinogelés a halál előtt, vagy a halál után történt-e, többé meg nem állapítható. Hogy a holttestet mereven, máshonnan hozták volna az erdőbe, kizártak kell tartani; a gyilkosság valószínűen a mélye-

désben, az út mentén történt. A halál legkésőbb két órával az utolsó étkezés után állhatott be. Miért vetköztették le a leányt, miért szórták szét a ruháit, miért aggatták az ing szálait a fákra: mindezt csak azzal lehet magyarázni, hogy a gyilkosság perverz saekszuális ösztönökből történt.

A szakértői vélemény alapján a legfőbb semmitőszék 1900 április 25-én elrendeli, hogy az ügy a vádirat állapotától fogva újra tárgyalassék, új esküdtek előtt, ezúttal a Pisek városi kerületi törvényszéken.

Masaryk akcójának tehát teljes sikere volt, a zsidók kezdenek föllélegzeni. Közben azonban valami még történt Hilsner gyilkossága dolgában. Megírtuk, hogy körülbelül egy évvel Hruza Ágnes meggyilkolása előtt eltűnt egy Klima Mária nevű teheneslány. Két hónap múlva találtak egy női csontvázat a Brezina-erdőben, de mint-hogy már a Klima Máriával való azonosságot semmiképp sem lehetett megállapítani, a vizsgálatot az ügyben megszüntették. Most, a második, a piseki tárgyalás előtt hét hónappal azonban a Brezina-erdőben, moha alá elásva megtalálták Klima Mária ruhájának darabjait. A csontváz azonossága ezzel kétségtelenül megállapítható, tehát a vizsgálatot hivatalból megindítják: ki és hogyan gyilkolta meg Klima Máriát.

Akkoriból, a vizsgálat kezdetleges stádiumából, két adat maradt. Valaki, egy férfi látta utoljára Klima Máriát, a város kapujában; éppen a környékbeli zhorai búcsúra készült. A másik adat a leány egy barátnőjének

az állítása volt, hogy néki Klima Mária azt mondta, a szeretőjével, a Zumpllal készül a zhorai búcsúra menni. Ez a Zurnpl pedig híres erőszakos, durva fráter volt.

Most előkerítik ezt a barátnét, Strnad Pepit, aki időközben Sadil polgármesternél, a „jogszerző bizottság” elnökénél lett cseléd ... A Klima Mari — mondja — csakugyan készült a zhorai búcsúra. De Zumipllal? De-hogy is Zumpllal! A Hilsnerrel készült a búcsúra menni!

A „jogszerző bizottság” lázasan veti magát az éj nyomra. Ugyanazok a tanuk, Pesák és Cink, akik koronatanuk a Hruza-ügyben, látták Hilsnert a búcsún Klima Máriával. Egyikük még azt a híres sánta zsidót is látta nyomukban baktatni. Csakhamar féltucat embei és vagy egy tucat asszony látta Hilsnert a leggyanúsabb körülmények közt, több mint másfél év előtt, a meggyilkolt Klima Máriával. Némelyek egész határozott kijelentéseket is hallottak a zsidóktól. És a píseki vádirat Hilsnert már nem csupán a Hruza Ágnes, hanem a Klima Mária meggyilkolásával is vádolja.

1900 október végén kezdődik a nagy pör Písek városában és tart két hétig. Még sokkal nagyobb esemény, mint a kutnáhorai tárgyalás volt. Negyven újságíró érkezik a városba, köztük most már liberális lapoknak a képviselői is. Azonban Baxa és a „jogszerző bizottság” és az antiszemita körök dolgoznak és csakhamar Písek városa, ahol a zsidóknak eddig semmi bajuk sem volt, az antiszemita gyűlölködés atmoszférájába merül, még a gyerekek is zsidók gyilkosságát játsszák.

Ezen a tárgyaláson ott van Masaryk professzor is. Lapjában, a „Cas”-ban mégegyszer összefoglalja a tényállást, fősorakoztatja Európa első orvosi szaktekintélyeinek véleményét, akik a gyilkosságban mind szexuális bűntényt látnak. Krafft-Ebing tanár, az akkor oly bíres „Psychopathia sexualis” szerzője is, úgy a Hruza Ágnes, mint a Klíma Mária meggyilkolásában szadista fétisizmus cselekedetét ismeri föl. A két tettet normális ember nem követhette el.

Azonban a píseki esküdtek, iparosok, kishivatalnokok, megint kapnak vérvád-brosúrákat bőven és Baxa, a vérvád fölkezt hirdetője is ott ágál Rohling érveivel, ő képviseli megint Hruzánét, a magánvádat, míg Klíma Mária szülei nevében egy *dr. Pevny* nevű ügyvédet sikerült a magánvád másik képviselőjéül megszerezni. Ez a *dr. Pevny* határozottan szembeszáll a vérvád meséjével és inkább a védelem hasznára van, mint a vádéra. Hilsnert megint *dr. Aurednicek* védi, mellette *dr. Vodicka* píseki ügyvéd. A tárgyalást *Winter* törvényszéki elnök vezeti, elfogulatlan, komoly hivatalnokember. Nem hisz a vérvádmesében, de a tárgyalóteremben megnyilatkozó terrorral nem tud kellő energiával szembeszállni.

Hilsner mintha a börtönben megkomolyodott volna, noha nagyon ideges. Elmondja, hogy a kutnáhorai ítélet után a rettegéstől és a börtönbeli kínzásoktól majd megbolondult, ezért tette a vallomását, amelyet most még egyszer ünnepélyesen visszavon. A két zsidó, Wassermann és Bergmann megrágalmazásában, amelyre a píseki

vád szintén kiterjed, bűnösnek vallja magát, — már csak azért is, mint a védőjének mondta, mert most nem szeretne a börtönből kikerülni, hiszen agyonvernék!

A két leány meggyilkolását tagadja. Klima Máriát nem is ismerte, még látásból sem, azt sem tudta, hogy a világon van.

A tanúk fölvonulnak és most még határozottabbak, még vakmerőbbek, még hevesebbek, mint Kutná Horám voltak. A legtöbb azóta még újabb adatokat is hazudik hozzá: Hilsner és a zsidók bűne kétségtelen.

Küszöbön állnak a választások. És mint Masaryk egyik cikkében megírja, most már nem is a gyilkosságról van szó, nem Hilsnerről. Hanem a legkülönbözőbb politikai rétegek, két táborba oszolva, küzdenek a piseki tárgyalás érveivel egymás ellen. Hilsner politikai jelszóvá vált.

Az ügyész vádbeszédében most már nem hallgat a gyilkosság indító okáról, mint az elcsapott Schneider-Swoboda tette Kutná Horán. A hivatalosan elfogadott véleményt hozza föl: a gyilkos indítóoka szekszuális perverz ösztön volt. Minthogy azonban Hilsnert az orvosi szaktevélemény értelmében normálisnak mondja, és mégis őt vádolja ezzel a gyilkossággal, kitűnik a tartáhatatlan szándék: Hilsnernek muszáj a gyilkosnak lennie.

Baxa most már korlátlanul izgat a vérvád mellett. Hiszen maga Hilsner beismerte, hogy két más zsidóval a keresztény szűzleány vérért vette és elvitte egy lábos-

ban. „Ez a nagy igazság!” — kiáltja és fölvonultatja tartózkodás nélkül, a vérvádról szóló „tudományos” érveket.

Dr. Pevny megpróbál a vérvád ellen beszélni. De a különben is szemtelenül izgága hallgatóság oly ideges lesz az érveléstől, hogy az elnök folyton félbeszakítja. Végre is a fiatal ügyvéd abbahagyja és leül. Dr. Auredniczek harmadfélórás védőbeszédében szedi szét a vád érveit és a vérvád meséjét. De a teremben nagy a hőség és az esküdtek oda se hallgatnak.

Másnap az ítélet. Délután kettőkor vonulnak vissza az esküdtek, négy órakor jelennek meg újra. Arra a kérdésre, hogy mint tettestárs részt vett-e Hilsner Kli-ma Mária meggyilkolásában: egyhangú igen. Arra a kérdésre, hogy mint tettestárs részt vett-e Hruza Ágnes meggyilkolásában: egyhangú igen.

Az ítélet kötélhalálra szól.

Hilsner azonban kegyelmet kapott. Az ítéletet élet-fogytig való fegyházra változtatták. Azután még sok-szor megpróbálták a pör újrafelvételét kieszközölni, vagy legalább is amnesztiát szerezni Hilsnernek. De nem sikerült és végül is a zsidó lingárt ottfelajtották a fegyházban. Csak a háború végén, amikor már vagy húsz esztendő telt, 1918 tavaszán eresztették ki, amnesztiával a börtönből, de akkor már nem törődött vele senki, az embereknek más gondjuk volt, tudomásul se vette senki, hogy a polnai vérvád báva hőse szabadult.

A börtönben töltötte azt az időt, ami alatt a harcos

antiszemitizmus, amely az ő végzetévé vált, elaludt, mintha elpusztult volna. Alig hogy kiszabadult, föllángolt újra a világon és ezt az időt Hilsner Lipót, régi foglalkozásához híven, mint zsidó „snorrer” töltötte, de most már valamivel jövedelmezőbben: mint a zsidó ügy „snorrere”. Miután tíz évig végigkoldulta Csehországot, 1928-ban halt meg.

*

Tizennégy esztendő múlt el a polnai vérvád pör óta és a világot megint a rémhír járta végig, megint zsidókat vádoltak azzal, hogy keresztény vért csapoltak húsvéti pászok számára. Ezúttal Oroszországban rémlett föl a vád, Kiebben. Oroszország elmaradott volt és a zsidók ott még hivatalosan alsóbbrendűnek bélyegzett nép, a zsidóüldözés majdnem hivatalos dolog volt. Amennyire ez a körülmény enyhíthette az 1913-ban fölmerült vérvád-pör jelentőségét, annyira megdöbbentő volt az a tény, hogy a kievi Bejlis-pörben az ügyészség hivatalosan képviselte a vérvádat. Eddig a hatóságok, hasonló pörökben, csak sunyin jártak a kezére azoknak, akik a vérvádat terjesztették, most azonban egy állam ügyészsége hivatalosan állította azt, hogy a zsidók gyilkoltak és keresztény vért vettek vallásuk titkos parancsai szerint. Először történt a tridenti zsinat óta — mint a haladó csehországi zsidóknak ebben az ügyben kibocsátott fölhívása mondotta —, hogy hivatalosan állították a zsidókról a vérvádat.

1911. húsvétjén meggyilkolva találták, Kievben Juscsenszki nevű tizennyéves fiút. A nyaka volt elvágva, tehát: a zsidók gyilkolták meg a véérért. Letartóztatták Mendl Bejlis zsidó szabót, csak azért, mert zsidó volt, szegény volt, csúnya volt. A vizsgálóbíró szabadon akarta bocsátani, hiszen nem volt ellene gyanú. De fölléptek hatalmas körök, az „igaz orosz emberek”, a cári udvar. A zsidók egyenjogúsítása akkor a dumában állandó követelés volt. Az 1905-ös forradalom után keletkezett jótékony ellenforradalmi hangulat már múltófélben: az elégedetlenség, a forradalmi gondolat megint lábrakapott a birodalomban. Egy kis vérvád és utána néhány pogrom jó lett volna.

Csakhogy még Oroszországban is annyira megváltozott a hangulat az elmúlt évtized alatt, hogy nem bíztak az esküdszékben. Megpróbálták az ügyet szakbíróság, a cár bírái elé vinni. És amikor ez nem ment, húzódoztak a tárgyalástól, nem akartak az esküdtek elé állani a váddal. Több mint két évig tartották Bajlist vizsgálati fogságban, azt várták, hogy a nyomorult szegény zsidó majd meghal a börtönben és akkor a zsidókon rajtaragad a hivatalosan emelt vérvád.

A vádhatóság és a vizsgálat szakértője *Szikorszky* egyetemi tanár volt, az hitelesítette a zsidók állítólagos titkos gyilkos egyházi parancsait a keresztények ellen. Mikor a pör aztán, 1913-ban, közvetlen a tárgyalás előtt állt, az izgalom és a felháborodás hulláma csapott végig Európán.

És csodálatos: Csehországban, Polna hazájában foglalkoztak a legtöbbet a Bejlis-üggyel. Alig másfél évtizeddel a Hilsner-pör után, a cseh közvélemény most egyhangúan kelt fel a vérvád szörnyű babonája ellen. A szlávság megszégyenítését látták a kievi vádban, országszerte tiltakoztak ellene, mintha a maguk ügye lett volna. Mintha az embereket Polna óta kicserélték volna... Igen, azóta kicserélték a lelkeket, Masaryk és az a szellem, melyet ő képviselt, a gyógyulás és az az a szabadulás útjára vitte a népet. A nagy orvos megmutatta, a forradalom útját, hogy az babonák és értelmetlen gyűlöletek bozótján át nem vezethet.

A „Cas” ebben az időben, 1913 októberében, ezt írta.

„A véres mese ma már nem a sötét középkor öröksége, ahogy sokan állítják. Európa legsötétebb zugában sincs már ember, aki elhinné, hogy a zsidók keresztény vért használnak. Homályosan megmaradt legenda csupán, hogy az öreg emberek valaha hittek ilyesmiben. Az intelligencia aljassága az, hogy ő maga a mesében nem hisz, de gondoskodik róla, hogy az erről való monda a nép közé hatoljon, az intelligencia viszi rá, hogy azt mondják: „Ha a művelt emberek hiszik, hogy így van, mégis kell benne valaminek lennie.” Ma azonban tanúi vagyunk annak, hogy a cseh sajtó nem meri többé nemzetét a vérváddal beszennyezni. Ez pedig Masaryk professzor és a „Cas” érdeme.”

Csakugyan: Polna úgy hatott, mint egy jótékony lázas válság, amelynek megrázkódtatása után a nép kijóza-

nodott az antiszemitizusból és vele tán sok más homályos reakciós babonából is. Hogy a csehszlovák nép többsége ma gyökeréig demokratikus és szabadérzésű, abban nagy szerepe volt a Hilsner-válságnak és a szabad gondolat ama hősies mérközésének, amely nyomán megmutatkozott.

Masaryk professzor a számos gyűlések egyikén, amelyeket a Bejlis-pör ellen, hangos fölháborodásul tartottak, már fölényesen nyugodt elemzéssel tekinthetett alá, szép beszédében, a vérvád babonájára.

... Október végén megvolt a Bejlis-tárgyalás Kiebben. Szikorszky professzort a törvényszék nem engedte megjelenni, nehogy keresztkérdések alá vegyék. A vérvád szakértője egy katolikus pap, *Pranaitis* jezsuita atya volt, míg a véres babona ellen egy igazhitű orosz teológus érvelt. Hogy a törvényszék mit akart elérni, arra jellemző, hogy a szakértők elé hivatalból ilyen kérdéseket terjesztettek: „Van-e a talmudban szigorú parancsolat, amely szerint idegen népből való embert meggyilkolni nemcsak szabad, hanem abban Jehova különös kedvét leli? Van-e a zsidó vallásban előírás keresztényeknek rituális okokból való meggyilkolására? A test mely részéből száll el a talmud szerint a lélek a vérrel...”

Ez a törvényszék az esküdtszéket úgy állította össze, hogy egyetlen intelligensebb ember sem volt közte. Csupa környékbeli paraszt volt az esküdt. És az öt

paraszt egyhangúan fölmentette Bejlist a gyilkosság váciája, a zsidóságot a vérvád alól...

A cseh közvélemény ezt olyan diadallal fogadta, mintha saját ügyéről lett volna szó. Az a változás, ami a cseh közvéleményben az antiszemitizmus dolgában alig másfél évtized alatt történt, az is mutatja, micsoda rohamos fejlődésnek, micsoda döntő erjedésnek indulnak a háborúelőtti években a monarchia népei. Nemcsak a magyar néppel volt az úgy, ahogy Ady jajgatta, el utolsó versében:

... forradalomban élt,
De ráhozták a háborút, a rémet,
Sírjukban is megátkozott gazok!

A népek forradalmian gyors fejlődésnek indulnak, amelyet azonban hirtelen megszakított a kitört háború. Azokon a területeken ahol 1913-ban az öt orosz paraszt megvetéssel utasította el a vérvád demagóg meséjét, nem sokkal utóbb, a háború után, Szkoropadszki hetman szörnyű pogromjai szántottak végig. Es Európa egy nagy részében megint a babonás, értelmetlen, vad gyűlölet az úr. De ott, ahol a háború nem törhette meg a lelkek forradalmát, hanem a Masarykok fölébe kerekedtek a bestiának és a háborút is a megindult fejlődés szolgálatába sikerült szorítaniok, ott mutatkozik a világitó út, ott őrzik a jövőt, amelynek a tévelygő emberiség mégis csak neki fog indulni.

Fölhasznált források:

Ernst *Rychnovsky*: Masaryk (Staatliche Verlagsanstalt in Prag).

Masaryk und das Judentum, herausgegeben von Dr. Ernst *Rychnovsky* (Marsverlagsgesellschaft, m. b. IL. Prag 1931).

Bruno *Adler*: Kampf um Polna (Kacha Vorlag, Prag).

Prelicení s Hilsnerem pred porotou v Kutné Hore pro vraždu v Polné. Doslovny otisk stenografického protokolu. (Eduard Beaufort, Prag, 1899.)

Masaryk írásai.

Egykori bécsi és prágai német újságok és folyóiratok.

*Masaryk:
Az antiszemitizmusról*

Beszéd, a bécsi Reichsrat 1907 december
5-iki ülésén

Mikor a Hilsner-pör első tárgyalása volt Kutná-Horában, az egész dologgal még nem igen foglalkoztam. Nem hittem a vérvád meséjében, az egész kázus alig érdekelt, jóformán azt sem tudtam, merre van Polna, a dologról nem olvastam semmit. Akkoriban egy morva városban, a Hostyn-hegyaljai Bystricében nyaraltam és akkor levelet kapok egy diáktól, aki itt Bécsben tanítványom volt, amikor magántanár voltam a bécsi egyetemen. A diák ezt írja: Kedves Tanár úr! Hogy van az, hogy a maguk egész cseh sajtója, még a liberális cseh újságok is, fűjják a vérvádat?. — Én azt feleltem neki, hogy nemcsak cseh lapok, hanem német újságok is. Az illető azt kérdezte tőlem, szabad-e a leveletem nyilvánosságra hoznia; azt feleltem: ha azt hiszi, hogy a levelem, amelyben a vérvád meséjével szemben foglaltam állást, hasznára lehet az igazságnak, — kérem, tessék, tegye közzé. Az illető a „Neue Freie Presse”-ben közzé is tette a levelet, amire különösen a hazámbeli klerikális lapok, de itt Bécsben is, megtámadtak, minek avatkozom olyan dologba, amely még nem nyert befejezést, hiszen a port még nem folytatták le, nem va-

gyok se orvos, se jogász, nincs a dologba semmi beleszólni valóm.

Nem is szoltam volna csakugyan egy szót se. De egyszer csak találkoztam egy barátommal, — nota bene egy egyetemi tanárral, — kikeresztelkedett zsidóval, — ezt itt a nyilvánosság előtt először említem meg, — és az azt mondja nekem: Még sem kellett volna néked olyan prononszírozottan állást foglalnod ebben a dologban. Tudod, magam is zsidó vagyok, meg vagyok róla győződve, hogy a vérvád babonája csak babona, ez az egy eset mégis azt bizonyítja, lehet valami titkos szekta, amelynek szabályai között ott lehet a rituális gyilkosság ...

Megvallom, elcsodálkoztam rajta, hogy egy ilyen művelt embertől kell hallanom azt, amit mondott. Azt válaszolom néki: „de hisz ez lehetetlen, hogy lehet ilyesmit hinni.” „Nem, — ez a kázus igen gyanús!”

Erre hát megyek, megveszem magamnak a pör gyorsíró jegyzőkönyvét, mindenekelőtt azonban elolvasom az orvosok szakértői véleményét. Már a tényállásban magában — ezt rögtön láttam — olyan körülmények vannak, amelyek első pillantásra mutatják, hogy rituális gyilkosságról szó sem lehet, például az a tény, hogy a gyilkosságot már a zsidó ünnepek után követték el, sem pedig az ünnepek előtt, mintahogy következtenni kellene. De azután alaposan áttanulmányoztam a dolgot és láttam, hogy még az orvosok saját állítása szerint is, elég vérnek kellett a holttestben lennie, hogy

az egy egész téves felfogás, hogy egy holttest teljesen vértelen lehessen... Röviden ezután még akkor Európa tekintélyes személyiségeihez fordultam, akik mind megerősítettek fiziológiai kételyeimben.

Arra aztán megírtam röpiratomat és pedig nem azért, hogy Hilsnert védjem, hanem azért, hogy a keresztényeket védjem a babona ellen. Fájt nekem, hogy egy ily sötét babona — beismerem, orvosok és más tekintélyek terjesztette vélemények alapján — lehetséges volt. Meg vagyok győződve, jól cselekedtem és ha valamivel életem folyamán meg vagyok elégedve, ha valamely cselekedtem tisztít indítókairól meg vagyok győződve, — úgy ez az eset az. A jogtudomány, például még egy Liszt is Berlinben, elismeri, hogy a pör vitele valósággal klaszszikus példája volt, hogyan befolyásolhatják eleve elfogadott vélemények az embereknek nemcsak eszét és szívét, de még az érzékeit is...

Ezenkívül még egy másik személyes tapasztalatomat is közölni szeretném önökkel. Én magam is hittem valaha a vérvádban. Olyan faluban nevelkedtem, ahol két vagy három zsidó familia élt és kisgyerek koromban hallottam az édesanyámtól, hogy bizony a zsidók hűvétra keresztény vért használnak. Ezt gyermekkoromban sokáig elhittem. Élénken emlékszem rá, hogyan néztem az én gyerekes logikámmal, amikor zsidókkal először összekerültem, az ujjaikra, vájjon nem ragad-e még mindig vér rajtuk. Így nevelt engem az édesanyám babonásága maga. Később megismerkedtem zsidókkal;

eleinte bizony idegenkedtem tőlük, mint mindenki, akit úgy neveltek, mint engem. Mikor aztán később rituális gyilkosságok eseteit emlegették, elolvastam többek között Strack berlini professzor könyvét és meggyőződtem róla, hogy közönséges babonáról van csak szó. Miután így az egész kérdéssel tudományosan tisztában jöttem, a különböző előfordult esetek, például a tiszaszlári, nem izgattak többé és ezért az a Hilsner-eset se. Mégis felléptem ellene, nem azért, hogy a zsidókat védjem, hanem azért, hogy népünket megszabadítsam a babonás gondolkodástól, mert véleményem szerint minden babona, különösen pedig ez a babona, káros...

Nem fogok most zsidókról, antiszemitizmusról és más ilyenekről előadást tartani. Meg vagyok róla győződve, akit Jézus-Krisztus vezet a hitében, nem lehet antiszemita. Ez teljesen világos előttem és pedig nem azért, mert Jézus maga is zsidó volt, mert az apostolok zsidók voltak, és mert a régi kereszténységben, különösen éppen a katolicizmusban, sok a zsidó elem, nem: hanem hogyha én Jézust elfogadom, akkor nem lehetek antiszemita. Egyik, vagy a másik; az ember vagy keresztény, vagy antiszemita!

*Masaryk:
A polnai pert revidiálni kell!*

Röpirat, megjelent 1899 novemberben, csehül a „Cas”, németül a „Die Zeit” bécsi hetilap kiadásában „Über die Notwendigkeit der Revision des Polnaer Prozesses” címen.

A polnai pör itt következő elemzésével, amennyire tölem telik, jóvá akarom tenni zszurnalisztikánk szégyenletes viselkedését, amely a Dreyfus-ügy hazug és heccelő ismertetése után, most még egy cseh és osztrák Dreyfus-komédiát is szerzett nekünk. Maga az államügyész nevezte a polnai port így, még pedig igen helyesen. Az olvasó meggyőződhet majd róla, hogy a polnai pör az antiszemizmus magasfokú nyomása és a vérvád örült babonájának hatása alatt játszódott le...

Nem akarom elmondani, hogy érintett engem a polnai ügy, annak vitatási módja a mi sajtónyilvánosságunkban, mily mélyen sebzetté a szívemet, — ennyi ítéletnélküliség, ennyi gondolatlanság, ilyen szenvedélyes hebehurgyaság és ehhez még ily nagyfokú kegyetlenség és tobzódó embertelenség; — ilyen jelenség csak a mi cseh és osztrák életünk természetellenes állapotából és ideges kapkodásából magyarázható. Azok számára, akik ezt az állapotot csak némileg is komolyain figyelték, a polnai per véres mementó lehetett.

Vegyük a gyilkosság időpontját, és helyét. Azt, hogy a gyilkosság ott történt, ahol a holttestet találták, azzal akarják bizonyítani, hogy vadászkutyáknak az a szokásuk, ott megtorpanni, ahol vért találnak, hogy Dvorak tanú két kutyája ott torpant meg azon a helyen, ahol a meggyilkolt leányt találták, másutt az erdőben pedig nem. Világos azonban, hogy ez a bizonyíték semmi egyebet nem jelent, csak annyit, hogy a kutyák az egyik ponton vért találtak. Hogy a gyilkosság mégis nem más helyen és tán nem is az erdőben történt-e, ezt a kutyák nem bizonyíthatják, nem is szólva arról, vajjon a két használt kutya szaglása csakugyan oly megdönthetetlen tekintélynek tartható-e. De hogyha a holttestet máshonnan hozták az erdőbe és ott egyik helyről aztán a másikra vitték, akkor a kutyák a gyilkosság színhelyét az erdőben semmiesetre sem találhatták meg.

Azt kell következtetnem, hogy a gyilkosság nem a megjelölt helyen történt, a Brezina-erdőben, hanem valahol másutt. A legfőbb bizonyítékot erre maga a holttest és annak boncolása nyújtja. Igen fontos tény, amely minden gondolkodó embert meglephet, az, hogy a hasán, arccal a föld felé fekvő holttest két lába „egymásniellett, térdben éles szögben behajlítva” feküdt. Az orvosi látleletben azonban erről a meglepő tényről nincs említés, csupán a tárgyaláson, a vallomások alatt volt erről szó, de akkor is egész mellékesen. A tárgyaláson magán is úgy beszéltek pedig erről, mint egy egészen meglepő tényállásról; és mégis úgy, minthogyha alig

volna jelentősége. Hogy a lábak éles szögben való behajtása a vér kifolyását nem segítheti elő, az úgy gondolom, világos, nem is szólva arról, hogy még meg nem merevedett lábaknak természetes súlyuk folytán rögtön vissza kellett volna zuhanniok természetes fekvésükbe.

Erről a tényről a második orvosszakértővel vita támadt, amelyből különös nyomatékkal kívánom kiemelni az orvosnak azt az állítását, hogy a hullamerevség több óra után áll csak be és egy bizonyos irányban halad előre. Ez a második szakértői közlés tárgyilagosabb és határozottabb, inkább megfelel a holttestekkel való általános tapasztalatnak, mint az első, világos azonban, hogy ez sem végig gondolt. Ha ugyanis a merevség csak órák múlva áll be, úgy a holttesten való megállapítások alapján bebizonyult, hogy órákkal a gyilkosság megtörténte után a holttesten olyan manipulációkat hajtottak végre, amelyek folytán a lábak éles szögben merevedtek meg. A holttestet a merevség beállása közben, több órával a halál beállta után, hozták abba a helyzetbe. Ki hajlította be a holttest lábait? Hilsnerről a vád bizonyítja, hogy röviddel a gyilkosság elkövetésé után Polnán látták és a vádirat azt is állítja, hogy este odahaza volt. Ki volt tehát a holttestnél? Nyilván valóan a gyilkosok... Az én szerény fiziológiai tanulmányaim alapján is tudom ugyan, hogy a hullamerevség néha rögtön beáll, például, ha valakit agyonlőnek. Egy ilyen merevedés azonban

amely csak bizonyos fajtájú sebesülésnél történik, ebben az esetben teljesen ki van zárva.

Még egy másik éppen ilyen különös és meglepő tény állapítottak meg a holttesten. A test ugyanis hasán, az arcán feküdt, de „mérsékelt ívben jobbfelé meggörbülve” — mondja a vádirat. Erről a rendkívül fontos tényről azonban a boncjegyzőkönyvek ugyancsak nem tesznek említést. Ez a meggörbülés azonban nyilván szintén a merevedés közben, néhány órával a halál után történt, csakúgy, mint a lábak behajtása.

E két tény természetes kombinációjából kell a kritikusnak a valószínű megfejtést kibogoznia. A holttest átvitelénél az alig három méter távra lévő helyről, ahol a vádirat szerint a gyilkosság tulajdonképpen történt, ez a behajlítás és elgörbülés nem történhetett, mert a vádirat kijelentése szerint, a test átvitelét rögtön a gyilkosság után hajtották végre, amikor a holttest még nem volt merev. A holttestet tehát nyilvánvalóan órákkal a halál beállta után, már a merevedés közben vitték arra a helyre, ahol megtalálták. Hogy hogyan történt ez az odavitel, arról szemlel megfigyelések híján nem alkotunk határozott ítéletet.

Abból a leírásból, amit az orvosok a zsinogelés medréről adnak, az következik, hogy Hruza Ágnest a zsinórral nem fojtogatták, különben a zsinogelés nyoma a nyak baloldalán is megvolna, sőt az egész nyakon körül észlelhető volna. Abból, hogy csupán a jobboldalon látható egy részleges nyom ez következik: a zsinogel a fej

úgy tartották meghúзва — és itt többféle lehetőséget tehetünk fel —, hogy ezzel a test jobbfelé meggörcbült. A testnek e meggörcbülése és a fejnek megfelelő balfelé való tartása, illik a nyak baloldalán lévő sebhez is. Ezáltal ugyanis a seb bezárult és a vérzés az úton, amíg a testet szállították, enyhült.

Az a körülmény, hogy a zsinogelés csupán jobboldalt volt, nem felel meg a vádiratban elfogadott helyzetnek: ha ugyanis Hruza Ágnest, mint azt folyton állítják, hátulról támadták meg, úgy, minthogy Polna felől jött, a zsinórt éppen nyaka baloldalára kellett volna dobni. Jobboldalára nem lehetett, mert az ösvénynek azon az oldalán a mélyút meredélye esik le. Hruza Ágnesnek fején — és nyilván nyakán is — két kendő volt, a fojtogatásnak ezért nem is lehetett hatása. Ha pedig később, már meztelen nyakán fojtogatták volna, akkor a nyomnak az egész nyak körül kellene látszani.

A dolgot ilyenformán képzelhetjük el: A holttestet vagy a gyilkosság helyérő vitték, vagy odaszállították. Ha vitték, akkor valaki a hátán cipelte, lábai a cipelő ember jobb vállán átvetve és a lábak, hogy kényelmesebben legyen vihető és az egyensúly kedvéért is, bo voltak hajtva. Ebben a helyzetben, ezen az oldalon, a holttestet kézzel tartották. A holttest nyakán pedig erős zsineggel, a vivő másik kezével, a test fejét és törzsét húzta magához.

A vivésnek ez, vagy ehhez hasonló módja nincs zárva; Vjeznicskától addig a helyig, ahol a holttestet ta-

lálták, alig egy félóra. A holttestet azonban oda is szállíthatták, tán egy talyigán, vagy egy ládában. És, mert a testnek teljes hosszúsága akadály volt, tán ezért hajlították be oly erősen a lábakat.

Ebben az esetben — de lehet, hogy a vitelnél is — a holttestet egy zsákba teheték, vagy valamibe becsavarták, ezzel a hátrafelé csavart lábak behajlási szögének élessége könnyen megmagyarázható volna, A vitel, valamint a szállítás esetében is megmagyarázható az a szakértőktől csak mellékesen említett adat, hogy a hátrafelé hajlított lábak: ugyanakkor mérsékelten jobbfelé is voltak fordítva. Sok kísérletet hajtottam végre élő emberekkel, de alkalmas hajlékony babákkal is.

Úgy a vitelnél, mint a szállításnál is, a gyilkosoknak igen fontos volt, hogy a holttest lehetőleg ne vérezzen. Megjegyzem még, hogy a holttest százötvenöt centiméter hosszú volt.

Ezzel, hogy a holttestet máshonnan szállították át, magyarázható a vádiratnak az az állítása is, hogy fejére az ingnek felsőrésze és az ing fölé még a kanavász alsószoknya is „körülcsavarva” volt: éppen azért, hogy a holttest az úton ne vérezzen. Ezzel a feltevéssel, hogy a holttestet az ösvényen szállították a megtalálás színhegyére, megegyezik Klenovec csendőr jelentése is, hogy a mélyút lejtőjén vérnyomok voltak; különösképpen erről a fontos megállapításról a jegyzőkönyv semmifle vizsgáldást nem tartalmaz. Ugyanígy nem tulajdonítottak fontosságot Hruza Ágnes anyja ama nem kevésbé jelen-

lős vallomásának, hogy egyes emberek már pénteken találtak vérnyomokat. Hol találták? Nyilvánvalóan nem az erdőben, mert hiszen ott a vádirat szerint a megállapított két ponton kívül sehol sem találtak vért. Tehát az ösvényen?

Az itt adott magyarázathoz illik az a tény is, hogy a holttestet a megtalálás helyére már vérevesztetten hozták. Az orvosszakértők véleménye szerint a meggyilkolt leánynak körülbelül öt liter vérének kellett lennie, a helyszínen azonban alig találtak másfél litert. A kicsiny, mintegy tenyérnyi alvadt vértömb talán a sebből eredt; ott összegyűlhetett, vagy pedig a fej körül csavart ruhadarabokban rakódott le.

Azt a feltevést, hogy a gyilkosságot legvalószínűbben egy lakásban követték el és pedig akkor, amikor a meggyilkolt le volt vetkőzve, tanúsítja az a körülmény is, hogy „a holttest csak fűzős cipőbe, harisnyába, és egy ing maradványaiba volt öltözve”.

A vádirat amaz állításával, hogy az ütéseknek, célja az áldozat elkábítása volt, ellentmond az az állítás, hogy Hruza Ágnest zsineggel fojtogatták is. A gyilkosok a vádirat feltevése szerint „rendkívüli módon siettek”; a gyilkosok többen voltak — mindig háromról beszélnek — mire való lett volna tehát az áldozatot előbb ütésekkel a fejre elkábítani, hogyha a fojtogatással is elkábíthatták? És általában, minek kábították volna el, hogyha annyian voltak, hiszen a megtámadott leányt megköthették és a száját betömhatték? ...

Azt a feltevést. Hogy a gyilkosság egy lakásban történt, támogatja az a körülmény, amelyre dr. J. Bulova Karlinbau orvos úr hívta fel a figyelmemet. Dr. Bulovát is meghökkentette, úgy mint engem, a lábak behajlásának ténye és ő adta azt a magyarázatot, hogy ez a behajlás a holttest cipelése közben történt. — én inkább a szállításra gondoltam. Dr. Bulova tovább kutatót és a meggyilkolt leány ruhájáról megállapította, hogy a pruszlik, amely a vádirat szerűit a holttesten „csupán két karjára, a könyökön felül volt felhúva”, hogy ez a pruszlik — be volt gombolva. A felsőtest egyébként meztelen volt. A sürgetős gyilkosok tehát először lehúzták a pruszlikot áldozatukról, azután begombolták és úgy húzták fel a karjára? És nota bene: a vakmerő elvetemült gyilkosok minden sietsége ellenére ez a begombolás oly óvatosan történt, hogy egyetlen kis gomb, egyetlen gomblyuk sem sérült meg, amint arról dr. Bulova meggyőződött. Egy begombolt pruszlikot természetesen nem lehet a fejen át a mellre húzni... Az orvos-ok utóbb, hogy megvizsgálhassák a pruszlik belsejét, azt ollóval elvágták.

Dr. Bulova még egy új tényt is közölt. A kívül-belül véres pruszlikon egyes hajszálakat találtak és azonkívül még egy öt centiméter hosszú levágott hajfürtöt, amelyben a hajszálak párhuzamosan voltak, mintha felbontott, átfésült hajból valók lettek volna. Dr. Bulova úr és felesége, aki női munkákkal tisztában van, mert valaha varrodája volt. megállapították, hogy az ing

egyes részeit — ollóval vágják le! Olló az erdőben? . . .

Végül amellet, hogy a gyilkosság lakásban történt, szól az is, hogy a holttest ujjá és tenyere csak véres volt, de a kézen és a körmök alatt föld nem volt, bár a vádirat szerint a gyilkosság az erdőben, esőáztatta, föl-lazított tavaszi talajon történt. Lakásban történt gyilkosság mellett szól a holttest tisztasága is, — talán megmosták — és erre mutat talán az a körülmény is, hogy a gyomorban nagymennyiségű ételmaradékot, nevezetesen tejet találtak.

A vád, a tanúk és az orvosok nyilván a rituális gyilkosság szuggesztója alatt állottak. Ezért sok szó esik egy metszőkésről, hogy a gyilkosságot azzal követték el. Folyton „metszett”, sebről, „metszésről”, „a nyak alávágásáról” hallunk, röviden „saktolásról”. Ez a jellemzés bizonyára megfelel az általános babonának, nem felel azonban meg a holttesten talált körülményeknek. Hruza Ágnes nyakát nem metszték el; őt leszúrták. A nyak baloldalán lévő sebet szúrással, közönséges késsel ejtették.

Még a szakértők is azt magyarázzák, hogy a sebet az arccal a föld felé fordított testen ejtették, állítólag azért, hogy a vér ne fecskendezzen szerteszét. Azonban ezzel a megállapítással is a leszúrással egyezik, nem a metszés.

A seb nyolc centiméter hosszú: ez nem elmetszés. Azonkívül a seb mélyebb annál, mint a milyent egy metszőkéssel ejteni lehet. Az ilyen kés, ezt én magam sokszor láttam, de szakértők is megerősítik, hogy nélkül

való, a végén lekerekített, azzal nem lehet szúrni, csak vízszintesen vágni, „metszeni”. Annak a késnek, amelyet Hilsner állítólag a gyilkosság előtt magánál hordott és amellyel a vád szerint „a nyak elmetszése”, történt, „nem volt hegye”, „hegye le volt kerekítve”. De a seb Hruza Ágnes nyakán, „kissé jobbra alulról, keresztbe, ferdén felfelé, balra, a fül irányában halad”. A seb áthatolt minden lágy részen, „egész a gerincig”. Ez nem „saktolásszerű” metszés. Egy „saktoló” kés különben is itt baloldalt, a vágásnál, a fül mögötti csontba ütközött volna és nem hatolhatott volna a mélybe, egész a gerincig. Ezt megállapítja az orvosok kihallgatása a tárgyaláson is.

Dr. Aurednicek védő kérdéseire adott orvosszakértői válaszokból kitűnik, hogy szúrásról és azzal együtt okozott vágásról volt szó; nem „lemészárolásról”, hanem a nyaknak a kés hegyével ejtett közönséges elvágásáról.

A lesaktolás babonás hitét megcáfolja azonban a gyilkosság dátuma is: március 29-én a zsidó főünnepnapok már elmúltak.

A vád abban a módban, ahogy a gyilkosságot elköveték, valami különös alattomoságot lát. Vakmerően, arcátlanul, világos nappal követték el, olyan úton, ahol az emberek jární szoktak. Különös kegyetlenséggel elkövetett orgyilkosság. amelyet, sietve, sőt a legnagyobb

sietségben követtek el. Ezzel szemben annak a helynek a leírásáról, ahol a holttestet megtalálták és a megtalált tárgyak elrendezéséből, az a benyomásom, hogy a környéket a holttest körül az áldozat holmijával egyenesen kihívóan hintették tele. Nemcsak az nem illik a nagy sietséghez, hogy a kendőket összehajtogatva fektették oda, és a réklit begombolták; hogy magyarázzuk a siető és amellet vakmerő és arcátlan gyilkosoknak azt a cselekedetét, hogy az egyik helyen a kosarat, kis távolságra az erszényt, ismét messzebb pedig a két összehajtogatott kendőt helyezték el?

Az ilyen sietős gyilkosok a holmikát, hogyha már a holttestet nem is rejtették el jobban, egyszerűen otthagylak volna, ahol a gyilkosság történt, vagy pedig a holmikát eltették volna útból, ha arra helyezünk súlyt, hogy a gyilkosok átgondolt terv szerint cselekedtek.

Rituális gyilkosok, vagy pláne egy titkos szekta tagjai természetesen titokzatosan viselkedtek volna, és egy keresztülgondolt tervük lett volna. De micsoda titkosság legyen ez, mikor a támadás helye oly közel volt Polnához! A titkossághoz és az átgondolt tervhez igen kevésé illik az is, hogy az állítólagos gyilkosok, mint a vád bizonyítja, büntették helyére egyenesen nyargaltak és még hozzá fényes nappal, a városon keresztül.

Hogyha keresztülgondolt tervről volna szó, akkor a holttestet kellőképpen el akarták volna rejteni és bizonyára messzebb Polnától, esetleg Vjeznicskához közelebb rejtették volna el. Feltűnő egyáltalán Polna kö-

zelsége és az a tény, hogy a büntett felfedezésére egyes-
esen provokáló cselekedetek történtek.

Ezzel szemben azonban Hruza Ágnes édesanyjának jogi képviselője Hilsner egyéniségében jellemző zavart, gondatlanságot állapít meg. De vajjon az állítólagos két gyilkostárs, akikkel a titkos rituális gyilkosságot végrehajtották, azok is zavarosan gondolkodtak? És ilyen egyenesen buta embereket keres ki magának a titkos rituális színhedron? ...

Hogy a rituális gyilkosság a zsidó vallásból fakad, azt éppen a keresztényeknek nem szabad állítaniok; hiszen a keresztény az egész ótestamentumot átveszi és annak ez volna a szelleme? A talmudban sincs semmiféle támpontja a rituális gyilkosságnak. Semmiféle olyan szekta nincsen, amely valaha is a rituális gyilkosságot képviselte volna. De úgy, mint a polnai eset, úgy más, a mi napjainkban rituális gyilkosságoknak kikiáltott esetek is, egyenesen ellentétben állnak azokkal a feltételekkel, amelyeket a vérvád babonájában hívők maguk megszabnak. Egy titkos szekta mindenekelőtt — titkos volna. És ártatlan keresztény vér egy ilyen szektának, nagy városokban, annyi állna rendelkezésére, amennyit csak akar. Hiszen ott száz és száz ismeretlen ember lehet, akiknek eltűnése senkinek sem tűnne fel. Emlékezzünk csak a bécsi Ringtheater égésére. Száz és száz ember égett ott benn. És mekkora, mily meglepően nagy volt azoknak az eltűnt és ismeretlen tűzvész-i áldozatoknak a száma, akikkel utóbb senkisémm törődött, akik után

senki se érdeklődött. Valahányszor rituális gyilkosságról hallok, mindig erre a tapasztalatra gondolok, — rituális gyilkosok olyan embereket keresnének ki maguknak, akik után senki sem kereskedik.

Megengedem, hogy akadhatnak egyes emberek, talán valami idegesen abnormális lélek, aki a babonás vérvád szuggeszciójának hatása alatt ily büntettet elkövethet, különösen hogyha a rituális gyilkosság rágalma oly durván felizgatja, mint azt az antiszemita agitáció teszi. Nagy izgalmak idejében, például zsidóüldözések, fosztogatások stb. idején, támadhatnak talán olyan helyzetek, amelyben egyes gyilkosságok bosszúból történhetnek, de ezek nem rituális gyilkosságok.

*

Pesák tanú állítólag hatszázhetvenhat méter, vagyis 890 lépés távolságról látta Hilsnert szürke öltönyben, fehér bottal a kezében és azonkívül még két más embert látott sötét öltönyben, kalappal a fejükön a bozótban. És még azt is megismerte, hogy egyikükön jobb ruha volt, míg a másik lerongyolt ruhát hordott. A vádirat elfogadja a tanúnak azt az állítását, hogy vallomását csak azért tette jóval későbbben mint a többiek, mert állítólag félt, hogy elveszti a keresetét a zsidóknál. A vádirat a tanúvallomás késett voltából még a tanúvallomás megerősítését következteti. De a tárgyaláson a tanú semmiképpen sem tudta bizonyítani;

hogy a zsidóknál aránylag többet keresett, mint a keresztényeknél, és még az elnök is megjegyezte a tárgyaláson, hogy a tanúnak ebből a zsidóknál való munkájából nem volt nagy haszna.

Pesák azt mondja Hilsnerről, hogy amikor ott állt az útszélen „katonás mozdulatot tett” ... Általában, Pesák vallomása Vomeláné vallomásával és azzal, amit nyilván másoktól hallott, egyezik. Vomelánémondotta, hogy az az ember, akivel találkozott „mint egy katona, gyors lépésben haladt”. De Vomeláné nem meri állítani, hogy az az idegen, akivel találkozott, Hilsner volt; sőt ellenkezőleg, az ő vallomásából az tűnik ki, hogy nem Hilsnert látta. Pesák azonban határozottan Hilsnerre tesz vallomást és a vád ezt a Hilsner ellen való taniivallomást Vomeláné vallomásával kombinálja, aki pedig nem Hilsner ellen vall.

Az egyes tanúvallomásokról és judíciumokról azt mondja a vád, hogy minden egyes tényállítással szemben lehet valami kifogást felhozni és ezért csak a gyanús körülmények összességét, mint egy elszakíthatatlan láncot veszi tekintetbe, csak az egészet kell mérlegelni. Ezzel szemben azt kell mondanom, hogy az egész vád adatainak pontatlansága, a holttest megvizsgálásainak hiányai és tökéletlenségei, a véryomok és egyéb jelek vizsgálatának tökéletlensége, nem alkothatnak ilyen megingathatatlan egészet.

Nem akarom Hilsner jellemrajzát adni, hiszen nem láttam őt és nem figyelhettem meg. A jegyzőkönyvekből

azonban úgy tűnik fel ez az ember, mint aki az átlagnál szellemileg gyengébb. Különösen jellemző rá a következetes tagadás, mindennek a le hazudozása. A védő helyesen mutatott rá, hogy akkor és ott is hazudik, amivel egyenesen árt magának. Az egyes részletekből figyelmet érdemel — nemcsak általában lélektanilag, hanem különösen ebben az esetben — az a tanúvallomás, hogy Hilsner sokszor változtatta a ruháit. Erre azért mutatott rá, mert a gyilkosság napján állítólag különböző tanúk, különböző ruhákban látták.

A vád bizonyos tanúvallomásokat teljesen elhanyagol és gyakran két külön lehetőséget egy egységgé formál át. Mily felületesen dolgozott a, vád, arra jellemző az a rész, ahol Vomeláné találkozásáról van szó az állítólagos Hilsnerrel. „Ha ők — már mint Hilsner és társai — galoppban nyargaltak, utolérhették futásukban Vomelánét, azt gondolván, hogy ez Hruza Ágnes, aki félhatkor távozott, de amikor meggyőződött róla, hogy nem Hruza Ágnes az a nő, megijedt és visszariadt.” Itt az ügyész úr akarata ellenére elárulja érvelésének gyengeségét. Egész helyesen kezdett gondolkozni, de gondolatát nem gondolta végig. Helyesen látta ugyanis, hogyha a feltevés a valóságnak megfelel, akkor Vomelánét mind a három állítólagos gyilkos megtámadta volna míg Vomeláné azonban egyáltalán csak egyetlenegy embert látott. Ezért az ügyész úr igen helyesen előbb többszámban kezdi, de azután Vomeláné vallomásának kényszerítő nyomása alatt egyesszámban fejezi be ...

A vád arra is hivatkozik, hogy a közhangulat Hilsner

ellen volt, elfelejti azonban, hogy ugyanaz a hangulat előbb egész más valaki ellen fordult. A vád nem is törődött Klenoveo csendőr vallomásával, hogy a mélyút meredékje mellett, az ösvényen, vérnyomok voltak és hogy egyesek már pénteken is találtak vérnyomokat.

Az orvosok a gyomorban talált étel szilárd alkotórészeit nem vizsgálták meg és nem állapították meg, mi volt az.

Valósággal megdöbbenő az a tény, hogy az egyik orvosszakértő a tárgyaláson lehetőknek említi azt, hogy az áldozatot a hottest mellett talált egyik kövel sebesítették meg a fején, holott a boncolás után felvett látleletben ezt a lehetőséget határozottan kizárják. Ebben a tekintetben azután egészen különös a vád véleménye: A látleletből csak azt a félmondatot idézi, amiből ezt a lehetőséget még következtetni lehet, elhallgatja azonban a mondat folytatását és az azután következő részt, ahol ezt a lehetőséget határozottan tagadják.

Nem foglalkozom az egész pör minden részletével kimerítően, mert különben olyan személyekre kellene felhívnom a figyelmet, akiket a pör szükséges revíziója alkalmával majd ki kell hallgatni, vagy meg kell figyelni. Ezért nem is írtam itt le némely gyanúmat, amely az új vizsgálatnak elibe vágna, Egyes vallomásokban olyan dolgok vannak, amelyek kételkedésre és további kutatásra egyenesen parancsolóan kihívnak. Az új kutatásnak és vizsgálatnak a tények gondos elemzésén kell alapulniok, ez vezetett engem is vizsgálatomban. Hogy a pör újrafelvételére sor kerül, hogy sor kell rá kerülnie, abban egy percig sem kételkedem.

*Masaryk:
„Hazafias” antiszemitizmus*

Megjelent a bécsi „Die Zeit” 1899 november 4-iki számában, „SprachenVerordnung und Antisemitismus” címmel.

A nyelvrendelet eltörlése alkalmából kitört tüntetéseknél nem tulajdonítottak kellő fontosságot *egy* körülménynek. Annak tudniillik, hogy a prágai tüntetések rendezői határozottan kijelentették: a tüntetések nem is annyira a nyelvrendelet felfüggesztésének szólnak, hanem azzal a nép általános politikai elégedetlenségének kíván kifejezést adni. És úgy Morvaországban, mint Prágában és egyéb eseh városokban, a tüntetések aztán csakugyan antiszemita, erőszakoskodásokkal végződtek. A cseh választóközönség ebben a kérdésben annyira össze van zavarva., hogy a prágai tüntetés radikális szónoka — dr. Baxa — a zajongó népnek kijelenthette: a tüntetések nem éppen a nyelvrendelet felfüggesztésének szólnak, hanem okuk *általános*- politikai elégedetlenségben keresendő.

Történeti nézőpontból talán dr. Baxának ez a kijelentése igaz; ámde a lélektan azt tanítja, hogy érzések számára egész határozott tárgyak, támadópontok szükségesek. A valóságban az *általános* elégedetlenség — a zsidókat szemelte ki magának egész határozott objektumnak.

Hogy ennek így kellett, eljönnie, az az újság-hadjáratból következik, amit úgy a Dreyfus-ügyben, mint a polnai gyilkosság dolgában folytattak. Politikai pártjaink szóvivő orgánumai mind egytől egyig Dreyfus és a zsidók ellen voltak és ezek a lapok a polnai pert is szélső antiszemita szellemben adták be olvasóiknak. Az ifjúcseh lapok, élükön a „Národni Listy”-vel, nem restelték a 35 milliós Dreyfus-alap bárgyú meséjét föltálatni, a polnai ügyről pedig a legtöbb lapban egyenesen vérszomjas cikkek voltak olvashatók. Legutóbb például, Waessermannak és a másik szerencsétlen flótásnak, Bergmannak elfogatását — akiket Hilsner kétségbeesésében a gyilkossággal vádolt — sokhasábos, drámai tudósításokban valóságos kultúrtörténeti eseményné fűjték föl. Némely tekintélyes lap azt táviratozta a helyszínéről: a lakosság még megőrizte nyugalma! És nem akadt képviselő, nem akadt a nyilvánosság embere, akinek bátorsága lett volna, hogy szavát ez ellen az alantas, durvaságra ösztönző agitáció ellen fölemelje. Csak a realisták, a haladó frakció orgánumai és a szociáldemokrata lapok szálltak szembe az általános áramlattal. Valamennyi újság, a legelterjettebbek legelől, egyenesen versenyeztek, ki győz a zsidóheccben, hiszen régi tapasztalat az nálunk, hogy a pártok nem annyira a jóban, mint inkább az elvetendőben igyekeznek egymással konkurrálni. Így aztán az ifjúcsehek, az ó-csehek, a klerikálisok, a radikálisok, a nemzeti szocialisták egyenesen antiszemita hajtóvadászatot ren-

dezték. Csak a „Hlas Národní”-ban lehetett a Dreyfus-ügyről néha józanabb ítéleteket olvasni és ez a lap az utóbbi időben megnyitotta hasábjait a vérvád-babona ellenfeleinek is. Klerikális részről csupán az „Aletheia” folyóiratban olvastam egy tartózkodó, óvatos megjegyzést a radikálisok antiszemitizmusa ellen, egyébként éppen a klerikális lapok vezetik az antiszemita hadjáratot. Nemcsak a napilapjuk, a „Katolicke Listy”, hanem a „tudományos” „Hlidka” és a katolikus „modernista” „Novy Zivot” is. Csak egy pillantást kell vetni a Polna körüli irodalomba, hogy a közvélemény-mérgezés szellemi vezéreit meglássuk. Így például a „*Polna, 1899 március 29.*” című képes füzetben a meggyilkolt leányt „vértanú”-nak teszik meg és a „keresztény népet” szóban és írásban a zsidók ellen izgatják.

Úgylátszik, ez a heccelés nincsen az ifjúcsehek kedve ellen; ezzel elterelik a figyelmet szégyenletes kudarcokról. Az a körülmény, hogy ily éles antiszemita mozgalom ennyire általánosan elterjedhetett, mindenesetre az ifjúcseh liberalizmus és demokratizmus mély hanyatlására vall.

Kétségtelen, a mi antiszemitizmusunk mélyén jó adag nacionalizmus rejtőzik, hiszen a zsidók, különösen Morvaországban, többnyire németek. Ne becsüljük azonban túl ezt az antiszemita nacionalizmust. Hiszen van elég német antiszemita is és éppen e német antiszemiták egészen világos befolyással vannak a mi antiszemitéinkra. A bécsi antiszemitizmusnak meglehetősen

erős hatása nálunk, hiszen például Polnán egy német nemzeti újságszerkesztő résztvett az események irányításában. De általában is: nacionalizmusaik nem akadályozza a mi radikálisainkat abban, hogy vállvotvo együtt verekedjenek a bécsi, vagy a müncheni antiszemita sajtóval.

Λ gazdasági elemet határozotan nagyobbra kell tartani a mi antiszemitizmusunkban, mint a nemzetit. Amennyire én megfigyelhettem, azt tartom a legfontosabbnak. A klerikalizmus befolyása mit sem bizonyít e felfogás ellen, — a klerikalizmus csak kihasználja a maga céljaira a gazdasági nyomás okozta elégedetlenséget.

Alkalmam volt az idén éppen azt a morva vidéket jobban megismerni, ahol a leghevesebb tüntetések voltak. Láttam, hogy a szegény rétegeket különösen a cukor drágítása izgatta föl. Emlékszem egyebek közt egy öreg munkásasszonyra, akinek nemzetgazdasági fejtegetései abban a fenyegetésben végződtek: „No, majd nekimegyünk hát a chropini zsidóknak!” Ezt a fenyegetést akkor csak olyan szólásmondásnak gondoltam, csak most látom a pipázó öregasszony kijelentésében — azon a vidéken az asszonyok nagy dohányosok — magyarázatát annak, ami Holesovban, Vsetinben, Pferovban és az egész környéken történt. Úgy látszik a chropyni cukorgyár ítélettel végződött bűnügye az egész ottani vidéket nagyon fölizgatta. Az az öregasszony is,

a cukoradó fölemelésekor rögtön a chropmi részvénytársaságokra gondolt.

Morvaországban általában és különösen ezen a vidéken, azonban a klerikalizmusnak, az antiszemitizmus szellemi vezérének, igen nagy a hatalma. A leginkább zsidóüldöző városok és községek közel fekszenek *Hostyn* jezsuita búcsújáráshelyhez, innen árad a környező vidékre az ugyancsak nem keresztényi türelmetlenség szelleme. Erről is igen alaposan meggyőződtem.

A klerikális antiszemitizmus nem egyéb gazdasági fétisizmusnál. E fétisizmus számára minden gazdasági és lelki nyomorúság oka elméletileg a zsidó, praktikusán pedig a zsidó a fétis, a pofoz ó-bál vány, amin az elkeseredést ki lehet tölteni. Minthogy pedig ez a gazdasági fétisizmus nálunk Ausztriában még nagyon, sőt — nagyon magasan is terjed, az antiszemita mérgezés következményei tehát Morvaországban teljesen érthetők.

Persze, rá kellene még mutatni e vidék sajátosan jellemző különlegességeire is, köztük néhány *nemzeti és keresztény* népvezérre, akikhez nem egy hétprobás uzsorás-zsidó tanulni járhatna. De még ezek a helyi okok is csak megerősítik az általános látteleletet, amely úgy szól, hogy a nyelvrendelet miatt volt tüntetések sokkal inkább szociális, mint politikai jellegűek. Mészszebb néző politikusok számára a csehországi és morvaországi antiszemita mozgalom mindenestre memento, amelyet nem szabad lebecsülni.

*Masaryk:
A vérvád keletkezése*

Megjelent a bécsi „Die Zeit” 1900 március 24-iki számában „Wesen und Entstehung der Ritualmord-Anklage” címmel.

A polnai gyilkosságot nemcsak nálunk, hanem Németországban is, különösen Délnémetországban, a faji antiszemita szenvedélyek fölszítására használták. De aminthogy minden hamisság és gonoszság végül is a jó ügynek használhat, mert mindig akadnak emberek, akik a rossz ellen fölkelnek, így a Polna körüli agitációnak is megvan a maga jó oldala. Arra szolgált, hogy most az antiszemita agitáció véres hazugságát leleplezzék. A polnai pör nyomán Ausztriában és Délnémetországban támadt hangulat ugyanis Hermann L. *Strack* professzort, a berlini hittudományi fakultás tanárát arra készítette, hogy más munkáit félbehagyja és a vérvád babonájáról szóló könyvét — *Das Blut im Glauben und Aberglauben der Menschheit* — új kiadásban átdolgozza. Megpróbálom e minden ide vonatkozó anyagot feldolgozó és megmagyarázó forrásmű fölhasználásával a vérvád-babona lényegét és keletkezését körvonalozni.

Hogy mennyire babona ez a vérvád, azt legvilágosabban az az író karakterizálja, akinek írásai mostanában legjobban terjesztik és táplálják a véres demagógiát: *Rohling*. Tessék csak egy cs. kir. egyetemi tanárt elkép-

zeln, akit egyházi felsőbbsege, antiszemita írásai jutalmául, kanonokká nevezett ki, akit azonban az egész tudományos világ megvetése kísér; ezt a kanonokot és professzort kollégája, Strack nyilvánosan hamis esküvel és goromba hamisítással vádolja; ennek a kanonoknak és professzornak ugyanezt, különböző formában, de nyilvánosan más tudósok is, — különösen Delitzsch, Lipszében a teológia tanára, — a szemére hányják; ezt a kanonokot és professzort végre arra kényszerítik, hogy dr. Bloch osztrák képviselő ellen a becsületsértési vádat benyújtsa, — de ez a kanonok és professzor közvetlen a tárgyalás előtt visszavonja a panaszt és végül maga is a magánéletbe vonul vissza, mert tudományosan és erkölcsileg lehetetlenné vált. És ennek a kanonoknak és professzornak van lelke rá és hallgat, amikor a polnai pörben a magánvád radikális képviselője az ő hamisítványoknak bizonyult hamisításait hozza elő a vádbeszédében, ez a kanonok eltűri, hogy tanítványa, Ernst Schneider képviselő nyilvános parlamenti ülésben ugyanezeket a hamisításokat még mindig bizonyítékok gyanánt felsorolja. Ez azonban éppen a vérvád lényege: tudatlanság, hamisítás, hazugság, csalás, *babona* a szó legteljesebb értelmében.

Rohling és társai alig tudják olvasni a héber szöveget, hanem a 200 évvel ezelőtt élt antiszemita Eisenmengert plagizálják, saját, külön talmud-tekintélyeket találnak ki, mint például „Rabbi Moldavo”-t és szívesen fölülnek haszontalan frátereknek, akik csak ép-

pen hogy börtönbe nem kerültek. De hiába bizonyulnak be nyilvánosan ezek a tények, — az az ő vérvád-közön-ségüket nem rendíti meg hitében. Legföljebb, hogy a vezérek óvatosabbá válnak, — és maguk helyett például Schneider képviselőt küldik a harcba.

Aki a vérvád *bizonyítéka* után kérdezősködik, az mindenképp egyenes tanításokat, szabályokat vár a talmudból, vagy a zsidók más elismert rituális, vagy törvénykönyvéből. Nos, és noha az antiszemita talmudisíták ugyancsak kutattak utána, ilyen szöveget nem sikerült találni. Rohling ugyan 1891-ben kikürtölte, hogy egy „Justus” — helyesen Brimann — nevű tekintély nyomán talált egy helyet a talmudban, amely a „rituális embersaktolásról” szól. Ezt a passzust Schneider képviselő a parlamentben ismét elten citálta. De ebben a részben csak az áll, hogy a talmud bizonyos örökösök kapzsiságát hozza föl elrettentő például, akik egy atyját elvesztett árvát — egy zsidófiút! — húsvét előestéjén meggyilkoltak, hogy e gonosztettük révén az örökséget megkaparíthassák. Ez a hely volt az, amely Rohling és az ő irodalmi bandája számára bizonyítékul szolgált: hogyha a zsidók „még” egy zsidófiút is fognak maguknak húsvéti báránynak húsvét előestéjére, „mennyivel inkább lesaktolják hát a nemzsidókat!”

Ezt az egyenesen aljas logikát — más szót az ilyen-fajta gondolkodásra nem találhatunk — csak az a példátlan tudatlanság és műveletlenség múlja felül, amivel a *Sohar* kabbalista könyvben és Vital zsidó írónál

további ilyen helyeket állapított meg. Ezeken a helyeken ugyanis a kabbalista filozófia erősen újplatonikus emanációs tana alapján történik elmélkedés. Salamon következő bibliai mondása szerint (XXX. 18, 19,) „Három dolgot látni bírok és négyet nem értek én meg; a sas útját a levegőégben, a kígyó útját a kövön, a hajó útját a tenger közepén és a férfi útját az asszonynál.” A szkolasztikus kabbalista révedezik ugyanis azon, hogyan lehet a felső, tiszta, ideák-világában, isten trónuskocsijánál, oly tisztátalan állat, mint a sas, és aztán azon töri a fejét, hogyan emanálhatott ez az egész tisztátalan anyagi világ a tiszta felsőbb világokból. Különösen azon ütközik meg, hogyan történhetett meg a király és a királyné násza — akiknek egyesüléséből e kabbala föltevése szerint a reális világ származott — micsoda értelme lehet az anyagi képnek a felsőbb világokban? A szkolasztikus misztikus különösen a nász *sanguis virginitatis*-án gondolkodik, vájjon mi felelhetne ennek meg az anyagtalan világban. Ebből a passzusból csináltak aztán Rohling és társai bizonyítékot a rituális gyilkosság, az „embersaktolás” mellett! A „szüzesség véreből” „szüzek vére” lett, ehhez még közbeszúrásokkal és szócsavarásokkal meg is hamisítják a szöveget, míg az a mondat jön ki: a tisztátalan, nem zsidó nők vére oly kedvesen illatozik az égnek! De még ezeket a ferdítéseket is csak úgy sikerül létrehozniok, hogy kiáltó tudatlanságukban a héber „klipoth” szót azzal fordítják: „nem zsidó nők”, holott „hüvelyeket” jelent, amely

szóval az anyagi hüvelyeket, az ideák emanációját értették képletesen.

Más bizonyító helyeket az egész talmudi, vagy ótestamentum utáni zsidó irodalomban egyáltalában nem sikerült találni, azért, mert nincsenek is, mint azt a tavaly Rómában tartott orientalista kongresszus határozottan és ünnepélyesen kijelentette.

Nem marad tehát egyéb, mint a rituális gyilkosságok gyanánt elhírhedt történelmi esetek, amelyek közül a vérvád babonájának hívői számára különösen a tridenti (1475), a damaszkuszi (1840) és újabban a polnai szerepel. Tridentben egy harmadfél éves Simon nevű fiú meggyilkolásáról volt szó. A tridenti püspök által vezetett pörben „főbizonyíték” a gyilkosok ellen az volt, hogy valahányszor a vádlott zsidók a vízben talált, a vád szerint teljesen vérevesztett holttesthez közeledtek, az mindig újra vérezni kezdett! Az eset történelmi felülvizsgálásából, amely különben már rögtön a pör után megkezdődött a pápai komisszárius fölülvizsgálatával, kitűnik, hogy a fiút egy keresztény gyilkolta meg bosszúból. Persze, igaz az, hogy több zsidó bevallotta a vérvádban való bűnösségét, — csakhogy a kínpadon és egyúttal azzal akarták életüket megmenteni, hogy áttértek a keresztény hitre. Ugyanígy van a damaszkuszi esettel is. Ott néhány gazdagabb zsidó, akit a török hatóságok nyilván zsarolás céljából tartóztattak le, förtelmes kínszenvedések után szintén „vallomást” tett és azután áttért az izlamra. A vérvád apostolaira jellemző,

hogy a damaszkuszi eset elmondásánál a kínvallatást egyszerűen elhallgatják.

Ami pedig Polnát illeti, én ezt az esetet pontosan elemeztem és megmutattam, hogy ép ez a gyilkosság a legdöntőbb bizonyíték rá, mily vakok azok, akik a vérvádban hisznek. Strack könyvében már ez az eset is föl van dolgozva, valamint a többi „történelmi” esetek, és valamennyit kritikusan letárgyalja,

A vérvád babonájának keletkezéséről Strack sok, társadalomtani szempontból érdekes fölvilágosítást ad. És itt különösen az a lényeges, tudatára jutni annak, hogy Európa civilizált népei közt, még a mi századunk népei közt, sőt még mainapság is, a valaha volt kannibalizmus maradványai találhatóak. Éppen különösen az emberi vért emelik ki ezek a maradványok, tekintik a tulajdonképpeni ember-lényegnek. Nem akarom most vizsgálni micsoda bizonyítékokat lehetne adni erre a maradék kannibalizmusra; a mi célunkra elegendő az a tény, hogy köztünk — keresztények közt — még tömegesen vannak emberek, akik embervért, vagy az emberi test bizonyos részeit, vagy egyenesen élvezik, vagy pedig másként használják különösen arra, hogy meggyógyuljanak, de mindenféle más misztikus célokra is. Megtörténelik például, hogy lefejezett emberek vérével mihán megisszák olyanok, akik az eskórtól akarnak megszabadulni e gyógy móddal. Hofer András, a tiroli szabadsághős testét kivégzése után a katonák darabokba szedték volna szét és hordták volna szerte, ha a dolog

még idejében ki nem tudódott volna és meg nem akadályozzák. Más fajtája ennek a babonának az, hogy akasztott emberek ruhájának, de még inkább kötelének tulajdonítanak csodálatos erőt. Gallmeyer Jozefin, az ismert viharos életű bécsi színésznő, megtérése után, amikor búcsúkra járt már, ilyen mária-zelli búcsújárár sain mindig egy amulettet hordott, amelyben egy akasztott ember kötelének darabkája volt. Ismeretes, mily sokra becsülik általában az ilyen relikviákat. Ehhez a fejezethez tartozik azonban a magyar Báthori grófnő esete is (1614-ben halt meg), aki, hogy arcbőrét frissen tartsa, állítólag 650 fiatal leány vérében fürdött és még sok más.

Ha még napjainkban is történnek ilyen és ehhez hasonló esetek, képzelhetjük, mi mindenben hittek a középkorban. Még a katolikus egyháznak is föl kellett lépnie a túlságosan elharapózott relikvia-imádás ellen, a reformáció pedig már eleve a relikvia-tisztelet ellen foglalt állást.

Mint minden babonát, úgy a vérvarázst is, — akár gyógyító, akár más ösztönből eredt — az abnormális emberek gondolat- és szellemvilága még inkább lehetővé tette és elő is segítette. Elmebetegek és pervertált emberek kannibál hajlandósága, amilyenekről a bűnügyi patológia ma tömegével tud, azelőtti időkben a legkülönbfajta babonáknak bizonyára bő forrása volt.

Ha még meggondoljuk, hogy a legtöbb népnél volt emberáldozat és hogy a reá való emlékezés, ha homályo-

sat) is, de megmaradt, akkor nem esik nehezünkre a vérvád babonájának eredetét megérteni, bár a zsidóknál tilos a vér evése és bár a zsidók, mint Strack bizonyítja, a népies gyógyító vérvarázslatnak sokkal kevésbé hódoltak, mint a keresztények.

Stracknak egészen igaza van; a keresztények a maguk vérvarázslatát tulajdonították a zsidóknak és ezt annál inkább tették, hogy úgy mondjam: annál erőszakosabban, mert a keresztények a zsidókat nem ismerték eléggé. Gyűlöletnek, irigységnek persze ugyancsak volt benne szerepe, Strack azonkívül azt állítja, hogy a vérvád első felmerülésekor a pestis és a kereszties háborúk fölizgatta fantáziáról sem szabad megfeledkeznünk. Tudnunk kell ugyanis azt, hogy *a vérvád, az az állítás, hogy a zsidók keresztény vért használnak, csak a tizenharmadik században támadt.* Az első ilyen eset Fulda városában volt 1236-ban. Már az is a babona ellen bizonyít, hogy aránylag ily későn lépett föl; bizonyítja ez a körülmény azt, hogy a zsidó hit szelleme, egyes tételei, sem a bibliában, sem pedig a talmudban, a vérvádat nem tanúsíthatják.

Strack még néhány mellékkörülményt hoz fel, amelyek tán segítettek a vérvád-babona elterjedését; a húsvéti pászkát, a „maceszt” különös, a keresztények számára érthetetlen szertartások közt készítik. Sok zsidó ezt a „maceszt” valósággal babonásan tiszteli. A húsvéti ünnepen a „négy kehelyből”, a bélpoklos Fáraó által legyilkolt zsidó gyermekek és más megölt zsidók em-

lékére, leginkább vörösbort isznak és a, vörösbort könnyen össze lehet téveszteni vérrel. Végül Strack emlékeztet rá, hogy a zsidók az úgynevezett „sárkányvért”, egy sötétvörös pálmagyantát használták a körülmetélt seb gyógyítására. De lehet az is, hogy némely esetben a zsidó *danám* szót, ami csak többesszámban használatos és pénzt jelent, összetévesztették a *dam* - vér szó többesével, és így a pénzsóvárságot a vérszomjúsággal.

„Valaminek azért mégis kell a dologban lennie” — veti majd a vérvád mérsékelt hívője e lélektani és szociológiai magyarázat ellen. Én legalább gyakran hallom ezt a frázist, amivel sok művelt ember próbál magán segíteni kétségében. Báró Hübner meséli útleírásában — „Séta a világ körül”, — hogy a tien-tsini tömegmészárlásnak 1871-ben ez volt az oka: az emberek azt hitték, hogy a katolikus hittérítők kínai gyerekeket vágnak le és szemükből, szívükből és más testrészeikből varázsszereket készítenek. És kínai gyerekek csakugyan eltűntek és mikor két kínait kínpadra vontak, bevallották a hittérítők gyilkosságait... Vájon kell-e mégis valaminek a dologban lenni?

„De lehet, hogy mégis van valami ilyen titkos szekta; hiszen ilyen titkos és ugyancsak kannibál jellegű keresztény szekták csakugyan voltak Oroszországban.” Ezt a kifogást a szektáról is sokat hallani. És valóban, Strack könyvében olvashatunk ilyen szektákról. Csakhogy ezeket a nem-zsidó titkos szektákat a rendőrség mindig fölfedezte, de zsidó titkos szektáknak

semmi nyoma, azért, mert azok csak a képzeletben vannak.

Kétségtelen, vannak szerzők, akik a rituális gyilkosság létezését bizonyítani igyekeznek. Ezzel szemben azonban Strack joggal emlékeztet azokra az ókori pogány írókra, akik a vérvádat először hozták fel, — és pedig a keresztények ellen. Itt aztán annyit csakugyan be kell ismerni, hogy valóban volt néhány keresztény kannibál szekta. És így történhetett, hogy még 1847-ben is ugyancsak tudományoskodó munka jelent meg G. Fr. *Raumer-től*, — „Az ó-kereszténység titkai”, 2 kötet, — amelyben a szerző megpróbálja bizonyítani, hogy a kereszténység lényege, kezdeteitől fogva a középkor végéig, kannibalizmus, emberáldozat és vérevés volt...

Egy dolgot, azt hiszem, el lehet ismerni. A keresztények megvetésétől, üldözésétől, elnyomásától századokon át szenvedő zsidók bizony nem nagyon szerethették meg a kereszténységet és ezért határozottan meg lehet engedni, hogy történtek zsidók gyilkosságai *bosszúból*. Már az első polnai röpiratomban megmondtam, hogy vallási izgalmak idején, például zsidóüldözések után, valami nem egészen normális ember tán enged a durva vérvádszuggeszciónak. Strack is megengedi, hogy valami nem egészen beszámítható zsidó esetleg, éppen a folyton ismételt vád folytán, hogy a zsidók keresztény vért használnak, arra a gondolatra jut és megpróbálja egyszer, vájjon a keresztényvér csakugyan olyan egészen más nedű-e, mint a zsidóvér.

Az ilyen gyilkosság azonban — feltéve, hogy *azt valóban meg is állapították* volna — természetesen nem mehetne a zsidóság és a zsidó bit rovására. Éppen így nem lehetne véres rítusról beszélni, ha a vért valami babonás gyógyítási okból, vagy egyéb babonából ontanák és használnák. *Rituálisan*, vallásos célokra a zsidóknak nem kell keresztények vére; aki elfogulatlanul elolvassa Strack könyvét, annak többé nem lehetnek kétségei.

Csak ismételhetem, hogy a rituális antiszemitizmus jellegét apostola, Rohling eléggé képviseli. Hogy ez az antiszemitizmus mit akar, az kitűnik Rohling egyik írásából, amelynek címe: „Az antikrisztus és a világ vége.” Tessék csak ott elolvasni, hogy a nagytiszteletű kanonok úr a reformáció vezetőit „gazfickóknak” titulálja és a protestantizmusban nem lát mást, csak vandalizmust és anarchiát. Tessék csak elolvasni a nagytiszteletű kanonok úr: „Katekizmus zsidók és keresztények számára” című könyvét, mit felel arra a kérdésre, mi az inkvizíció. Azt, hogy az inkvizíció egyházi bíróság volt, tehát egyszerűen ezért sem lehetett igazságtalan és ami Hus elégetésének esetét illeti, hát: isten neve abban az időben még nagyobb becsületben volt, mint ma... Tessék csak mindezt a vérvád-propagandával összefüggésben elolvasni és akkor tisztában leszünk e *keresztényi* antiszemitizmus céljával és eszközeivel.

Tulajdonképpen úgy kell mondanunk: *katolikus anti-*

szemitizmus. Abból az antiszemita irodalomból, amit Strack fölhoz, kitűnik, hogy a mostani antiszemitizmust és nevezetesen a vérvád babonáját, katolikus részről terjesztik és táplálják. Protestáns népeknél az antiszemitizmussal filozófiai, nemzeti és gazdasági szempontból foglalkoznak. Katolikus és ortodox országokban ennek a mostani antiszemita járványnak az alapja a vallásos vérvád. Mostanában Franciaország és Ausztria a főtanyája ennek a *klerikális antiszemitizmusnak*, utóbbi időben különösen Ausztria, nevezetesen Bécs a szellemi centruma. Innen került hozzánk is, Csehországba, de persze, a mi nemzeti túlzóinknak fogalmuk sincs róla, hogy Rohling német kanonok és Vergani rángatott bábjai. A német nemzeti radikális „Los von Rom” mozgalom is terjeszti a vérvád-bölcsességet, — elég furcsa, hogy egy csehnek kell ezeket az urakat fölvilágosítania, hogy ez a fajta antiszemitizmus klerikális eredetű.

Strack professzornak személyes köszönetemet is le kell rónom. Amikor, 1892-ben, könyvének negyedik kiadását beküldte nékem, egyikünknek sem volt fogalma róla, mily jelentősége lesz még e könyvnek az ön számomra, a polnai pör dolgában. Valóban, ennek a könyvnek az olvasása alapján voltam már előre is teljesen bizonyos benne, hogy a polnai gyilkosság sem lehet vérvád-gyilkosság. Az eset lelkiismeretes vizsgálata e tudományos meggyőződésemet aztán teljes mértékben igazolta.

*Masaryk:
a Bejlis-pör*

Beszéd, az 1913 november 23-án, a prágai Terménytőzsde helyiségében tartott tiltakozó gyűlésen.

A kievi pör eléggé ismeretes az újságokból, úgyhogy részletekkel nem kell foglalkoznom; én az ügy jelentőségét a mi számunkra, Csehország számára, szeretném röviden jellemezni.

Oroszország számára, ennek a pörnek óriási a jelentősége. Tessék csak az oroszországi viszonyokat elképzelni: mindenekelőtt azt a tényt, hogy ott öt-hat millió zsidó él nagy tömegekbe összezsúfolva. A zsidó Oroszországban másodrendű állampolgár, csak a déli, valaha lengyel és ukrán tartományokban szabad állandóan tartózkodnia. Nagyországban csak egész jelentéktelen számú zsidó kap tartózkodási engedélyt. Tessék elképzelni, hogy az ügy egy abszolutisztikus kormány alatt történt. Nemcsak az abszolutizmus uralkodik egészen az orosz földön, hiába bocsájtották ki az utóbbi években azt az alkotmányt, hanem az egész intelligencián egy megmerevedett, elmaradott egyház is uralkodik. Meg kell érteni, hogy az antiszemitizmusnak Oroszországban egész más a jelentősége, mint a mi viszonyaink között, ahol, nálunk, zsidók kevesebben is vannak és ahol a nép. még ha antiszemita is, a vérvád

meséjének sokkal kevésbé válik áldozatává, mint ahogy azt első pillanatra elképzelhetnők. Oroszországban a vérvádba vetett hit igen hatásos. Tekintsék csak át a pogromok statisztikáját, csupán az alkotmányos idő, 1905 óta. Ezóta az időpont óta a pogromok harminchétezer emberéletet követeltek áldozatul és az emberéletek mellett, mekkora veszteség jószágban, elpusztult házakban, megsemmisült üzletekben, és a pénzügyi veszteségek! Már ez képet nyújthat számunkra, habár csak futólagosan odavetett képet is, mit jelent Oroszország számára az antiszemitizmus és a vérvád meséje. Egész Európa kultúrája számára nem lehet közömbös, hogy ez a mese, az antiszemitizmusnak ez a gerince, tovább is él és valamennyiünknek szükséglete, hogy ez a babona Oroszországban minél előbb elenyésszen.

A kievi pör sokkal inkább, mint minden egyéb újabkori ilyen pör, *hivatalosan* hirdeti a vérvádat. Maga a reakciós kormány igyekszik ezt a pert arra felhasználni. A szakértőket tudatosan arra utasította, hogy a rituális gyilkosság létezését bizonyítsák. Ebben különbözik ez a kievi pör például a polnai pertől, amelyben a kormánynak nem volt bátorsága rá, hogy nyíltan e babona mellett kiálljon, noha lényegében mégis csak azt tette. A kievi port azért szívesebben is látom, mert ott egészen nyíltan állítják, hogy ebben az esetben bizonyíték van a rituális gyilkosság valóságára. Ennek a nyíltságnak az lesz a következménye, hogy, bármilyen kétértelmű, vagy sunyi lesz is az ítélet, következményei mégis mutatkozni

fognak Oroszországban: a társadalom és a nép jobb része nyíltan a kormány ellen fog fordulni.

Rá akarok mutatni a szakértőkre, akik Kiebben a vérvád meséjének valóságát bizonyították. Itt van Szikorszky, a pszichiáter, itt van Pranaitis a katolikus pap és történelmi szakértő. Szikorszky bizonyos munkáival egész Európában ismertté vált. Legalább is nálunk Csehországban, némely elmékedése a népkarakteréről, annak lélektani megvilágításáról, sok vita tárgya volt. Szikorszky a munkáival nevet szerzett magának, mint szlavofil. Ez a tudós a rituális gyilkosság pontos definícióját adta, annak jellemző vonásai szerint. Ne felejtjük azonban el, hogy eddig még sohase sikerült zsidóktól maguktól beismerést szerezni a rituális gyilkosság valóságos létezéséről. Persze voltak esetek, hogy még keresztények is beismertek a kánpadon mindent, amit tőlük hallani akartak. Ennek azonban semmi jelentősége ... Időnként találnak holttesteket és a tettest nem lehet kikutatni. Ilyen esetekben a holttesten való jelek alapján szokás a rituális gyilkosság létezésére következtetni. De sok évszázadon keresztül, sohasem sikerült egyenes bizonyítékot szerezni a rituális gyilkosság létezéséről. Mostan körülbelül tizenegy millió zsidó van a világon. És hogyha csak egyetlen olyan zsidó szekta volna, amely ilyen gyilkosságokat elkövet, elképzelhetetlen, hogy századokon át soha semmit, egyetlen levelezést, egyetlen feljegyzést, vagy hasonlót sem találtak rituális gyilkosságról, vagy valami ilyesféléről. Mennyi rituális gyilkos-

ságnak kellene csupán a ha millió zsidó vidékén, Oroszországban történni, micsoda tömeg vérre volna itt szükség! A vérvád valójában mélységesen értelmetlen, lehetlenség. Mennyi vért kellene a tizenegy millió zsidónak használnia.

Régi időkben, a középkorban, az emberek ismerete lélektanról, pszichiátriáról csekély volt. Mainapság tudunk például már szekszuális gyilkosságokról és más ilyen természetellenességekről, amilyenekről a középkornak fogalma sem volt, amilyen irányba a középkor még csak nem is folytathatott megfigyeléseket. Pedig azért előfordultak akkor is, éppen úgy, mint mainapság, mert mindig voltak abnormális emberek. Az orvostudomány tökéletlensége és minden egyéb odavitt, hogy bizonyos gyilkosságokat ilyen értelmetlen módon próbáltak megmagyarázni.

Ha tehát rituális gyilkosságokról van szó, valamit tudnunk kell azok ismertető jeléről. Szikorszky professzor meg is próbálta:

1. Mindenekelőtt: a tipikus rituális gyilkosság csak tavasszal fordul elő, a zsidó húsvéti ünnepnapok idejében.

2. A holttest mindig vérevesztett, mint az Hruza Ágnes esetében és más esetekben is így volt.

8. Csak könnyű jelei a kínzásoknak láthatók, mint metszések, szúrások.

4. Az áldozatok mindig gyerekek, hatévestől, egész tizenhároméves korig.

Ezekből az ismertetőjelekből láthatók, hogy képzelel magának Szikorszky a rituális gyilkosságot: Mint vallásos gyilkosságot, valami véres áldozat gyanánt, a keresztények ellen való bosszú és gyűlölet érzéséből. Ha igaz volna, hogy a rituális gyilkosságokat mindig hat-tizenhárom éves gyerekeken hajtják végre, akkor jóformán minden olyan eset érvénytelen volna, amelyeket eddig rituális gyilkosságoknak tekintettek. Hruza Ágnes például jóval idősebb volt, nem tizenhárom éves. Különös, hogy tudományos alapon dolgozó emberek is, nem látják a legegyszerűbb dolgokat sem, mint itt ebben az esetben Szikorszky. Ebben van éppen az ő vaksága. Hogy valaki professzor, az még nem jelenti azt, hogy gondolkodni is tud. Nem vitatom el Szikorszkytól azt, hogy pszichiáter, de azt állítom: nem tud gondolkodni. Szikorszky ugyanis különösen két olyan esetre hivatkozik, amelyeket valóságos rituális gyilkosságoknak lehet tekinteni. Először is állítólag Szaratovban 1858-ban történt egy kétségtelenül megállapított rituális gyilkosság — két fiúról volt szó; azután Damaszkuszban 1840-ben — egy kapucinus páternek és az inasának meggyilkolása. Damaszkuszban nem gyerekeket öltek meg, hanem egy hatvanéves kapucinust és az ő felnőtt inasát, Szikorszky felhossa, hogy a rituálisan lemészárolt áldozatok mind olyan kínzások nyomait mutatják, amilyeneket Juscinszkin lehetett látni és hogy a gyilkosságot szintén tavasszal követték el, a zsidó húsvéti ünnepek idejében. Csakhogy a szaratovi fiúkat decemberben gyil-

kolták meg. Az áldozatoknak állítólag vérükvesztettnek kell lenniök; de Szaratovban hivatalosan kimutatták, hogy az áldozatok nem voltak vértelenek és nem is volt rajtuk kíntások nyoma. Szikorszky hivatkozott Anatole Leroix-Beaulieu íróra, akinek Oroszországról szóló írásait nálunk is ismerik. Mikor az azonban hallott róla, hogy Szikorszky rá hivatkozik, rögtön visszautasította ezt és kijelentette, hogy éppen ellenkező véleményt nyilvánított, nem azt, amire Szikorszky hivatkozik. Meg akarom még említeni azt is, hogy Szikorszky Dal orosz autort is citálja. Dal igen termékeny néprajzi író volt és a 19. század első felében működött a népismeret terén. 1844-ben könyvet írt a rituális gyikosságról, hitt benne. Dal ugyanis mindent elhitt, amit a nép mesélt neki etnográfiai kutatásai közben. Hitt a szellemekben, spiritiszta volt, hitt mindenfélében. Szikorszky azonban úgy tesz, mint hogyha ezt nem tudná és egész komolyban hivatkozik erre az elmaradt és abszolút kritika nélkül való íróra.

Itt azonban emlékeztetnem kell rá, hogy nem igaz az, mintha csak a nép hinne ebben a mesében. A kievi pör éppen úgy, mint a polnai és más pörök, bebizonyították, hogy az intelligencia éppen úgy hisz benne, mint a nép. Az intelligencia felelős ezért a babonáért! Mert az intelligencia kötelessége volna, hogy a saját maga és népe érdekében gondolkodjék. Szikorszky nem a nép, gondoljanak csak a reakciós orosz lapokra! A Novoje Vremjára kétizben bizonyították rá, hogy hazudott. A kievi

pör folyamán egyszer Frazer angol íróra hivatkozott, aki igen értékes munkát tett közzé a primitív népekről. Ebben az írásában az angol szerző beszélt a rituális gyilkosságról, különösen a zsidókéről. Mihelyt azonban Frazer megtudta, hogy a vérvád babonája dolgában őreá hivatkoznak, rögtön nyilatkozott a londoni Timesben, hogy ez egész jogtalanul történik, hogy ő nem tanúsítja a vérvád babonáját. De a Novoje Vremjára még egy másik esetben is rábizonyították a hazugságot; ilyen módon hazudni az ilyen embereknek és az ilyen sajtónak igen jellemző szokása. Egyszer azt a hírt hozta, hogy II. Vilmos császár is hisz a rituális gyilkosságban. Egyszer, mikor egy nagyállású orosz személyiséggel beszélgetett, mondotta, hogy a rituális gyilkosság csakugyan létezik és hogy Németországban is történt egy ilyen eset, csak politikai okokból elhallgatták. Vilmos császár számomra nem tekintély, különösen pedig nem kulturális kérdésekben. De a Novoje Vremjának ez a közlése a magasabbrangú orosz közönség és az orosz udvar, sőt bizonyára a cár címére volt adresszálva, aki kétségtelenül hisz a rituális gyilkosság meséjében. Csak-hogy a „Norddeutsche Allgemeine Zeitung” rögtön e valótlanság hivatalos cáfolatával jött, és azt az orosz sajtó kitalálásának bélyegezte. A Novojo Vremja, amelynek szerkesztőségében ott ül Rozanov, Mencsikov és más írók, táplálja hazugságaival a vérvádba vetett hitet az olvasóközönségben, az intelligencia körében. Oroszországban sok az analfabéta, aki nem olvas újságot. Ha-

zugságokkal. valótlanságokkal a vérvádban való hitet az olvasók, az intelligens emberek között tartják ébren.

Tehát az intelligencia az, elsősorban a papság, amely ezt a babonát, folyton ébrentartja. A papok egyetemi képzettségű emberek; Oroszországra tehát jellemző, hogy a Novoje Vremjában Bronzov, a papképző akadémia tanára is írt. Cikkében a 11-ik és 17-ik század eseteire hivatkozott és bizonyította a gyilkosságok igaz voltát. A Rjecsben egy szakember, nagyon helyesen, a kritika teljes hiányára mutatott rá a papképző akadémia e tanárának gondolkodásában. Bebizonyította Bronzov állításai alapján, hogy az esetek, amelyekre hivatkozott, teljesen kiesnek abból a keretből és azokból a jellemző tulajdonságokból, amelyeket rituális gyilkosságoknál keresnek.

Nézzük csak meg a másik szakértőt, Pranaitist is. Az igazhitű Oroszországban a katolikus pap Pranaitis lépett fel a vérvád szakismerője gyanánt, az államügyész őt állította fel a vád bizonyosága gyanánt. Pranaitis már 1892-ben kiadott egy latinnyelvű írást, amelyben a rituális gyilkosságot bizonyította. Az írás a mohilevi érsek engedélyével jelent meg és 1911-ben oroszra fordították. Ez a munkája volt az alap rá, hogy Pranaitis a pörben szerepet kapott. Nos, Pranaitis munkája és valamennyi állítása a kievi pör folyamán, elejétől végig nem egyéb rég megcáfolt valótlanságok kritikátlan zagyvalékánál. Strack professzor, a berlini teológiai intézet tanára, füzetet adott ki, amelyben Pranaitis munkáját elemzi. Ott

bebizonyítja, hogy nem tud helyesen héberül olvasni, hogy egészen hibásan fordít stb. Pranaitis írása Rohlingből vett plágiumoknak és más, a babona védői rég megcáfolt állításainak zagyvaléka. És ez a Pranaitis volt a, kormány részéről hivatalosan megidézett szakértő.

Strack munkájában abszolút bizonyíték van abban az irányban, milyen lelkiismeretlenül járt el ez a katolikus pap és bár már rég rábizonyították a valótlanságait, mégis oda mert állni a bíróság elé, szakértő gyanánt.

*Masaryk:
Népfaj-e a zsidóság?*

Megjelent csehül, a „Sborník historický”-ben, 1883-ban, „Ernest Renan o zidovství jako plemenu a náboženství” címmel.

Általában azt hiszik, — mondja Kenan, — hogy a zsidók, úgy, amint tisztán megtartották vallásukat, úgy fajukat is tisztán és érintetlen megőrizték; vájjon igaz-e *én* történelmileg megokolt ez a vélemény? Ezt a fő-nproblémát, ami a közönséges felfogással ellenkezik. Renan az ő nagy tudásával világítja meg.

Hogy feladatát leghatásosabban körülírja, Renan a zsidóságot először a parsizmussal és a protestantizmussal hasonlítja össze. Ismeretes dolog, hogy Bombayban élnek parsik, a régi perzsák utódai, akik a perzsa vallást tisztán és sértetlen megőrizték; ezek a parsik fajilag nem kevertek, homogének, minthogy igen kevés idegent térítettek meg az ő hitükre, úgy, hogy még mostan is ugyanaz a nép, amely vallását valamikor magából kitermelte. Ezzel szemben a protestantizmusnak egyáltalán nincs etnografikus jelentősége. A protestantizmus a 16. században racionális és erkölcsi okokból keletkezett és nincs oly szorosan nemzetiséghez kötve, mint az említett parsizmus.

Mihez hasonlít tehát inkább a zsidóság, a parsizmus-hoz, vagy a protestantizmus-hoz?

A vallások lehetnek általánosak, vagy helyiek, nemzetiek. Általánosak például a buddhizmus — még inkább a hinduizmus, a buddhizmus előtt elterjedt brahmanizmus — a kereszténység és az izlám. Helyi vagy nemzeti vallás vám és volt igen sok: Athénnek, Spártának és általában az ókori népeknek mind volt saját és különös vallásuk. Mikor Celsus a kereszténység ellen harcolt, arra hivatkozik, hogy az egyes országoknak saját isteneik vannak, akik az ő hazájukról gondoskodnak. Ez a régi gondolat a legnaivabb módon a bibliában is elő van adva, a Királyok-Könyvében.

A helyi és nemzeti vallások azonban elmerültek. Az emberiségnek általánosabb vallási nézetekre volt szüksége, hogy megismerje általános kötelességeit és jövőjét. A nemzeti vallások megelégesznek korlátoltabb hatókörrel, hívőiknek csupán hazafiságot szuggerálnak és azt a hitet, hogy minden vidéknek, minden országnak megvan a maga védő istensége, amely külön szolgálatot kíván. Az ilyen vallások megszűntek, éppen mert korlátozottak voltak, csak a parsizmus maradt meg, — de ez a vallás is általánosnak tűnik a hívői számára — azonkívül még a judaizmus áll ellene az időknek és a megrázkódtatásoknak.

E tény a legtüzetesebb vizsgálatot teszi szükségessé.

Minden kétségen felül áll az, hogy a zsidó vallás eredetileg nemzeti vallás volt. Béni Izrael vallása száradokon át nem különbözött a szomszéd népek vallásától, például a moabitákétól. Jehova, Izrael Istene, úgy

védi Izraelt, mint Chámos, a moabita isten védi Moabot. Isten mindent megtesz az ő népéért és a nép ezért őt imádja, egész egoista módon olyan mértékben fizet, ahogy az isten szolgálta a népet (c'est la religion du prêtre — rendu; ez a visszafizetett kölcsön vallása). Mesehu moabita király egy felírásából, a Kr. e. 9. századból, kitűnik, hogy az ő viszonya Cham istenhez éppen olyan, mintahogy az írás beszél Dávid király vallásos érzelmeiről és nézeteiről.

Hogy Jehova isten tisztelete a felvilágosult világ általános vallásává válhatott, azt a Kr. e. 8. századbeli prófétáknak, Izrael valóságos dicsőségének köszönhetjük. Ezek a próféták lényegesen különböznek a varázslóktól („nábi”), a zsidókkal rokon nemzetek varázslóitól, akik, például a föníciaiaknál, azt a szerepet töltötték be, hogy tanácsot adtak, hol lehet megtalálni egy eltévedt szamarat. Az izraelita nábiak egész más emberek voltak: ők egy tiszta vallást alakítottak ki, amelyet erkölcsösnek és általánosnak gondoltak el és a vallásnak ezt a jellegét annál szigorúbban védték, mert nem hittek a halhatatlanságban, vigaszt a szigorúan igazságos földi életben találtak. A legfenköltebb próféta Renan szerint Jezsaiás volt.

Tiszta vallásnak ez a jelentkezése egyedülvaló tünet az emberiség történetében. E vallás nem foglal magába semmi nemzetit: aki istent, mint az ég és föld terem-tőjét hiszi, aki szereti a jót és bünteti a gonoszat, az a szűk népi korlátokat áttörve, azon kívül, a széles, álta-

lános emberi öntudatba lendül. Ez a tanítás nem volt könnyű a próféták számára a halhatatlanságba vetett hit nélkül, de ők megbirkóztak vele. A zsidó próféták jól tudták, mit akarnak és következetesen háttérbe szorították az állatáldozatot és a templomi szertartást.

E prófétai szellemnek a kereszténység megalapítói utolsó képviselői: Jezsaiás — körülbelül Kr. e. 725-ben — első alapvetője volt a kereszténységnek. A kereszténység az áldozatot szintén elavultnak tartotta és úgylátszik, maga Krisztus is prédikált a templom ellen; annyi bizonyos, hogy a jeruzsálemi templom pusztulása nagy szerencse volt, mert nagy kérdés, vajjon a keresztények teljesen lemondtak volna-e a templomról, ha az megmarad.

A próféták a megtisztult valláson kívül még valamilyen aranykor eljövételét is hirdették; hirdették, hogy közelednek az idők, amidőn a világon az igazság fog uralkodni és eltűnik a bálványimádás. Ezt a tanítást találhatjuk Jezsaiás ama részében, amelyet valódinak tartanak, a XI., XIX., XXIII., XXXII. fejezetekben, ott, ahol Egyiptom, Tyrus, Assir megtéréséről beszél; ezek a határozottan valódiak, míg a könyv utolsó része már a babiloni fogság után való időből való.

Nem tagadható, hogy ezekben az időkben is valami nemzeti büszkeség nyilatkozik meg, azonban ezt meg lehet találni más történelmi megnyilatkozásokban is; a próféták leglényegesebb része az az általános nagy békekészség, amely már akkoriban e prédikációk nagy el-

téréséhez vezetett. Az igazi, hatásos terjesztéshez, úgy, amint szent Pál tanításai terjedtek, persze a romai birodalomra volt már szükség, bizonyos azonban, hogy ezek az eszmék már a fogságban és Jeruzsálem elpusztítása után, erősebben léptek előtérbe.

Ami a fajt illeti, mondtuk már, Renan azt bizonyítja, hogy a zsidók nem kevésbé kevertek, mint más nemzetek. Lehet, hogy már a fogságban keveredtek idegen népekkel, még valószínűbb, hogy a perzsa uralom alatt — 530-ban, Nagy Sándor után —, ez kitűnik Nehémiás és Ezra átkaiból, amiket a vegyes házasságok ellen szórtak.

Itt számolhatunk be Samárjáról is. A megszűnt asszír birodalmat idegenek népesítették be. Ha a Királyok-Könyvének előadása túlzott is, annyi kitűnik belőle, hogy az Asszíriából behozott telepések révén az idegen elem nagy mértékben uralkodóvá vált.

A görög és római időkben még inkább hatoltak be a zsidóságba idegen elemek. Antiochiáról ezt kifejezetten mondja Josephus (A zsidó háború VII. 3. 3.). Alexandriában az egyiptomi-görög nemzetiség keveredett a zsidóval és a zsidók hamarosan elfelejtették saját nyelvüket. Alexandriában olyan könyveket írtak a zsidó vallás terjesztésére, mint az ismert sibyllai és egyéb álbölcseleti, monoteizmust hirdető könyvek, mint az ál-Phokylides és az ál-Heraklitos.

Igaz, hogy a judaizmus terjedésének ez idején — Kr. e. 150 -..... Kr. u. 200 — inkább a vallás erősödött.

mint a faj. Az új hívek csak ritkán vetették alá magukat körülmetelésnek, többségük csak éppen zsidó módra élt és később áttért a keresztény hitre. Rómában azt mondták: vitám judaicam agere, — ha valaki a szombati napot és a zsidó szokásokat betartotta. Ezek az emberek: „metuentcs, judaei inprofessi”. a judaizmuson át váltak keresztényekké. Mégis, a judaizmus e terjedése nemcsak a kereszténységet gyarapította, hanem a zsidóságot magát is. A zsidó vallás különösen Szíriában terjed. Biztos értesüléseink vannak erről Palmyrára, Ituriára, Hauránra vonatkozóan; Helena királyné Adiabene-ben egész családjával zsidóvá lett. A Hasmoneusok és Heródes dinasztiája szintén ezirányban hatottak, az előbbieket mint hódítók, az utóbbi inkább gazdagságával és fényűzésével.

Terjesztette a monoteizmust a kereszténység, azonban a zsidóság is. Antoninus Pius megengedi a zsidóknak, hogy a fiaikat körülmetéltessék, de kifejezetten csak a saját fiaikat, amiből következtetni lehet rá, hogy a zsidó vallásnak milyen hajlandósága volt a terjeszkedésre. A görög-római időkben a zsidó vallásnak nincs már etnográfiai jelentősége. Galliában és Itáliában például voltak — és ma is vannak — zsidók: az áttért bennszülettek utódai.

Igaz, hogy ezután a túlzott „liberalizmus” után a talmudi reakció következett: a zsidók megérezték, hogy önálló népi létüket áthágva, beleolvadnak a kereszténységbe. Ezért megszűnik a proszelitizmus, az új hí-

vök Izraelnek „bélpoklosai”-vá lesznek. Mégis, a tudósok talmudizmusa se szakíthatta meg teljesen a neofiták felvételét; csak az ortodox talmudisták zárkóztak el, a laikusok nagyrésze megmaradt liberálisnak.

A gall zsidók ellen Toursi Gergely éppen i'így prédikál, mint az eretnekek ellen; a 16. században a zsidók Galliában többnyire csak vallásuk szerint voltak zsidók, születésük szerint gallok voltak. Ez a tény annál jelentősebb, ha meggondoljuk, hogy az angol és német zsidó hitközségek Franciaországból származtak.

Arábia és Abesszínia zsidó vallásra tértek át, Mohamed ifjú korában még zsidó volt és „bizonyos tekintetben” zsidó maradt egész életén át. A Falaskok, abesszíniai zsidók, egy afrikai nép, akik a bibliát saját nyelvükön olvasták.

Még jelentősebb esemény a kazárok áttérése a zsidó vallásra, Nagy Károly idejében. Ettől az időtől kezdve a zsidók, akik Oroszországban és a dunai államokban élnek, nem szemita fajúak többé.

Végül tekintettel kell lenni arra is, hogy a zsidók szolganépe és a keresztény rabszolgák hajlandók voltak uraik vallását felvenni.

Mindebből Renan azt következteti, hogy a zsidóság csak eleinte volt nemzet, hogy a zsidó vallás követői csak eleinte voltak palesztinai szemita vérűek, a mai

zsidókban azonban sok a nem szemita vér. Nem igaz az, hogy „tisztafajúak”, hanem olyan keverték, mint a többi nép.

Tehát csak eleinte volt a zsidóság nemzeti vallás. Ma megint zárt vallás; azonban a két korszak közt nyitva volt mindenki számára és ezért a „zsidó” szónak nincs etnográfiai jelentősége.

Ennek nem lehet ellene vetni azt, hogy a „zsidó típus” annyira látható, állandósult, hogy annak egy külön, értetlen nemzetiség felelne meg. Renan ilyen típust nem ismer el. Vannak zsidó típusok, azonban egyetlen, bizonyos zsidó típus nincs. Amit zsidó típusnak neveznek, annak eredete onnan magyarázható, hogy hogyan bántak a zsidókkal... Tulajdonuk rendszeres elkobzása, a vegyes házasság megtiltása és a gettó, egyforma erkölcsöket és szokásokat alakított ki köztük. A francia protestánsok, és általában minden vallási kisebbség sok „hasonló” tulajdonságot tüntet fel.

Franciaországban a zsidók Szép Fülöp ideje utánig ugyanazokat a foglalkozásokat űzték, mint a többi franciák, csak a későbbi időben különböztek el foglalkozás dolgában. Ezt Renan egy döntőnek vélt példával illusztrálja. Szíriában, Damaszkusztól északra, néhány községben még most is régi szíriai nyelven beszélnek, amely másutt már teljesen eltűnt. E faluk lakosai mohamedánok és szokásaikban nem különböznek a többi szíriai mohamedánoktól. A szíriai mohamedánok és keresztények azonban egymástól teljesen különbözök.

A keresztény félénk, a mohamedán fegyvert hordozó, úri nép, harcos. Azok a szíriai mohamedánok, akik még saját nyelvüket beszélik, egész más szokásokkal bírnak, mint a keresztények, holott egy eredetűek: ez a különbség a különböző életmódból keletkezett. Ugyanígy a zsidóknál is, különböző szokások, erkölcsök, nem a külön fajiság, hanem a más életmód következménye. Franciaországot nem fenyegeti — fejezi be Renan megalégedetten tanulmányát a zsidókérdés. A franciák nem látnak a nemzetben fajt, legfeljebb jelentéktelen mértékben. Amikor 1791-ben a nemzetgyűlés a zsidókat felszabadította, nem kérdezte, milyen vér folyik ereikben. A 19. századnak az a kötelessége, hogy megszüntesse a nagy gettókat. Izrael faja valaha nagy szolgálatot tett a világnak; más népekbe olvadva, tovább is teljesíteni fogja, amit eddig teljesített és a többi liberális erővel az emberiség fejlődését viszi előre.

Nem Renan hibája, ha az ő elemzése nem elégít ki minden olvasót. Ez az értekezés eredetileg előadás volt, hívei körében adott elő és a túlokos gyorsíróknak köszönhetjük, hogy ebben az értekezésben olyan dolgokat is olvasunk, amelyek, részletesebben, Renan régebbi írásaiból valók. Ezekből a régebbi írásokból pótoljuk most azt, amit ebben a legújabb művében nélkülözünk!

Először nem hiszem azt, hogy Renan, bizonyos össze-

függésben egészen kifejezetten a zsidó vallásról beszél ... Nem hiszem, hogy a zsidó monoteizmus vált világvallássá, nem igaz az, hogy a kereszténység kizárólag, vagy túlnyomórészt a judaizmuson alapul. Bizonyos, hogy a próféták csakugyan előkészítették az új és megtisztult vallást és Krisztus maga, származása szerint, zsidó volt. De a kereszténység a maga állandósult formájában, mégis sokkal inkább az európai szellemből, a görög-római és a többi indo-európai népektől ered. A római és a görög egyház, valamint az evangélikus egyház, sokkal inkább az európaiak egyháza, mint a szemitaké. Az én véleményem szerint ezt tanúsítja az európai kultúra és Renan maga is jól átlátta ezt, csak eme kis írásából tűnhetne úgy föl, hogy „Jehova vallása a felvilágosult világ általános vallásává” vált.

Egy régebbi írásában, amely a szemita népek kultúr-munkájáról szól, Renan ezt mondja: „abból, hogy az indo-európai népek magukévá tették a szemita hitvallást, vájjon az következik, hogy teljesen letettek saját egyéniségükről? Bizonyára nem. Felvettük a szemiták hitét, de mélységesen átalakítottuk. *A kereszténység, úgy ahogy általában felfogják, a mi művünk.*” (Renan: A szemita népek része a civilizáció történetében). A zsidó monoteizmus valószínűen átmenet a kereszténységbe, azonban a görög-római kultúra természetes módon fejlődött át politeizmusból a monoteizmusba. Azonkívül a monoteizmus egyáltalán nem meríti

ki a kereszténység tanítását, végeredményben a zsidó és a keresztény egyházak alapjában különbözök.

Teljesen kétségesnek tűnik Renan bizonyítása, hogy a zsidó éppen olyan keresztül-kasul kevert nép, mint a többi európai népek.

Igaz, a zsidók fizikailag és még inkább szellemileg keveredtek idegen népekkel, azonban az a kérdés, milyenek voltak azok a népek, amelyeket a zsidók magukba olvasztottak. A példákbl, amiket Renan maga felhoz, csak az tűnik ki, hogy a mai zsidók különböző szemita népcsaládoknak etnológiai keveréke, de semmiestre sem szemiták keveredése indo-európaiakkal. Babilonban, Asszíriában, Egyiptomban, Szíriában, Arábiában, ahol a zsidók keveredése lognagyobbfokú volt, vagy szemiták, vagy hamiták, a szemiták rokonai éltek. A hamita-szemita törzsek, Müller Fr.: „Allgemeine Ethnographie”-ja szerint, ezek: I. hamiták. 1. az egyiptomi törzsek (egyiptomiak, koptok), 2. a líbiai család (az egykori líbiaiak, numidák, getulok, a mai berberek, vagy tuaregek), 3. az aethiopiai család (ma sok afrikai nép, az ókorban Mezopotánia szemita-előtti lakossága, Fönícia, Arábia és a Kanári szigetek őslakói). II. szemiták. 1. az arameusok (chaldeai és szíriai nyelvek), 2. az asszírok és babiloniak, 3. a zsidók, a samárjai ággal, 4. a föníciaiak és a karthágóiak, 5. az arabok Észak-és Közép-Arábiában, 6. az arabok Dél-Arábiában; az abessziniaiak is ehhez az ághoz tartoznak. — Renan az arábiai életet, a szemita élet típusának tartja, és

utána Müller az arabokat etnológiai szempontból szintén szemita őstípusnak mondja és úgy, mint Renan, a zsidókról ezt állítja: „Szellemileg a mai zsidó már egyáltalán nem mehet tiszta szemita számba, testileg azonban még kevésbé tarthat igényt arra, hogy tiszta, keveretlen törzs volna.”

... A görög-római népek és az európaiak általában, minden zsidó térítő-propaganda ellenére, sokkal kevésbé váltak tényleges zsidókká, mintahogy Renan gondolja, legalább én ezeknek az időknek tamtalmányozása után nem jutottam olyan következtetésekre, amilyenre Renan jutott. A térítési akció literatúrája, ahogyan az például Hausrathnál jelentkezik, számomra azt bizonyítja, hogy a zsidó propaganda erős volt ugyan, de csak vallási propaganda volt és nem nemzeti. Renan maga elismeri, hogy a kereszténység a, zsidóságnak egész térített részét, a pusztán vallási zsidóságot, fölszívta.

Amit Renan a kazárokról, e népnek zsidó vallásra való áttéréséről mond, szintén nem bizonyítja, hogy nincs különleges zsidó típus. A kazárok mongolok voltak és ha a mai orosz, lengyel, osztrák, román és a többi zsidók a kazárok utódai, akkor éppen azért még inkább külön típust képviselnek, nemcsak fajilag, hanem általában egész szellemi jellegükben is. Különböztetnem tudom, hogy in concreto hogy áll a dolog a kazárok zsidó vallásra való térésével; hiszen azt mondják, hogy az egész nép kereszténnyé vált, zsidóvá már

előbb csak az uralkodó családja és a birodalom főurai. Kétségbe vonom, hogy Renan ily fontos hipotézist jogosan építhet-e föl, ennyire nem biztos történelmi adatokra.

Legkevesebb idegen vért kaptak a zsidók keresztény szolgálóiktól és rabszolgáiktól.

Véleményem szerint mindebből az következik, hogy a zsidók valóban kevésbé kevert nép, mint a többi európai népek. Az ellentét a zsidók és európaiak közt mindenkoron oly erős és hatalmas volt mindkét részről, hogy nem lehet olyan keveredésre gondolni, amelyen például a rómaiak és a gallok, a rómaiak és a germánok, a germánok és a szlávok közt volt.

A keresztények a zsidókat nem is annyira gyűlölték, mint inkább megvetették és ép azért, sehol sem pusztították ki őket: a gyűlölet megsemmisít, a megvetés csak elnyom és kiűz. A zsidó kultúra pedig nem csábított és nem hatott úgy, mint a görög és a római. Renan mondja is: „a szemita fajtát csakugyan szinte csakis negatív tulajdonságok jellemzik: nincs mitológiája, sem eposza, se tudománya, se filozófiája, se elbeszélő irodalma, se szobrászata, se politikai, polgári intézményei; mindenütt az összetettség, az árnyalatok hiányát látjuk, nincs más, csakis egyedül az egység érzése” — ami bizonyítja, hogy az európai kultúrának nincs a zsidóktól semmiféle *politikai* átvétele, ami pedig a költészetet illeti: „itt is mindaz, ami árnyalat, mindaz, ami finomság, mindaz, ami mély, a mi művünk”. Tudomá-

nyunk és filozófiánk Görögországból való csakugyan; de az iparban és kereskedelmünkben, sokkal adósak vagyunk a szemitáknak. Ami az erkölcsöket és a társadalom berendezését illeti, az ótestamentumban sok szép és tiszta igazság van, azonban a szemita karakter a maga egészében „kemény, szükös, önző. Akadunk ebben a fajtában nagy szenvedélyekre, tökéletes önfeláldozásokra, csodálatos jellemekre, de ritkán látjuk az erkölcsi érzésnek ama finomságait, amelyek úgylátszik, különösen a germán és a kelta fajra jellemzők. A gyengéd, mélységes, mélabús érzések, a végtelennek amaz álmái, amelyekben a lélek minden képessége fölolvad, az erkölcsi parancsnak nagy megjelenése, amely egyedül adhat állhatatos alapot hitünknek és reményeinknek, mindez a mi fajunk és a mi éghajlatunk műve.” De jóformán az egész világ' a szemitáktól kapta a valást, Európa Krisztustól a kereszténységet.

Bizonyos, hogy attól az időtől kezdve, amikor a kereszténység felismerte világfeladatát, de különösen attól kezdve, hogy államvallássá lett, a zsidó vallás már sehol sem terjed. És éppen azért, ha azelőtt tán keveredett is olyan mértékben, ahogyan azt Renan szeretné, nem-szemita népekkel, azután már, az eredeti keveredés után, nem-kevert maradt oly hosszú ideig, hogy a zsidókat mégis egészen más népnek kell tekintenünk, mint magunkat.

A zsidó-kérdést, vagy világosabban szólva: az antiszemitizmust Renan csak indirekten, csak csínján érinti,

úgy látszik azonban tulajdonképpen azért bizonygatja a zsidók kevert nép voltát, hogy azzal, hogy azt állítja, olyan kevert, mint a többi nép, mintegy védje őket. Ezzel azonban a valóban létező problémát egyáltalán nem tünteti el. Az a karakterek különbségén alapul és a népek ellenszenvé nem kérdezi, az ellenfél vére tiszta-e, vagy sem. Ezért mind a két félnek, szemitáknak és nem-szemitáknak, meg kell ismerniök, mely karaktertulajdonságaink ellenkeznek egymással és megismerve saját hibáinkat és hiányosságainkat, dolgozzunk együtt azon, hogy megtaláljuk azt a kapcsolatot, amelyet idáig nem sikerült megtalálnunk. Csak mindkét részből való elfogulatlan tanulmányozása ennek a szociális fogás kérdésnek tanít meg azokra az eszközökre, amelyekkel a fenyegető társadalmi kórt gyógyítani lehet; de ha a beteg ki akar gyógyulni, nem szabad betegségét orvosa előtt eltitkolnia.

*Masaryk:
Fixl úr*

Megjelent a „Cas” 1911. évfolyama
február 24. számában.

Az ötvenes években — már a múlt században, milyen régem volt az! — a hodonini vidéken minden szlovák fiú antiszemitizmusban nevelkedett. Így nevelte a család, az iskola, a templom, az egész társadalom. Édesanyánk megtiltotta, hogy a zsidó Lechnerékkal érintkezzünk, mert a zsidók keresztény vért, keresztény gyermekek véréért használják. Lechnerék házáért ezért mindig nagy ívben kikerültem, de nemcsak én, hanem minden csejkovici fiú is, az én pajtásaim. A prédikációkban mindig hallottam, hogy óvnak a zsidóktól és ilyesmit hallottam az iskolában is. A káplán úr, ha nagyon jó kedvében volt, megkérte a tanító urat, játsza azt a zsidózó nótát, ami a zsidó imádkozást oly szépen utánozza: „tajtl, tajtl, tajtatraj”. Mi a tanító úr mellett laktunk és ha a káplán úr látogatóba ment hozzá, én szolgáltam fel és hallottam ezt a zsidó nótát. A káplán úr, olyan falusi zenekedvelő módjára, minden darabhoz valami magacsinálta szöveget mormolt, a zsidó nótához azt, hogy „tajtl, tajtl” — és nagyokat nevetett hozzá.

A keresztény vérről való babona annyira belémragadt,

hogy valahányszor valami zsidó közelébe kerültem — szándékosan soha —, az ujjukat néztem, nem véres-e. Ez a huta szokásom sokáig megmaradt. Mindezek dacára mégis szerettem Fixl urat, a „mi Fixl urunkat”, ahogy odahaza hívták. Csak most, így emlékemben, válik bennem világossá, hogy a mi családi antiszemitizmusunk egy valóságos filoszemita kivételt engedett meg ebben az esetben, de mint gyerek, eszembe se jutott, hogy Fixl úr szintén zsidó.

Fixl úr Hodoninból való volt, házaló; édesanyám tőle vásárolta a vásznat és mindenféle fehérneműt. Fixl úr időnként eljött hozzánk és mi nagyon örültünk a jöttének; kiteregette egész áruját, mindenről elmondta, honnan való, melyik gyárból, kinek adott el már belőle, kinek milyen darabot és hányat; elmondogatta továbbá, mi újság Hodoninban és a szomszédos falvakban, élő, érdekes újság volt. Persze elmondott egy-egy pletykát is, természetesen szigorú titoktartás pecsété alatt. És a végén mindig kaptam tőle egy darabka ceruzát — mi úgy mondtuk: plajbászt — szóval Fixl urat röviden és egyszerűen bizony nagyon szerettük, ő volt a mi „saját” Fixl urunk.

A megismerés, az együttélés, a gazdasági helyzet közössége folytán, a vér végül már el is felejtődött, — a babona csak azokra a zsidókra volt érvényes, akikkel nem érintkeztünk és mindenkinek aki a rituális babonában hisz, bizonyára volt és van szintén Fixl ura. A zsidó gyerekeknek külön iskolájuk, vagy tanítójuk volt, úgy

hogy egymástól elkülönítve nőttünk fel, ember embertől idegenül és elidegenítve. Nékik megvolt a maguk zsidó gettója, nekünk a keresztény. Csak a hustopeci reáliskolában volt egy zsidó osztálytársam. De kerültem is őt és az ujját nézegettem. Sokat kínoztuk szegényt, bizony nem valami keresztényi módon, pedig ez a fiú igazi jó lélek volt; nem valami eszes, rosszul is tanult és egyáltalán in natura cáfolta meg a mi egész zsidó pszichológiánkat.

És ez a zsidó osztálytárs az én antiszemitizmusom damaszkuszává vált. Egyszer kirándultunk a Palavszkydombokra — sohasem mondtuk, hogy hegy — visszafele úton a dunajovici kocsmában álltunk meg uzsonnára. A fiúk bort, sört ittak, az idősebbek cigarettáztak, a tanárok kedélyeskedtek velünk és a tréfák központja „Leopold” volt. — Az arcára nagyon jól emlékszem, de a családi nevét mér elfelejtettem, csak arra emlékszem, hogy valami sz-féle volt a nevében... A nap lement, Leopold eltűnt az asztalunktól, keresni kezdtük hova lett, végül megtalálták: azt mondták a kapu szárnya mögött áll és szíjjakkal a homlokán imádkozik. A fiúk szaladtak, hogy lássák ezt a színházat és imádkozás közben is gúnyolták. Én is odamentem megnézni. — Sohasem felejttem el, mennyire meghökkenem, amikor láttam, hogy a kapuszárnya mögött állt egy piszkos helyen, valószínűen azért, hogy ne lássák és mert azt gondolta, hogy ott senkisé is fogja keresni. Hajlongott és imádkozott. Egyszerre elment minden tréfás kedvem.

Mi ostobáskodtunk, Leopold pedig nem feledkezett meg az imádságáról; ettől a pillanattól fogva az én antiszemitizmusom halálos sebet kapott, ámbár még nem volt legyőzve. De vallásilag már meg volt cáfolva.

Szüleim akkoriban kerültek vissza Hodoninba és ott alkalmam volt megismerni a zsidóvárost, megismerkedtem több zsidóval is; az előítéletek gettója a tapasztalatok folytán ledőlt és összehasonlítás révén megértettem, hogy vannak zsidók és zsidók, mint ahogy vannak keresztények és keresztények is. Az ismeretségből barátság lett, hű és szép barátság. Brünnben és Bécsben azután az ismerős zsidók köre kitágult, az előítéletek elmúltak, habár a gyerekkori megszokás időnként kísértett még; ó a szokás hatalmas, szömyű...

Az ifjabb generáció, amely a népiskolákban együtt nevelkedik a zsidókkal, nem érezheti már úgy az antiszemitizmust, mint mi éreztük. Most inkább keresztények és zsidók gazdasági ellentétéről filozofálnak, olvassák Wagner, Nietzsche, Lagarde, Gobineau teóriáit; a mi antiszemitizmusunk egyszerűen szólva babonás volt, lényegében klerikális antiszemitizmus.

Nem érdekes-e, hogy nekünk cseheknek nincsen is antiszemita teoretikusunk?... A Hilsner-ügyben ugyan jelentkezett ez a primitív, régi, kissé vad antiszemitizmus és magával rántotta az intelligencia egy részét is. Akkoriban nem egyszer visszaemlékeztem Leopoldra ott a dunajovici kapuszárnya mögött, — és talán jóvá

tettem mindazt a nemszépet, amire valaha antiszemitizmusom rávitt.

Az új generációnak már nincs gettója. A zsidók könnyen asszimilálódnak, házasságokban összeolvadnak a keresztényekkel. Asszimiláció! — Visszaemlékszem a Lechnergyerekekre, akik nekünk tabuk voltak, holott Fixl úr hozzánk tartozott. A gettó eltűnt... azonban zsidó nem lehet nagyobbbrangú katonatiszt, magasabb bíró, nem igen van zsidó középiskolai tanár, zsidó természetesen nem lehet tanító, nem választják meg községi bírónak, még mindig csak Fixl uraink vannak, mindenkinek a maga Fixl ura.. Asszimiláció?

Ugyanezekről a gyermekkori benyomásokról, Masaryk egy más helyen, a „Beszélgetésekben” Karel Capek-kal, ezt meséli:

Nagyon vallásos voltam, anyám oltotta így belém. Cejkovice-ban ministránsfiú voltam a káplán, Ferenc páter — családi nevén Sátora — mellett. Nagyon szerettem őt, nagyon imponált nekem, hogy fehér gallért és jólsimuló reverendát visel, gombokkal nyakától egészein lábáig. Mikor ministráltam, valahogy úgy éreztem, hogy Ferenc páter az úristen és én az ő anyaga vagyok. Ez volt az én legnagyobb boldogságom. Sokkal jobban szerettem, mint a kórusban énekelni. Olyan büszke voltam a ministrálóingemre.

Sátora főtisztelendő úr különös egy ember volt, valami felemás volt benne. Igazi szlovák volt Borsicé-ből, Uherské Hradiáte vidékéről. Egyszer valósággal fanati-

kus szent volt, máskor meg mintha kételyek gyötörnék; sem az egyházi, sem a világi felsőbbség nem volt róla jó véleménnyel. Egyszer hallottam, hogy az aszszonyok sugdostak valamit Ferenc páterről és a rektoréról, mikor az lebabázott; nem nagyon értettem a dolgot és törtem a fejemet, mi értelme lehet ennek a pletykának. Akkor Ferenc páter arról prédikált a templomban, hogy a pap is vétkezik és hogy a hívők ne a pap életéről vegyenek példát, hanem Krisztusról és Krisztus szavait szívleljék meg. Ez olyan gyónás-féle volt a gyülekezet előtt, én persze nem értettem és törtem a fejemet, miért ne vehessenek az emberek példát a pap életéről.

Később, idő múltával, mikor már olvastam és tapasztaltam is, kezdtem a papokra bírálóbb szemmel nézni és felderengett bennem, hogy más a vallás és más az egyház. Már a középiskolában maguk a hittanárok is megengedik, hogy az egyház ugyan Isten intézménye, de vannak emberi sajátságai is, amelyek nem alapvetőek, hanem e világból valók és ezért népek és országok szerint mások. Ezek az emberi vonások az egyházban egyre sokasodtak számomra, Istenben és a teológiában azonban soha sem kételkedtem, optimista voltam mindenkor.

Kiskoromban elképzelni se tudtam, hogy más vallás is lehetséges. Egyszer egy öreg kalendáriumban cikket találtam Oroszországról, abban a pravoszláv egyházzól is szó volt és el nem képzelem, mennyire nyug-

talanított, amikor megtudtam, hogy más vallásnak is vannak búcsúi, zarándoklásai, szentjei és csodái. Kielégített ugyan az az érv, hogy katolikus több van a világon, mint protestáns meg óhitű, de viszont nyugtalanított az, hogy mohamedán és pogány még több van.

Hallottam, hogy Klobouky-tól nem messzi protestánsok, evangélikusok is élnek; egyszer elmentem oda búcsúra, hogy megnézzem magamnak a dolgot. Besurrantram a luteránus templomba. Borzasztóan féltem, hogy elesem, vagy büntetésből belém csap a villám, de semmi sem történt. A kopasz falak, az oltár helyén imapolt, az egész komoly egyszerűség olyan benyomást tett rám, hogy majd elakadt a lélegzetem. Hallottam akkor azt is, hogy a luteránusoknak szemére hányták, nem hisznek a harangokban; akkor még a protestánsoknak nem volt szabad harangoztatni, csak száz esztendővel a tolerancia-rendelet után adták meg nekik az engedélyt, hogy ők is harangozhatnak. Törtem a fejemet, hogy maguk a katolikusok a protestánsokat műveltebbnek, rendesebbnek, jobb gazdának tartják, töprengtem, hogy lehet ez? Azon is törtem a fejem, miért mondják: olyan szívós, mint a luteránus. Ezeket a problémákat nem tudtam megfejteni, de a protestantizmus később is nyugtalanított, csábított.

A zsidóktól féltem. Hittem, hogy keresztény vért használnak és egész uccányi kerülőket tettem, hogy ne kelljen a házaik előtt elmennem. A zsidó gyerekek szerettek volna velem játszani, mert tudtam valamit né-

motül, de én nem akartam. Később, úgy ahogy megbékéltem a zsidókkal.

Egész életemben azon voltam, hogy ne legyek igazságtalan a zsidókhöz, ezért aztán azt mondták rám, hogy a zsidókkal tartok. Hogy mikor győztem le magamban azt a falusi antiszemitizmust? Bizony, Uram, érzésben tán soha, csak az eszemmel; édesanyám engem a vér vád-babonában nevelt.

TARTALOM:

Bevezetés: A polnai vérvád.....	11
Az antiszemitizmusról.....	125
A polnai pert revidiálni kell !.....	131
„Hazafias” antiszemitizmus.....	149
A vérvád keletkezése	157
A Bejlis-pör	171
Népfaj-e a zsidóság?.....	183
Fixi úr.....	201